

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hudební vědy

Bakalářská práce

RNDr. Hana Tillmanová

Teatro salone italiano v Praze
Teatro salone italiano in Prague

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Marta Ottlová
Praha 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 3. května 2014

Podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Prof. PhDr. Martě Ottlové, v první řadě za impuls k zajímavému tématu a vstřícnost vůči mým tanečním zájmům. Dále za podnětné rady, trpělivost a ochotu, a neocenitelné relativizující pohledy na celou problematiku.

Poděkovat chci také za možnost aktivní účasti na 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století konaného v Plzni, která mi velmi obohacujícím způsobem zprostředkovala náhledy do tématu v širších a ucelenějších souvislostech.

A konečně chci vyjádřit své díky lidem působícím na Ústavu hudební vědy, kteří přispěli k vytvoření pohodové a přátelské atmosféry, v níž bylo velkou radostí studovat a tvořit.

Abstrakt

Tato bakalářská práce vykresluje obraz jedné z nejzajímavějších vinohradských arén, stálého varietního divadla, které založil italský divadelní podnikatel Eugenio Averino roku 1875. Práce částečně vychází z nečetných údajů v odborné literatuře, především se ale opírá o vlastní pramenný výzkum, zaměřený na podrobné studium inzerce a zpráv z dobových periodik a dochovaných divadelních plakátů a programů. Cílem práce je podat co nejpřesnější fakta o divadle samotném, o jeho repertoáru a lidech, kteří v něm účinkovali a podíleli se na jeho provozu, s důrazem na podrobné rozlišení jednotlivých fází vývoje divadla a přihlédnutím k jeho pozici v pražském kulturním životě.

Abstract

This BA thesis paints a portrait of one of the most interesting Vinohrady arenas, a permanent variety theatre founded by Italian theatre entrepreneur Eugenio Averino in 1875. The work partially departs from scarce entries in extant scholarship but mostly relies on independent source research, focused on a detailed study of the advertising and reportage traced within contemporary periodicals and surviving theatre posters and programmes. The goal of the work is to provide as precise facts as possible concerning the theatre itself, its programme and the people performing in it and participating in its activity, with emphasis on a detailed differentiation of the individual stages of the theatre's development and with consideration for the theatre's position within Prague's cultural life.

Klíčová slova:

aréna, varietní divadlo, Vinohrady, 19. století, pantomima, balet, živý obraz, cirkus, Averino, Augustin Berger.

Key words:

arena, variety theatre, Vinohrady, 19th century, pantomime, ballet, tableau vivant, circus, Averino, Augustin Berger.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Stav bádání.....	9
3	Metodologický úvod.....	12
3.1	Používané zkratky.....	13
4	Teatro salone italiano v průběhu let.....	14
4.1	Umístění divadla.....	14
4.2	Majetkové poměry a stavba divadla.....	17
4.3	Popis divadla.....	18
5	Divadlo pod vedením Eugenia Averina (1875 – 1877).....	23
5.1	První představení Teatro salone italiano.....	24
5.2	Provoz v letech 1875 – 1877.....	26
5.3	Program divadla a účinkující v Teatro salone italiano.....	29
5.3.1	Mramorové obrazy a živé obrazy.....	29
5.3.1.1	Švédská společnost Rappo.....	30
5.3.2	Pantomimy a balety, tanec a tanečníci.....	32
5.3.2.1	Augustin Berger a Teatro salone italiano.....	38
5.3.3	Hudebníci, kapely, zpěváci a komici.....	40
5.3.4	Akrobaté a gymnasté.....	43
5.3.5	Reduty.....	46
5.3.6	Nezařaditelní.....	47
6	Divadlo za sekvestrace Jakoba Beera (1877 – 1880).....	48
6.1	Únor – květen 1877.....	48
6.2	Carmasini a Seltmann (červen 1877).....	49
6.3	Cirkus Salamonsky (srpen a září 1877).....	50
6.4	Carl Seltmann (říjen 1877 – březen 1878).....	52
6.5	Další nájemci (duben 1878 – prosinec 1878).....	61
6.5.1	Mik-Ado a Watterich (duben – květen 1878).....	61
6.5.2	Pivodova škola a další nájemci (červen – listopad 1878).....	63
6.6	Eugenio Averino se vrací.....	65
6.7	Cirkus Renz.....	69
6.8	Závěrečná etapa a likvidace divadla (1879 – 1880).....	77
7	Vstupné – ceny a prodej.....	81
7.1	Prodejní místa vstupenek.....	83

8	Teatro salone italiano a jeho reflexe.....	85
8.1	Ohlasy v beletrii, mravoučné a zábavné literatuře.....	86
8.2	Ohlasy v dobovém tisku.....	87
9	Závěr.....	89
10	Seznam literatury a pramenů.....	91
11	Seznam obrázků.....	93

1 Úvod

Ve druhé polovině 19. století byla mezi Pražany velmi oblíbená letní divadla, tzv. arény, vesměs orientované na široké vrstvy pražského měšťanstva. Většina z nich se nacházela na území Královských Vinohrad, za městskými hradbami, v bezprostřední blízkosti dnešního Václavského náměstí. Byla to divadla pražská, ale stavěná na mimopražském území, především kvůli privilegiu obou zemských divadel, českého i německého, které zakazovalo zřídit další divadlo na pražském území bez jejich souhlasu. Vinohrady ležící těsně za městskými hradbami navíc lákaly svou příznivou polohou, neboť nebylo obtížné dopravit se tam pěšky a mnozí Pražané spojovali návštěvu arén s příjemnou procházkou za město.

Jednou z vinohradských arén bylo i **Teatro salone italiano**, které vzniklo z popudu italského divadelního podnikatele Eugenia Averina. Provoz zahájilo roku 1875, o pět let později, roku 1880, bylo zbořeno.

Teatro salone italiano mělo mezi ostatními arénami výjimečné postavení nejen kvůli specifickému repertoáru, jímž se lišilo od ostatních arén, nabízejících převážně klasickou divadelní produkci. Bylo to první stálé divadlo varietního typu se stolovým zařízením a restauračním provozem, které dokázalo pojmout přes 2000 diváků; na tehdejší pražské poměry šlo o podnik značně velkorysý.

Téma vychází ze zadání mé proseminární práce z prvního ročníku studia Hudební vědy, zaměřené na stav bádání. Ačkoli mi bylo přiděleno, práce na něm velmi rychle překročila meze „plnění povinné práce“ a přerostla ve skutečný badatelský zájem. Silnou motivací pro mě bylo i to, že jde o téma dosud spíše opomíjené a dosti neznámé.

Téma italského divadla pro mě bylo atraktivní i z dalších důvodů. Mimo jiné mi přineslo nový úhel pohledu na dobu, která mi byla tolikrát prezentována jako období uvědomělých snah nezámožných, avšak vzdělaných a příslušníků Němci utlačovaného českého národa, toužících jen po vznesení umění vlasteneckého charakteru a krejcárek po krejcárku střežících na Zlatou kapličku... Italské divadlo s dvaatřiceti baletními sboristkami a varietními produkcemi umělců z různých zemí světa takovéto představy nečekaně osvěžilo a stalo se mi vítaným zpestřením obrazu pražských kulturních snah druhé poloviny 19. století.

Mým záměrem bylo vytvořit syntetickou práci, která by na základě dochovaných pramenů, především zpráv a inzerce z dobového tisku a divadelních plakátů a programů, podala co nejpresnější fakta o divadle samotném, o jeho chronologickém vývoji, o programu a lidech, kteří v něm účinkovali a podíleli se na jeho provozu – nakolik to současný stav pra-

menné základy dovoluje. Důraz přitom kladu na podrobné rozlišení jednotlivých fází vývoje divadla, jemuž doposud nebyla věnována náležitá pozornost ani v obsáhlejších zpracováních.

Úmyslně se nesnažím o vyprávění, jsem si však vědoma toho, že už samotná struktura práce, seřazení faktů a jejich slovní propojení svým způsobem jakýsi „příběh divadla“ předkládá a vytváří fabulaci svého druhu.

Přestože se ve své práci snažím o udržení věcného odstupu, alespoň na tomto místě chci vyjádřit svou velkou osobní sympatii vůči lidem, kteří svou fantazií, tvořivostí a dovednostmi dovedli zrealizovat tak velkorysý podnik a udržet jej při životě několik let. Z vlastní zkušenosti aktivní a vystupující tanečnice vím, že jejich situace nebyla jednoduchá.

2 Stav bádání

Teatro salone italiano v literatuře a v dobových pramenech najdeme pod několika názvy. Kromě původního názvu *Teatro salone italiano* a jeho obměny *Theatro salone italiano* se setkáváme ještě se zkrácenou verzí *Teatro italiano*, oficiálně používanou od roku 1876, dále s verzí ovlivněnou jménem ředitele Eugenia Averina – *Teatro Averino*, nebo jen zkráceně *Averino*, též *Theatro Averino*, *Theatre Averino*, *Teatro Averino*. Některé prameny zaměňují *Teatro salone italiano* (*Teatro italiano*), které sídlilo na Vinohradech, a *Tivoli Averino*, které vzniklo později na ostrově Štvanice (tehdy zvaném Velké Benátky) a jehož provozovatelem byl rovněž Eugenio Averino.

V teatrologických slovnících bývá divadlo stručně připomenuto jednotlivými zmínkami v souvislosti s Augustinem Bergerem. Výjimku tvoří heslo věnované Averinovi v encyklopedii *Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, jemuž se podrobněji věnuji dále.

Nejstarší zmínky o Teatro salone italiano se objevují ve Statistických příručních knížkách hlavního města Prahy¹, v průvodcích², dále pak v Janečkově publikaci o historii a vývoji Královských Vinohrad,³ tehdy čerstvě vzniklého města. Tyto zmínky se omezují na data vzniku a zániku divadla, Averinovo jméno, v případě statistických příruček informují ještě o zavedení plynu do budovy.

Podobně kusé jsou i údaje ve starších publikacích, zabývajících se divadelními dějinami. Nejstarší z nich, Teuberovy dějiny pražských divadel,⁴ zmiňují varietní divadlo, které založil impresáριο pantomimické skupiny Averino, vyjmenovává některé provozovatele, kteří po něm divadlo převzali a připomíná i další Averinův podnik – Tivoli Averino na Štvanici. Jahn ve svém přehledu divadel za branami⁵ předkládá stručný popis divadla a jeho vývoje, doplněný odsuzující charakteristikou představení, převzatou od Srba.⁶

¹ Josef Erben, *Statistická příruční knížka král. hlav. města Prahy za rok 1874*, Praha 1875, s. 96; Josef Erben, *Statistická příruční knížka král. hlav. města Prahy za rok 1875*, Praha 1876, s. 120; Josef Erben, *Statistická příruční knížka král. hlav. města Prahy za léta 1879 a 1880*, Praha 1880, s. 120 a s. 144.

² Franz Klutschak, *Führer durch Prag*, Praha 1878, s. 303; *Řivnáčův průvodce po království Českém, I. Část popisná*, Praha 1882, s. 117.

³ Julius Janeček, *Město Královské Vinohrady*, Praha 1895, s. 131.

⁴ Oscar Teuber, *Geschichte des Prager Theaters*, Dritter Theil, Prag 1888, s. 829-830.

⁵ Bedřich Jahn, *Divadla za Koňskou a Žitnou branou*, Praha [po r. 1907], s. 27.

⁶ Adolf Srb, *Z půl století. Vzpomínky Adolfa Srba*, Praha 1916, s. 125.

Jen o málo čtenější a často nepřesné informace podává memoárová literatura, vykreslující nejednoznačný obraz divadla, závislý na osobních sympatiích a antipatiích pamětníků. Nejstarším z nich je Šamberk⁷ (1906), následují vzpomínky Srbovy⁸ (1916), Charvátovy⁹ (1926) a Novákovy¹⁰ (1938). Nejpodrobnější a nejobsáhlejší informace o charakteru a repertoáru divadla, spolu se jmény účinkujících a zaměstnanců, přináší Augustin Berger¹¹ (1943), který byl více než rok jeho členem a znal je tedy lépe než pouzí návštěvníci, ani on se však nevyhnul faktickým nepřesnostem, z nichž lze bezpečně doložit omyl týkající se doby jeho příchodu do divadla.

První ucelenější příspěvek k tématu představuje kapitola v Novotného publikaci *Staropražské senzace* (1937)¹². Autor, dlouholetý ředitel Muzea hlavního města Prahy, podrobně (v některých detailech ještě podrobněji než Javorin¹³) popisuje divadlo i okolnosti jeho vzniku, s uvedením jmen zúčastněných osob. Navíc ale uvádí dnes již neexistující pramen, který se u jiných autorů nevyskytuje: Fascikl „Divadla zbořená“, který se nacházel ve spisovně vinohradské radnice, nyní (Novotného časově blíže nespecifikovaný údaj) v Archivu hl. města Prahy. Úroveň divadla a jeho programu Novotný hodnotí dosti negativně a celkově je považuje za neúspěšný podnik.

Dosud nejobsáhlejší prací k tématu je kapitola v Javorinově monografii *Pražské arény*¹⁴ (1958), zaměřené na pražská lidová divadla 19. století. Javorin se soustředil především na okolnosti vzniku a stavby divadla a jeho podrobný popis. Pokouší se také o vylíčení provozu divadla v průběhu let až do jeho zániku, občas se ale dopouští nepodložených úsudků – např. odůvodnění pořádání redut za Carla Seltmanna. Na rozdíl od většiny arén uvedených v knize, Teatro salone italiano v závěru kapitoly nemá přehled repertoáru ani seznam účinkujících, jako ukázka repertoáru je uveden pouze jeden program z července 1876. V obrazové příloze je na s. 311 uveden pohled na Václavské náměstí (tehdy Koňský trh) z roku 1877, s budovou Teatro salone italiano v pozadí, na s. 312 pláněk části Vinohrad s umístěním divadla.

⁷ Gustav Toužil, *Paměti F. F. Šamberka a hrst vzpomínek*, Praha 1906, s. 90.

⁸ *Z půl století. Vzpomínky Adolfa Srba*, (cit. v pozn. 6).

⁹ Alois Charvát, *Ze staré Prahy (Divadelní vzpomínky)*, Praha 1926, s. 131.

¹⁰ Ladislav Novák, *Opera a balet staré gardy Národního divadla*, Praha 1938, s. 191-192.

¹¹ Ladislav Hájek, *Paměti Augustina Bergra*, Orbis Praha 1943, s. 25-43.

¹² Antonín Novotný, *Staropražské senzace*, 2. vyd., Praha 1993, s. 179-182. Poprvé vydal roku 1937 nakladatel V. Žikeš v Praze: Dr. A. Novotný, *Staropražské senzace*. První vydání se mi nepodařilo dohledat.

¹³ Alfred Javorin, *Pražské arény*, Praha 1958, s. 164-179.

¹⁴ *Pražské arény*, (cit. v pozn. 13).

Jindřich Meszner ve svých strojopisných textech¹⁵ (1988) sleduje repertoár divadla, avšak se zaměřením pouze na první etapu za Eugenia Averina. Meszner, kterému šlo především o českost, oceňuje u Averinova divadla velkou přizpůsobivost českým podmínkám.

Významný posun v bádání představuje heslo v encyklopedii *Hudební divadlo v českých zemích* (2006) věnované Eugeniu Averinovi,¹⁶ které podává o Teatro salone italiano poměrně obsáhlé informace: popis divadla a jeho souboru, charakter programů. Vzhledem k zaměření hesla se ovšem autorka zabývá hlavně první fází fungování divadla, tedy zhruba do konce roku 1876.

Fascikl „Divadla zbořená“, který měl k dispozici Novotný¹⁷, dnes už v Archivu hlavního města Prahy není. Nachází se tam však složka „Teatro Italiano“,¹⁸ obsahující záznamy Obecního úřadu na Královských Vinohradech a korespondenci Averina a dalších nájemců s vinohradskou radnicí. Tyto materiály hojně využil Javorin pro kapitolu o Teatro salone italiano ve své monografii o pražských arénách.¹⁹ Dále složka obsahuje plány a nákresy divadla, v dosti zuboženém stavu.

Cenným zdrojem informací, formou inzerce a divadelních a denních zpráv, jsou dobová periodika dostupná většinou v databázi Kramerius Národní knihovny ČR, především *Národní listy*, *Pražský denník* a *Bohemia*, také *Humoristické listy*, *Politik*, *Svobodný občan*. Informací z dobového tisku využili Meszner a Javorin, oba hlavně z počátečního období Averinova ředitelství.

Dochovaly se také divadelní cedule a několik programů, které jsou uloženy v archivu Divadelního oddělení Národního muzea v Terezíně. Složka „Teatro italiano“ obsahuje plakáty a programy jednak z ledna a února 1877, osvětlující situaci v divadle v posledních týdnech Averinova ředitelství (které už není pokryto zprávami a inzercí v dobovém tisku), a z ledna až dubna 1878, poslední fáze ředitelství Carla Seltmanna. Tyto materiály doposud ke zhodnocení zmíněných fází provozu divadla využity nebyly.

¹⁵ Jindřich Meszner, *Od zpěvních síní k divadlům malých forem: 1860-1930: studijní materiály; [Díl 1]*, Praha 1988 Strojopisný text, s. 22-25.

¹⁶ Alice Dubská, Averino Eugenio, in : Jitka Ludvová a kol., *Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, Praha 2006.

¹⁷ *Staropražské senzace*, (cit. v pozn. 12), s. 189.

¹⁸ AHMP, složka sign. 9/4, Teatro Italiano, 1875-1880, kart. 6.

¹⁹ *Pražské arény*, (cit. v pozn. 13).

3 Metodologický úvod

V současné době vykazuje pramenná základna pro jednotlivé fáze fungování divadla značné kvantitativní i kvalitativní rozdíly. Některé etapy lze proto charakterizovat detailněji, s uvedením většího počtu účinkujících a přesnějšího popisu jednotlivých produkcí, to však ale nutně neznamená, že v té době byla produkce divadla bohatší a zajímavější. Týká se to např. závěrečné fáze Averinova ředitelství z ledna a února 1877, z níž zůstaly cedula zachovány ve slušném počtu, což bohužel neplatí pro předchozí léta 1875 a 1876, kdy divadlo zažívalo svou největší slávu.

Z literatury využívám především kapitolu Teatro salone italiano v Javorinově monografii,²⁰ která velmi dobře postihuje okolnosti vzniku divadla. Jistou nevýhodou u Javorina je častá absence konkrétnějších odkazů v případech údajů z dobového tisku, někdy Javorin uvádí název periodika i s datací, jindy se ale omezí pouze na označení „dobový tisk“.

Dokumenty obsažené v Archivu hlavního města Prahy (dále AHMP)²¹ tvoří záznamy Obecního úřadu na Královských Vinohradech, korespondence nájemců a plány a nákresy divadla. Tyto dokumenty nejsou opatřeny signaturami, pokud je využívám pro citace, označuji je datem, popř. jménem osoby, která je vyhotovila nebo jinou slovní charakteristikou. Navíc jsem je porovnávala s textem Alfreda Javorina, který tyto materiály hojně využil; pokud se Javorinovy údaje a závěry shodují s údaji uvedenými ve zmíněné složce (což je v naprosté většině případů), cituji z Javorina, v opačném případě na tento fakt upozorňuji.

Nejdůležitějším zdrojem údajů pro mě byl dobový tisk. Při citaci z denního tisku používám dvojí způsob. Pokud údaj pochází ze zprávy, respektuji citační normy obvyklé pro Plzeňská sympozia a odkaz uvádím v poznámce pod čarou. Pokud jde o inzeráty, používám přímo v textu, většinou v závorce, zkrácenou formu citace a uvádím v ní zkratku periodika, letopočet, datum a číslo strany (např. NL, 1877, 18.2. s. 4); jsou to údaje, podle nichž lze inzerát jednoznačně dohledat. Hlavním důvodem tohoto postupu je snaha zamezit přílišnému rozbuzení poznámkového aparátu, usnadnění orientace v textu a rychlejší rozlišení, zda byla zdrojem informace zpráva či inzerát. U většiny zpráv není uveden autor, pokud z těchto nesignovaných zpráv cituji, neuvádím údaj „bez šifry“ nebo anonym, z důvodů úspory místa. V případě Posla z Prahy a Českých novin neuvádím v citacích čísla ročníků, protože u těchto periodik ročníky číslovány nejsou.

²⁰ *Pražské arény*, (cit. v pozn. 13).

²¹ AHMP, (cit. v pozn. 18).

Jako další důležitý zdroj informací mi posloužily divadelní cedule a programy, uložené v archivu Divadelního oddělení Národního muzea v Terezíně (dále DONM) ve složce Teatro italiano, která obsahuje dvě další podsložky z let 1877 a 1878. Tyto materiály nejsou zpracovány a nemají signatury, pokud z nich cituji, uvádím zkratku instituce, zkratku divadla TI, letopočet a datum (např. DONM, TI 1877, 31.1.). Některé plakáty a programy datovány nejsou, pokud cituji z materiálu, kde datace chybí, snažím se jej charakterizovat slovně.

Jména účinkujících uvádí dobový tisk a plakáty v různých podobách; v textu i v rejstříku uvádím jednu z forem, další pak závorce – např. „*Meierhofferová (Meierhofrova, Meyerhofer), Marie; vídeňská subretka*“.

Texty použité pro citace neupravuji a ponechávám je v původní podobě. Ve výjimečných případech doplňuji (v hranaté závorce) slovo, které je pro pochopení textu nezbytné, např. „*První [reduta] odbývá se dnes v neděli.*“ Pokud se v citaci vyskytuje zjevná tisková chyba, nebo hrubá chyba proti dnešním pravopisným zvyklostem, doplňuji za příslušné slovo vykřičník v hranaté závorce, např. „*Nejsme v Praze na podobné žerty zviklí [!]*“.

Při dataci v textu názvy měsíců vypisuji (např. 24. června 1875), v citacích inzerce z novin a plakátů používám kratší číselnou formu (24.6. 1875).

3.1 Používané zkratky

Zkratky používám především v citacích u názvů periodik a institucí, která se velmi často opakují. Zkratku TI (Teatro italiano) používám pouze při citacích plakátů a divadelních programů ze složek archivu Divadelního oddělení Národního muzea (např.: DONM, TI 1878, 31.1.).

Seznam zkratek:

AHMP – Archiv hlavního města Prahy
B – Bohemia
DONM – Divadelní oddělení národního muzea
HL – Humoristické listy
MO – Moravská orlice
NL – Národní listy
P – Politik
PD – Pražský denník
PP – Posel z Prahy
SO – Svobodný občan
TI – Teatro italiano

4 Teatro salone italiano v průběhu let

Teatro salone italiano (od roku 1876 pouze Teatro italiano) existovalo zhruba pět let. Se stavbou budovy se započalo na jaře 1875, první představení se konalo 24. června 1875. Představení se v divadle konala do dubna roku 1879, v následujícím roce 1880 byla budova stržena.

Divadlo občas bývalo, někdy s úsměšky, někdy s účastí, považováno za nestálý podnik s příliš krátkou životností:

„Divadlo to nemělo dlouhého trvání.“²²

„Co se tohoto druhu podnikání týče, jeví se býti i pro Prahu s pravdou, že toliko v podstatě solidní podnik trvale dovede se udržeti.“²³

„Nežiloť ani Averino příliš dlouhou dobu. Sotva pět let: Bylo zbouráno a se zemí srovnáno někdy počátkem roku 1880. Ale toho již se pan Averino nedočkal. Nad ním a nad jeho podnikem nesvítla šťastná hvězda.“²⁴

Dlouhověkost dřevěné arény ale původně vůbec nebyla v plánu: povolení ke stavbě z roku 1875 bylo spojeno se závazkem zbořit budovu do čtyř let, tedy po 1. květnu 1879²⁵. Ke zbourání divadla nakonec došlo o rok později, v dubnu 1880, to už se v něm ale téměř rok nehrálo.

Dobu trvání divadla lze rozdělit na dvě hlavní etapy. První, která je spojena se jménem Eugenia Averina a patří slavnějším dobám divadla, trvala do února 1877. Druhou etapu, období sekvestrace Jakoba Beera, lze charakterizovat více či méně rychlým střídáním různých nájemců, snahou udržet divadlo při životě za minimálních nákladů a snížit ztráty věřitelů na minimum; divadlo bylo totiž postaveno na dluh, který se nikdy nepodařilo splatit.

4.1 Umístění divadla

Stejně jako řada dalších arén, i *Teatro salone italiano* vzniklo na území Královských Vinohrad, za městskými hradbami, v bezprostřední blízkosti dnešního Václavského náměstí. Umístění divadla upřesňuje Javorin: „Pro nové divadlo našli si místo hned za hradbami, které se již začaly směrem od Karlína bourat. ... V místech, kde dnes Škrétova ulice ústí do Anglické,

²² A. Srb, Feuilleton – Z půl století, *Národní politika*, 1915, roč. 33, č. 35, 4.2., s. 2.

²³ *Statistická příruční knížka... za léta 1879 a 1880* (cit. v pozn. 1) s. 144.

²⁴ Ypsilon [Ignát Hermann?], Před padesáti lety, *Literární příloha Národních listů*, 1928, roč. 68, č. 43, 12. 2., s. 11.

²⁵ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 177.

odbočovala z Nuselské silnice Vršovická silnice (Wrschowitzter Bezirks-Strasse), dnešní Anglická třída. Právě zde bylo ono vyhlédnuté místo, tehdy skoro pusté. Pouze na protějším rohu silnice Nuselské a Vršovické stál blok domů (ohraňčený dnešními ulicemi Londýnskou, Anglickou a Bělehradskou). Pak něco výše po obou stranách Vršovické silnice bylo několik domů. Celkem stálo v těch končinách asi dvacet domů. Dole na dnešní Stalinově třídě²⁶ táhl se blok domů od Londýnské ulice až asi k dnešní budově rozhlasu, několik domů bylo též mezi Italskou a Blanickou ulicí. V Kanálce stál obecní úřad a nahoře, napravo od Francouzské třídy, asi dvacet domů a sem tam byly ojediněle roztroušeny domky a vily v zahradách. Místo, kde Averinova aréna stávala, ohraničují dnes ulice Anglická, Škrétova, Brandlova a Rubešova.“²⁷

V době, kdy začala výstavba budovy, několik arén už poblíž fungovalo: Novoměstské divadlo (1859-1886), aréna v Kravíně (1868-1882), aréna na Hradbách (1869-1876) a aréna v Heinovce (bývalá Švandova aréna ve Pštrosce, 1869-1909). V roce 1876 bylo takřka naproti Teatro salone italiano postaveno Nové české divadlo (1876-1885), bezprostřední blízkost obou divadel byla důvodem toho, že si je pamětníci někdy pletli.²⁸ V tomtéž roce vznikla na Vinohradech ještě Národní aréna (1876-1881).

Během několika let se okolí divadla výrazně proměnilo. V době zahájení stavby byly kolem spíše zahrady, postupně začaly přibývat činžovní domy: „*Město samo bylo příliš neurované, ulice nehotové, cesty neschůdné, místy za večera egyptská tma. Ani nejživější fantasie nedovedla si pomyslet, jaká krásná obec tam za nějakých deset či dvacet let z panenské půdy vyroste. Ještě tam nic nelákalo k večerním a dokonce nočním potulkám.*“²⁹

O tom, že se Královské Vinohrady během několika let fungování divadla začaly rozrůstat a že se okolí divadla začalo měnit, svědčí i četné inzeráty podniků v blízkosti. K proměně do jisté míry přispělo i samo divadlo, přinejmenším inspirovalo zřízení Süssovy noční kavárny, na Vinohradech zcela první, která poskytovala útulek jak početnému divadelnímu personálu, tak i publiku po skončení představení.³⁰ Javorin sděluje, že první vinohradská kavárna byla otevřena 30. listopadu 1875, „v domě p. Troníčka proti Teatro salone italiano č. 550“. Jméno majitele Javorin neuvádí.³¹

²⁶ Dnešní Vinohradská třída.

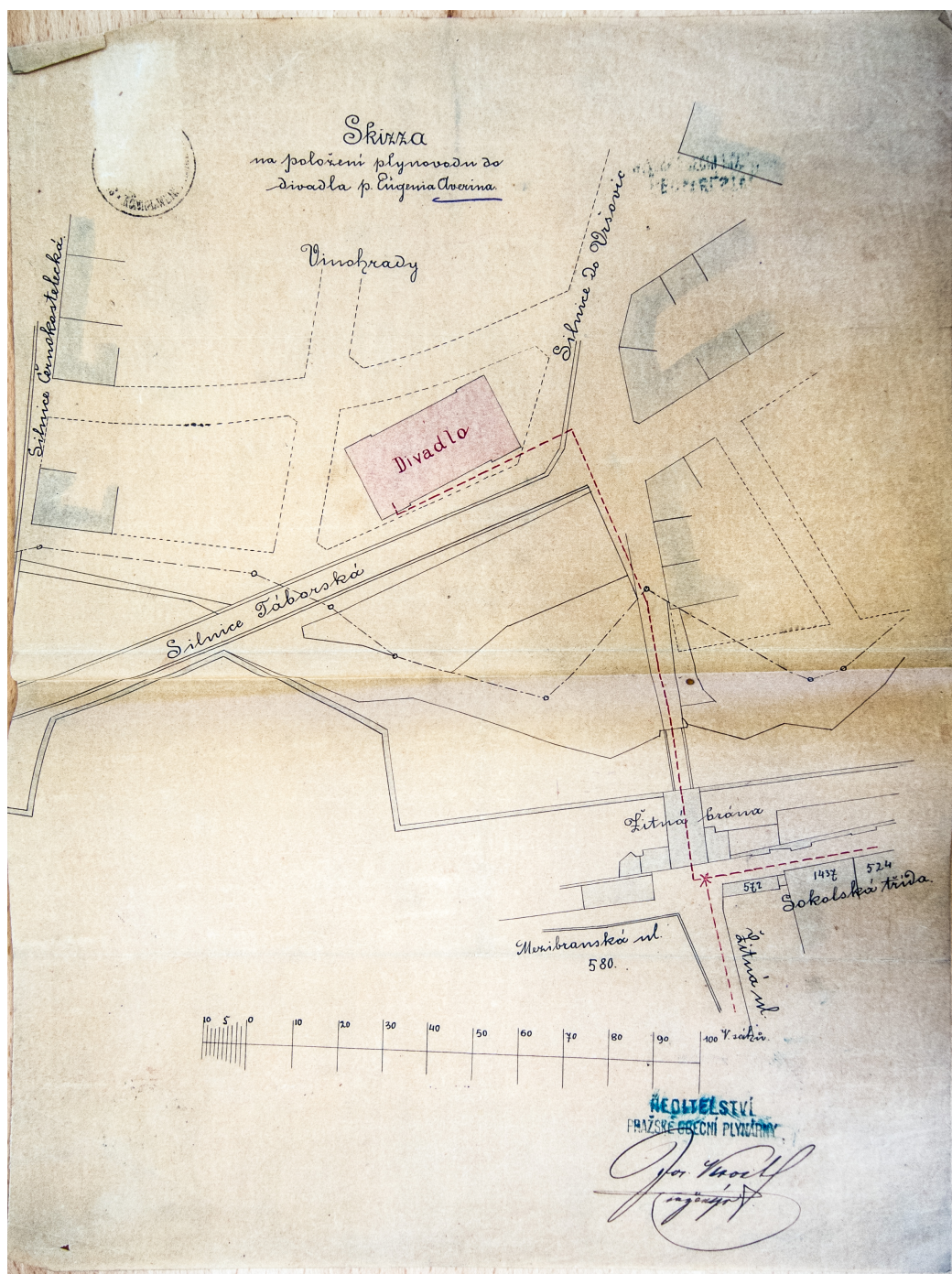
²⁷ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 165.

²⁸ Stalo se to např. Jaroslavu Puldovi ve fejetonu Cesta kolem světa za 80 dnů, *Český denník*, 1914, roč. 3, č. 13. 18.1., s. 1.

²⁹ Ypsilon [Ignát Hermann?], Před padesáti lety, *Literární příloha Národních listů*, 1928, roč. 68, č. 43, 12.2., s. 11.

³⁰ Tamtéž.

³¹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 169.

Obr. 1: Umístění divadla. Černokostelecká silnice je dnešní Vinohradská, Tábořská je dnešní Škrétova a silnice do Vršovíc dnešní Anglická třída.

Velkým a dlouhodobým problémem bylo pověstné vinohradské bláto, které znesnadňovalo příchod do divadla za deštivých dnů. Carl Seltsmann, který měl divadlo v pronájmu v letech 1877-1878, se této nepříjemnosti snažil čelit a na plakátech pravidelně informoval: „*Výše podepsané ředitelstvo Teatro italiano tímto uctivě oznamuje, že při špatném počasí cesta od divadla počínající na nuselské silnici až ku bývalé koňské bráně prknamí pokládána jest, tak že touto vždy suchou nohou kráčetí možno.*“³² Ještě na jaře 1879, kdy měl divadlo pronajato Cirkus Renz, si na dobře známé téma zažertovaly *Humoristické listy*: „*Renz bude míti dle všeho nesmrtelné zásluhy o naše město. Se všech stran hrne se totiž den do den tolik lidí do cirkusu a z něho, že jistě všechno naše bláto vyšlapou a odnesou.*“³³

4.2 Majetkové poměry a stavba divadla

Podle Javorina³⁴ divadlo vlastnilo konsorcium finančníků, v jehož čele byl hlavní podílník Josef Pick, obchodník s dřevem. Obchodním ředitelem byl finančník Jakob Beer, Averino byl angažován jako artistický ředitel. Přestože se tedy běžně hovořilo o Averinově divadle, on sám majitelem divadla nikdy nebyl, i když byl jeho vůdčí osobností pro veřejnost i pro úřady, s nimiž vedl jednání a korespondenci.³⁵

O majetkových vztazích stručně informuje zpráva z počátku června 1875: „... budiž ještě podotknuto, že celou stavbu tu podnikla jistá společnost, která se bude s p. Averinem dělití o polovičku hrubého příjmu. Ze své polovičky bude muset p. Averino vypláceti gáže svého četného personálu, které prý však vzhledem k všelijakým 'polehčujícím' okolnostem nebudou příliš velké.“³⁶ Podle zprávy *Národních listů* měly náklady za zbudování divadla činit 150. 000 zl.³⁷

Pozemek (parcely č. 644 a 646), na němž bylo divadlo postaveno, patřil sourozencům Janu Kreislovi a jeho sestře Matyldě, provdané Weinertové. O pozemku rozhodoval jménem své manželky a švagra Dr. Weinert, manžel Matyldy Kreislové, od něj také Averino parcely pro stavbu pronajal. Podle Javorina podal Averino 23. března 1875 žádost o povolení k stavbě, komisionální řízení se konalo 31. března, 6. dubna 1875 bylo výnosem č. 1965 stavební povolení uděleno.³⁸

³² DONM, TI 1878.

³³ Z Vinohrad, *Humoristické listy*, 1879, roč. 21, č. 12, 22.3., s. 91.

³⁴ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 165.

³⁵ Ta se částečně dochovala a je uložena v AHMP (cit. v pozn. 18).

³⁶ V divadle Averinově, *Posel z Prahy*, 1875, č. 133, 6.6., s. 2.

³⁷ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 169, 22.6., s. 2.

³⁸ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 165.

Ignát Hermann (alias Ypsilon) vyjmenovává podnikatele, kteří se na stavbě podíleli: „*Dřevařská firma [v] Podskalí dodala na dluh dříví, pánové Bräuer a Vaněček divadlo postavili, práce zámečnické dodala firma Houdkova, pozlacovačské práce uvnitř vyvedl p. Vendelín Šponar, tehdy majetník většího závodu u Šturmů na Uhelném trhu, a ještě jiní a jiní živnostníci.*“³⁹

O postupu prací informuje zpráva *Národních listů*: „*Veliké prkenné divadlo, jež staví ředitel p. Averino za Žitnou branou na pozemcích p. Weinerta na Vinohradech, pokračuje rychle ku svému dokončení. Větší polovice divadla jest již lepenkou kryta a i vnitřní pažení potahuje se plátnem, na němž začne se již těchto dnů malovati. Divadlo toto bude tak zařízeno, aby obecenstvo mezi představením mohlo pohodlně jísti a píti, proto zřizuje se v divadle prostranná kuchyně a pod ní řádné sklepy a lednice. Pod jevištěm budou stroje k propadání, tak že i koně budou se moci dolů pohodlně spouštěti. Pod celým orchestrem bude zřízen zvláštní rezonanční buben, aby hudba hlasitěji se rozléhala.*“⁴⁰

Je pravděpodobné, že výstavba divadla trvala déle, než bylo původně zamýšleno, vzhledem k tomu, že v tisku avizované zahájení produkcí bylo postupně oddalováno: v březnu *Národní listy* avizují první představení na počátek května,⁴¹ v květnu zpráva v *Poslu z Prahy* posouvá začátek na 1. června,⁴² v červnu se však opět termín posunuje do druhé půli měsíce.⁴³

Není zcela jisté, zda bylo divadlo původně zamýšleno jako nevytápěná letní aréna nebo bylo záměrem pořádat produkce celoročně. Provoz byl zahájen v létě, kdy ještě nebylo zapotřebí topení, to však bylo nutné pro zajištění pohodlí diváků a udržení vysoké návštěvnosti v chladných měsících. Koncem září bylo už v tisku avizováno, že se divadlo připravuje k vytápění,⁴⁴ jehož realizaci potvrzuje zpráva z poloviny listopadu.⁴⁵

4.3 Popis divadla

Ve srovnání s ostatními arénami patřilo Teatro salone italiano mezi ty méně vzhledné, byla to čistě účelová stavba a právě to bylo nejspíše důvodem,

³⁹ Ypsilon [Ignát Hermann?], Před padesáti lety, *Literární příloha Národních listů*, 1928, roč. 68, č. 43, 12.2., s. 11.

⁴⁰ Veliké prkenné divadlo, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 138, 21.5., s. 2.

⁴¹ První baletní společnost, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 74, 16.3., s. 2.

⁴² Prkenné divadlo, *Posel z Prahy*, 1875, č. 121, 22.5., s. 2.

⁴³ V divadle Averinově, *Posel z Prahy*, 1875, č. 133, 6.6., s. 2.

⁴⁴ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 263, 24.9., s. 3.

⁴⁵ Z italského divadla, *Pražský denník*, 1875, roč. 10, č. 264, 18.11., s. 2.

proč se nedochovalo téměř žádné její vyobrazení.⁴⁶ Podle Ignáta Hermanna (alias Ypsilon) se budova nevyznačovala žádnými stavitelskými půvaby, které by přilákaly kreslíře či profesionálního fotografa: „*Pokud ji mám v paměti, byla to velká haluzna, jak tomu říkáme, cosi jako nádhernější stodola nebo sýpka. Tuším, že původně byla jenom dřevěná a teprve snad za rok byla obložena čili vyfutrována cihlami, aby pobyt v ní byl v zimě příjemnější, aby se lépe vytápěla.*“⁴⁷

Berger byl při popisu divadla ještě stručnější: „...dlouhá, rozlehlá jednopatrová budova lehké švýcarské stavby s nízkou střechou, z cihel a dřeva...“⁴⁸

Charvát⁴⁹ popisuje divadlo podrobněji: „V místech rohu Skrétovy ulice a Palackého třídy na Vinohradech postavil Ital Averino velikou dřevěnou budovu s obrovským moderním jevištěm a krásnými dekoracemi. Naprostou novinkou bylo, že ve velkém hledišti se sedělo u stolků, jedlo a pilo. Na balkoně po obou stranách byly jen lože, též k debužirování upravené a jen vzadu proti jevišti bylo několik řad sedadel a za nimi málo míst k stání. 'Teatro Italiano' se jmenovalo a velký nápis na zadní straně budovy směrem k Václavskému náměstí byl velmi dobře čitelný až od Můstku.“

Nejpodrobnější popis divadla přinesly den před plánovaným otevřením *Národní listy*⁵⁰: „Divadlo to má 33 sáhů délky, 17 sáhů šířky a 9 sáhů výšky. Vystaveno jest celé ze dřeva, jest lepenkou kryto. Náklad počítá se na 150. 000 zl. Zevnějšek jest úhledný. Hlavní vchod obrácen jest směrem k Vršovcům a jest velmi prostranný, modrými čalouny vkusně ozdoben. Hned nad vchodem nalézá se veliký hostinec. Do hostince tohoto jest přístup z obou stran hlavního vchodu. Vnitřní úprava divadla samého jest jednoduchá, ale elegantní. Světlehnědá barva na stěnách převládá, strop jest modrý a pozlacenými šestihrany s růžemi rozdělený. U přízemí po obou stranách u vchodu jsou prostranné síně, v nichž v levo [!] bude kredence cukrářská a v pravé buffet. V přízemí nalezají [!] se od jeviště až ku vchodu s šesti řadách stoly, u nichž obecenstvo mezi představením bude seděti. Do přízemí vejde se celkem 800 osob. U jeviště po obou stranách jsou umístěny 2 řady loží, 12 z každé strany; 4 krajní, z nichž jedna policejní, jedna

⁴⁶ Jediné vyobrazení divadla, které se mi podařilo najít, je fotografie uveřejněná v Javorinově monografii: *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 311. Zachycuje pohled na Koňský trh (Václavské náměstí) z roku 1877, směrem od můstku, v horní části lze vidět Teatro italiano a částečně i Nové české divadlo.

⁴⁷ Ypsilon [Ignát Hermann?], Před padesáti lety, *Literární příloha Národních listů*, 1928, roč. 68, č. 15, 15.1., s. 12.

⁴⁸ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 24.

⁴⁹ *Ze staré Prahy*, (cit. v pozn. 9), s. 131-132.

⁵⁰ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 169, 22.6., s. 2. První představení bylo nakonec o jeden den odloženo, divadlo tedy zahájilo provoz až 24.6. 1875.

místodržitelská a jedna pro cizince, jsou veliké. Za každou loží nalezá se malý pokojík. Okna zastřena jsou červeným sukem. Pokojíků těchto jest celkem 24 a určeny jsou, aby diváci mohli mezi i po představení zde pohodlně v soukromí večeřeti, píti a kouřiti. Nad ložemi nalézají se sedadla balkonová asi pro 160 osob. Po obou stranách přízemí jsou galerie; nad hlavním vchodem nalézají se dvě galerie amfiteatralně nad sebou vystupující. Na galerie vejde se celkem 600 osob. Do celého divadla vejde se celkem 2000 osob. Jevišť jest 9 sáhů hluboké a 7 široké a má značně velké propadliště.“

Je to téměř jediná zpráva,⁵¹ která hodnotí kladně i vnější vzhled divadla. Zde je třeba poznamenat, že v době jeho vzniku bylo okolí ještě dosti pusté a nové divadlo, které žilo čilým životem, mohlo představovat přínos i vizuální, ačkoli se svým poměrně nezajímavým architektonickým řešením jiným arénám rovnat nemohlo. Postupem doby, kdy v okolí přibývaly nové vzhledné domy rozrůstajících se Vinohrad, stávala se strohá budova postupně chátrajícího divadla trnem v oku a začaly se množit hlasy zprvu volající po vylepšení jeho vzhledu, později pak po jeho odstranění. V průběhu let se tak divadlu v tisku dostává různě odstíněných nelichotivých označení: „*předměstská dřevěná bouda*“,⁵² „*veliká šereda našeho hlavního města*“ (NL, 13. 12. 1878. s. 3), „*budova vystavěná ve slohu zulukafer-ském na Weinertově vršíku*“.⁵³

⁵¹ Kladně hodnotí vzhled i autor kritiky zahajovacího představení: Averinovo „teatro salone italiano“, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 172, 25.6., s. 2.

⁵² Teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 296, 12.7., s. 3.

⁵³ Cirkus Renzův, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 73, 27.3., s. 2.

Obr. 3: Nákres průčelí divadla.

5 Divadlo pod vedením Eugenia Averina (1875 – 1877)

Od počátku byl vůdčí osobností celého divadla zkušený artista a divadelní podnikatel Eugenio Averino. Byl uměleckým ředitelem, rozhodoval o účinkujících a programu, jednal také s úřady, nebyl však majitelem divadla. Ignát Hermann charakterizuje Averina jako podnikatele „...*snad s nejlepší vůlí, ale hodně dobrodružného*.“⁵⁴ Javorin o něm říká, že měl „... *fantazii příliš duhovou a příliš velkosvětskou na tehdejší zápečnost idylické Prahy minulého století*.“⁵⁵

Narodil se 7. srpna 1827 v Ankoně (Itálie) a od dětství aktivně účinkoval v představeních gymnasticko-pantomimické společnosti svého otce Michaela Averina, která od konce 30. let 19. století vystupovala i v českých zemích. Před otevřením Teatro salone italiano působil Eugenio Averino v Rize: v roce 1871 jako ředitel italské operní společnosti, která fungovala od července do září. Roku 1872 pak začal v Rize provozovat varietní divadlo. Koncem roku 1874 byl už v Praze, údajně bez prostředků, podařilo se mu však získat skupinu finančníků k vybudování Teatro salone italiano.⁵⁶

Provoz nového pražského Averinova divadla byl zahájen 24. června 1875. I když zahájení bylo poněkud rozpačité, dokázalo Teatro salone italiano záhy získat stálý zájem diváků; pro stálé divadlo varietního typu, postavené na dluh, bylo ostatně existenčně důležité získat a udržet si vysokou návštěvnost. To, že přinejmenším ve své první sezóně dokázalo prosperovat, svědčí nejen o ekonomickém vzestupu pražského měšťanstva, které bylo v této době už natolik emancipované, aby dokázalo specializované divadlo uživit, ale také o promyšlené dramaturgii, jež dokázala pružně reagovat na poptávku a vkus publika.

Program divadla se lišil od ostatních arén, nabízejících převážně klasický repertoár; některé z nich sloužily i jako letní scény kamenných profesionálních divadel. Averino ve svém divadle zavedl v Praze nový způsob divadelní produkce: soustředil na jednom místě druh zábavy, který už Pražané znali – koncerty, komické, pěvecké, taneční a akrobatické výstupy, a k nim přidal typy, které byly v Praze zcela neznámé či pozapomenuté – mramorové obrazy, velké výpravné balety a pantomimy.

Základní a stálý soubor divadla tvořila Averinova rodina a pantomimická společnost, kterou vedli pánové Chiarini a Barbarani (též Barbarini), stálý

⁵⁴ Ypsilon [Ignát Hermann?], Před padesáti lety, *Literární příloha Národních listů*, 1928, roč. 68, č. 43, 12.2., s. 11.

⁵⁵ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 207.

⁵⁶ *Hudební divadlo v českých zemích*, (cit. v pozn. 16), s. 30.

baletní soubor a stálý orchestr. Další kapely si Averino najímal pro speciální představení a reduty. Účinkující specialisté ze zahraničí (akrobaté, žongléři, komikové, zpěváci...) vystupovali pohostinsky, doba jejich angažmá většinou nepřesáhla nakolik týdnů.

V první sezóně vedl Averino divadlo velmi úspěšně, až postupem roku 1876 se začal dostávat do problémů kvůli klesající návštěvnosti a snad i nátlaku vinohradské radnice, která měla divadlo pod stálou kontrolou kvůli bezpečnostním a protipožárním opatřením.⁵⁷

5. února 1877 vydalo policejní ředitelství výnos č. 4865, jímž bylo Averinovi odebráno povolení k představením. Je ale pravděpodobné, že Averino se svou společností, nebo alespoň někteří členové jeho rodiny, vystupovali v divadle ještě později v únoru 1877 (podrobněji v **6.1 Únor – květen 1877**). Ani tím však Averinova divadelní činnost v Praze neskončila: v roce 1877 založil na Štvanici další podnik nazvaný *Tivoli Averino* a „své“ divadlo na Vinohradech si pronajímal ještě v letech 1878 a 1879 (podrobněji v **6.6 Eugenio Averino se vrací**).

5.1 První představení Teatro salone italiano

Otevření nového divadla bylo sledováno s napjatým očekáváním. O divadle kolovaly nejrůznější pověsti⁵⁸, nedůvěru pražských žen vyvolával zejména velký počet členek baletního souboru.⁵⁹ Začátek nebyl zrovna slavný, podle kritiky v *Národních listech*⁶⁰ premiéra diváky zklamala; tento fakt ale bývá v literatuře přeceňován a nesprávně využíván pro celkovou charakteristiku divadla.⁶¹

První představení, ohlášené na den 23.6. 1875 (PD, 1875, 22.6. s. 3; NL, 1875, 23.6. s. 3) se nakonec uskutečnilo o den později, a to ještě s hodinovým zpožděním. Autor již zmíněné kritiky prvního představení⁶² (pravděpodobně Jan Neruda) se snaží o objektivní hodnocení: konstatuje, že představení bylo připraveno ve spěchu a proběhlo za mimořádně nepříznivého počasí, nesnesitelného vedra a rušivého krupobití; kvůli počasí nebylo divadlo ani zcela zaplněno. Zklamání obecnstva přičítá na vrub i přílišnému očekávání, nespokojenosti s půlhodinovým zpožděním počátku

⁵⁷ AHMP, (cit. v pozn. 18).

⁵⁸ Feuilleton, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 174, 27.6., s. 1.

⁵⁹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 167.

⁶⁰ Averinovo „teatro salone italiano“, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 172, 25.6., s. 2.

⁶¹ Např. *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 168., *Staropražské senzace*, (cit. v pozn. 12), s. 180-181.

⁶² Averinovo „teatro salone italiano“, *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 172, 25.6., s. 2.

a s předraženým nekvalitním občerstvením: „*Půl hodina v irské lázni a při vlažném pivu jest k nepřechání.*“

Při hodnocení pisatel konstatuje, že to, „... *co se vylouplo, není ani tak vzácné a podivné a neobyčejné, aniž zase – a to buď pražským paničkám k potěše – svodné a mravnosti nebezpečné.*“ Charakteristika programu je poměrně podrobná a uvádí i konkrétní jména: „*Program byl mimo koncertní produkce čtverého druhu: gymnastické produkce, zpěvní, mimický balet a obrazy.*“ Pisatele nezaujal gymnastik p. Smidt („... *pěkné, ale nic, co by stokrát se nebylo, mnohdy i lépe vidělo...*“), ani německý komik p. Kriebaum, který „... *s komiky všech divadel zdejších nesnese srovnání.*“, ani chansoniérky, slečna Alice Nordmannova a slečna Meierhoferova, které mu připadaly „*smutné zjevem i výkony*“. Nelíbily se mu ani tance: tanečnice byly „... *buď příliš těžké nebo příliš mladé, nežli aby mohly míti v tanci větší dovednost...*“ a baletní mistr Chankatti „... *nepochybně lépe umí tanec učit, nežli sám tancuje.*“ Některé části programu naopak oceňuje: koncertní čísla orchestru za řízení kapelníka p. Holého, pěvecká čísla „*zlatohlávků*“⁶³ a zvláště pak obrazy – „... *historická skupení v nápodobených sádrových sochách.*“ Kritik přiznává, že poslední číslo, pantomimický balet, už neviděl.

Celá kritika ale není tak odsuzující, jak bývá někdy v literatuře ve zkrácených verzích podávána⁶⁴. Pisatel končí slovy vyjadřujícími naději: „*Pan ředitel Averino patrně narychlo sestavil program; má prý jiná lepší čísla a lepší síly. Ostatně praví se nám, že výkonné síly budou se často měnit. Aby ty, jež při prvním představení se presentovaly, brzo se změnily, musí si hlavně pan Averino přát, má-li divadlo jeho, jež by zajisté mohlo najít dost obecenstva, reusovati. Avšak právě na počátku bylo potřebí dvojnásobné péče.*“

Podobně hodnotí první představení i zpráva v *Bohemii*.⁶⁵ Přináší ale i drobné odlišnosti a další údaje: upřesňuje trvání představení od osmé hodiny večerní do jedné hodiny po půlnoci a začátek koncertu od 6 hodin odpoledne. Divadlo prý bylo slušně obsazeno v parteru, řídce na galeriích. Odlišné je kladné hodnocení výkonu slečny Meyerhofer, uvádí jména „*zlatohlávků*“ (*Goldamseln*) – Katti a Netti, navíc chválí taneční vystoupení slečny Marietty (nejspíše Averinovy dcery). Příznivě je hodnoceno závěrečné číslo programu: (nejmenovaná) „*jednoaktová fantastická pantomima, která „zaslouží skutečně velké uznání za překvapivé okouzlení a účast účinkujícího personálu*“ („*einactiges phantastisch-pantomimisches Ballet... das in Verzauberungen der überraschenden Art und Ausstattung wie an Aufwand von Personal recht Annerkennenwerthes leistete*“).

⁶³ Katti a Netti Riederovy.

⁶⁴ *Staropražské senzace* (cit. v pozn. 12), s. 180-181.

⁶⁵ O. T. [Oscar Teuber?], Teatro salone italiano, *Bohemia*, 1875, roč. 48, č. 175, 26.6., s. 5.

5.2 Provoz v letech 1875 – 1877

Přání autorů obou kritik, české i německé, bylo vyslyšeno. Eugenio Averino se projevil jako schopný divadelní podnikatel, který se dovedl přizpůsobit vkusu pražského publika a nabídnout mu atraktivní program. Z několika novinových zpráv, uveřejněných během podzimu 1875 je zřejmé, že se divadlo zavedlo dobře a své návštěvníky si získalo a udrželo:

„Nedá se upříti, že ředitel Averino věnuje svému divadlu všemožnou péči, jen aby doň přivábil obecnstvo. ...“⁶⁶

„Divadlo Averinovo netoliko svým bohatým a poutavým programem, nýbrž i výtečnými zajisté výkony spoluúčinkujících sil svých vším právem doznává vždy hojnějšího účastenství mezi obecnstvem pražským.“⁶⁷

„Zajímavá představení v italském divadle za koňskou branou těší se stále četné návštěvě, jmenovitě nyní, když se vnitřní místnosti řádně vytápějí. Program společnosti jest téměř každodenně nový a rozmanitý.“⁶⁸

Představení se v divadle až na výjimky konala denně, o nedělích a svátcích bývala dvě – odpolední se sníženým vstupným pro děti a večerní pro dospělé.

Divadlo pravidelně inzerovalo v tisku, především v *Národních listech*, také v *Pražském denníku* a v *Bohemii*. Inzeráty sdělovaly začátky představení, občas nejvýznačnější sólisty nebo atraktivní čísla programu, především živé obrazy a pantomimy. Často byly velmi stručné, i bez udání hodiny zahájení, a upozorňovaly, že podrobný program udávají nárožní cedule. Od 22. dubna 1876 bylo divadlo v inzerci *Národních listech* uváděno zkráceně jako „Teatro italiano“, v *Bohemii* byl původní tříslavný název zachován déle.

Z inzerce v *Národních listech*, *Pražském denníku* a *Bohemii* z července 1875, přinášející údaje o výši vstupného, je zřejmé, že Averino se od počátku zaměřil na široké vrstvy pražského obyvatelstva, aby umožnil přístup do divadla opravdu všem. Sedadlo v nejlepších lóžích stálo 1 zl. 50 kr. (lóže pro 6 osob 8 zl.), vstupné na I. a II. galerii přišlo pouze na 40 a 20 kr.; jsou to ceny srovnatelné s výší vstupného v Prozatímním divadle (podrobněji v **7 Vstupné – ceny a prodej**).

Averino se velmi rychle začal orientovat na české obecnstvo a zařazovat do programu česká témata. Jeden z prvních takových počinů, pokus o předvedení obrazu Husova upálení z počátku července 1875, narazil na zamítnutí policejního ředitelství, s odůvodněním, že nejde o české téma,

⁶⁶ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

⁶⁷ Divadlo Averinovo, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 296, 27.10., s. 3.

⁶⁸ Z italského divadla, *Pražský denník*, 1875, roč. 10, č. 264, 18.11., s. 2.

neboť Hus byl upálen v Kostnici, která neleží v Čechách.⁶⁹ Během letních měsíců byl předváděn velký plastický obraz „Příchod Čechů“, který „vzbudil sensaci“.⁷⁰ Na žádost návštěvníků byl znovu uveden na podzim spolu s dalšími obrazy s tematikou z českých dějin; ty, stejně jako pantomima „Mlynář a jeho dítě“,⁷¹ vyvolaly velký zájem publika. Velký úspěch měla také dvojice „vídeňských zlatohlávků“ Katti a Netti Riederových se zpěvem českých písní. Slečna Larova sklídila 25. října 1875 velký aplaus za českou deklamaci „Obrany ženského pohlaví“ a byla třikrát vyvolána.⁷²

Averinovi velmi záleželo na spokojenosti diváků. Svědčí o tom i jeho reakce na stížnost na změny programu uveřejněnou v *Národních listech*: „Slavnému ředitelství Teatro salone italiano. Žádáme za vysvětlení, proč ohlašuje se tak za často něco jiného na rozích, než se večer skutečně provozuje? Nejsme v Praze na podobné žerty zvyklí [!]. Více navštěvovatelů.“⁷³

Hned následující den se v *Národních listech* objevila Averinova odpověď:

„Na poptávku více pánů navštěvovatelů 'Teatro salone Italiano' dovoluji si odpovédit, že několikrát případy, kde se v době poslední neshodoval vydaný program s představením, povstaly za příčinou náhlého ochuravění jednotlivých sil předních, jichž úkoly nejsou způsobu úloh divadel činoherních, jimž může se – třeba narychlo – naučit osoba jiná. Stále pamětliv laskavosti a přízně, jakouž mne velectěné obyvatelstvo královské Prahy a okolí od mého příjiti až do této chvíle poctívá, bylo by více než nevděčné, kdybych si dovolil nějaké zúmyslné fikce čehož tím méně jsem schopen, že právě tato, dosud ničím neporušená přízeň, byla i jest jedinou mou útěchou. Ve vsí úctě Averino.“⁷⁴

Averino dbal na dodržování tradičních a církevních svátků a připravoval pro ně i zvláštní program. 25. prosince 1875 byl uveden velkolepý výjev „Sen štedrovečerní“ v provedení 150 dětí. Speciální program byl určen i pro silvestrovskou noc 1875 (NL, 1875, 24.12. s. 3). O velikonočním týdnu roku 1876 byly předváděny pašijové obrazy,⁷⁵ od čtvrtka do soboty (Triduum sacrum) se v divadle nehrálo. O Velikonoční neděli bylo hráno velké představení ve prospěch vinohradské chudiny (B, 1876, 12.4. s. 7).

Divadlo mělo ovšem i svou slabinu a tou byly od počátku restaurační služby. Už při premiéře 24. června 1875 sklídilo velkou kritiku nekvalitní

⁶⁹ Upálení mistra Jana Husa, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 19, 15.7. s. 2.

⁷⁰ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

⁷¹ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

⁷² Divadlo Averinovo, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 296, 27.10., s. 3.

⁷³ Slavnému ředitelství, *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 54, 24.2., s. 3.

⁷⁴ Na poptávku, *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 55, 25.2., s. 3.

⁷⁵ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

a předražené občerstvení a ještě v září téhož roku publikum s nabídkou spokojeno nebylo: „*Kdyby ještě bylo postaráno o slušné pití a jídlo, nebyl by zvláštní tento druh divadla v Praze bez chancí.*“⁷⁶

Před koncem roku 1875 začal působit jako zprostředkovatel rezervace míst pro prodloužený silvestrovský program pan Kaska, kloboučník⁷⁷ na Příkopech (NL, 1875, 29.12. s. 3 a 30.12. s. 3). Kaskovy služby pak využívali i další nájemci divadla prakticky po celou dobu jeho fungování.

V dubnu 1876 byla při Teatro italiano zřízena baletní škola, která přijímala dívky i hochy bez rozdílu věku. Školu vedl baletní mistr pan Tignani (též Tegnani) z Milána, přihlášky v divadelní kanceláři přijímal pan Fingerland (NL, 1876, 23.4. s. 3 a 25.4. s. 4).

Za Averina působili v divadle někteří významní umělci, kteří se výraznou měrou zapsali do dějin českého divadla. Byli to především primabalerína baletního souboru Teatro salone italiano Karolína Höflichová, později sólistka a baletní mistryně Prozatímního a Národního divadla⁷⁸, a mladičký Augustin Berger (Razesberger), pozdější slavný tanečník, baletní mistr Národního divadla a mezinárodně uznávaný choreograf.⁷⁹ Jako poslíček či posluha v chlapeckém věku v divadle vypomáhal tenorista Veselý.⁸⁰

Podle Javorina měl Averino průběžně potíže s vinohradskou radnicí kvůli zanedbávání úředních a formálních záležitostí svého divadla; šlo o nepovolené stavby přístavku a přístřešku k divadlu, a nedodržování bezpečnostních předpisů při vytápění divadla.⁸¹ Příslušná dokumentace a úřední korespondence se dochovala a je uložena v AHMP.⁸² Bylo by jistě zajímavé porovnat, zda se do podobných potíží dostávala i jiná divadla, z časových důvodů však tuto otázku ponechávám otevřenou.

Postupem roku 1876 došlo k poklesu návštěvnosti, od letních měsíců také ubývalo také inzerce v tisku. Averino se dostával do finančních problémů, kterým se pravděpodobně snažil čelit i snížením vstupného v letních měsících a dalšími úspornými opatřeními, Berger například vzpomíná, že nedostával pravidelně smlouvenou gázi 30 zl. měsíčně a přisuzoval tuto situaci důsledkům vídeňského krachu.⁸³

⁷⁶ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

⁷⁷ V těchto inzerátech ještě jako kloboučník uveden není.

⁷⁸ Jana Holeňová, Höflichová Karolína, in: Jitka Ludvová a kol., *Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, Praha 2006.

⁷⁹ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11).

⁸⁰ Tamtéž, s. 35-36.

⁸¹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 169.

⁸² AHMP (cit. v pozn. 18).

⁸³ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 37.

5.3 Program divadla a účinkující v Teatro salone italiano

Základní strukturu tzv. velkého představení tvořil úvodní koncert, který začínal zpravidla půl hodiny před představením, a samotné představení, které bývalo členěno přestávkami na více částí. V prvních dvou se střídala obvyklá varietní čísla – výstupy pěvecké, taneční, komické, akrobatické apod., které (ne vždy) bývaly prostrřádávány i živými obrazy. V poslední části býval proveden velký balet či pantomima.⁸⁴

V následujících podkapitolách se snažím o charakteristiku programu a účinkujících podle typů produkcí. Jejich rozlišení je ale pouze pomocné a nelze je vždy jednoznačně zařadit do zvolených kategorií, vzhledem k všestrannosti mnohých umělců a nápaditosti provedení jednotlivých čísel a výstupů, které se, jak je ostatně pro varietní podnikání typické, snažily o novost a originalitu. Živé obrazy byly např. předváděny jak samostatně, tak i jako součást pantomim, zpěvačky tančily, komici zpívali, akrobatické skupiny doplňovaly svá cvičení i zpěvem a tancem apod.

5.3.1 Mramorové obrazy a živé obrazy

Obrazy předváděné v Teatro salone italiano bývají označovány jako obrazy živé, plastické, mramorové, haut-reliefy, také mlhové obrazy. Není zcela jasné, zda šlo o různé typy produkcí, nebo jen o různé názvy téhož.

Mramorové obrazy byly naprostou novinkou a vzbudily velkou pozornost už při prvním představení, ve zprávě *Národních listů* popsány jako „... *historická skupení v nápodobených sádrových sochách*.“⁸⁵ Berger jejich formu popisuje takto: „*Tu se po prvé v Praze předváděly živé mramorové obrazy z řecké a římské mythologie. Bíle natřená těla na černém pozadí skutečně vzbuzovala dojem, že jsou z mramoru.... Na pouhý hvizd se změnila ihned celá skupina v jiné seskupení, v jiný obraz*.“⁸⁶ Byly neobvyklou atrakcí nejen v Praze, ale i v rámci Evropy. Berger se roku 1882 v Paříži dozvěděl, že akrobat Conradi (který jej roku 1875 přivedl do Teatro salone italiano) předvádí ve Folies Bergères mramorové obrazy podle Averinova vzoru, jako dosud neznámou novinku. Podle Bergra však byly mnohem menší než v Praze, protože byly předváděny jen několika lidmi.⁸⁷

Zdá se, že produkce obrazů nebyla pravidelná a každodenní, tento dojem navozuje postesknutí ve zprávě *Národních listů*: „*Škoda, že pan ředitel Averino nepěstuje již své výborné haut-reliefy, z nichž zvláště svého času*

⁸⁴ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 171; DONM, TI 1877.

⁸⁵ Averinovo „teatro salone italiano“, *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 172, 25.6., s. 2.

⁸⁶ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

⁸⁷ Tamtéž, s. 92.

„Příchod Čechů“ *dělával sensaci*.“⁸⁸ Brzy nato byl však „na mnohostrannou žádost“ „Příchod Čechů“ opět předváděn (NL, 1875, 26.9. s. 3 a 28.9. s. 4).

V říjnu 1875 byla uvedena nová řada plastických obrazů z českých dějin (NL, 1875, 12.10 s. 3 a 14.10. s. 3), šlo pravděpodobně o obrazy „Slavoj a Záboj“, „Libušin soud“, „Svatopluk a jeho synové“, „Založení chrámu u sv. Víta“. (NL, 1875, 15.10 s. 3, 16.10 s. 3, 17.10 s. 3, 20.10 s. 3, 22.10 s. 3, 23.10 s. 3, 24.10 s. 4, 25.10 s. 2, 26.10 s. 3, 28.10 s. 3 a 29.10 s. 3).

Plastické obrazy byly předváděny i v prosinci 1875 (NL, 1875, 11.12. s. 3), na Silvestra 1875 bylo avizováno velké představení s živými obrazy, o půlnoci obraz „Champangské bakchantky“ (NL, 1875, 28.12 s. 3, 29.12 s. 3 a 30.12 s. 3).

Nové živé obrazy, bez uvedení názvů, jsou pak v tisku inzerovány v březnu 1876 (NL, 1876, 1.3. s. 3, 2.3 s. 3, 14.3. s. 3, 25.3. s. 3 a 26.3. s. 3). Na 22. března jsou avizovány mlhové obrazy (NL, 1876, 22.3. s. 3).

Berger vzpomíná, že o Velikonočním týdnu (roku 1876) byl předváděn obraz ukřižování Krista a kladení do hrobu.⁸⁹ Na středu 5. dubna 1876 bylo ohlášeno dětské představení s živými pašijovými obrazy, s doprovodem na na harmonium v provedení pana Grünfelda (B, 1876, 3.4. s. 7).

Oznámení o mramorových obrazech se objevuje v roce 1876 ještě v květnu (NL, 1876, 14.5. s. 4) a v září (NL, 1876, 24.9. s. 4).

5.3.1.1 Švédská společnost Rappo

Podrobnější informace přinášejí plakáty a programy, které se dochovaly⁹⁰ z ledna 1877 a které avizují obrazy předváděné švédskou společností dam paní Charlotty Rappové (též Rappo): „*Atelier tvarověrných skupení aneb galerie živých obrazů dílem dle starožitných a moderních uměleckých vzorů, dílem dle vlastních skladeb na koloběžném jevišti od 12 dám provedené, a sice osobním řízením ředitelky paní Charlotty Rappové*.“ Společnost předváděla i typ avizovaný jako „*moderní pařížský stereoskopní obraz, cenou vyznamenaný na pařížské světové výstavě*“.

Společnost paní Rappo vystupovala v divadle už v roce 1876, protože plakát z 2. ledna hovoří o 9. pohostinském vystoupení. 23. ledna 1877 se konala benefice dam společnosti, další pak o dva dny později, 25. ledna – byla to zároveň poslední produkce společnosti.

⁸⁸ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

⁸⁹ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

⁹⁰ DONM, TI 1877.

V následujícím soupisu obrazů cituji texty z plakátů a programů, uložených v archivu DONM v Terezíně, ve složce Teatro italiano 1877, s uvedením dat, kdy byly obrazy předváděny:

1. a 2.1. 1877:

- *Flora, dárkyně květin, živý obraz, pořádá pí. ředitelka Rappo*
- *Psýcha v lázni, živý obraz, dle malby na váze*
- *Slavnost Živěny, živý obraz od Barryho*
- *Mars, Apollo a Grácie, živý obraz dle starožitného reliéfu*
- *Ariadna na pardalu a odpočívající bakchantky, živý obraz dle Günthera*
- *Květinový pramen Flory. Velké skupení pořádá ředitelka pí Ch. Rappo*

7. 1.1877:

- *Ozdobení Pandory, živý obraz, sestavený pí. ředitelkou Rappovou*
- *Diana odpočívá po honbě, živý obraz dle Giovanna Pollia*
- *Smích a pláč aneb Odletěle holubi, živé pendantní obrazy z Delavanti*
- *Hvězda námořníků, živý obraz dle Salvatora Rosy*
- *Spaní a probuzení Najaden, živý pendamentální obraz dle Dellevante*
- *Mlýnská náplavka za letního jitra aneb koupající se dívky, moderní pařížský stereoskopní obraz, cenou vyznamenaný na pařížské světové výstavě, pořádá ředitelka paní Rappová*
- *Bitva Amazonek, velké skupení provede ředitelka pí Ch. Rappo, představuje švédská společnost dám a veškerým angažovaným personálem (součást reduty)*

10. a 12. 1. 1877

- *Venuše ozdobená graciemi, živý obraz dle Dell Vecchia*
- *Sen panny, živý obraz dle hraběnky Messiny*
- *Apollo na Pegasu a musy krácející na Helikon, živý obraz dle pí. ředitelky Rappové,*
- *Rozsudek Parise, živý obraz dle starožitného reliéfu [!]*
- *Bohyně milosti v kruhu květinářek, živý obraz dle starožitného reliéfu*
- *Pařížský život v dámském budoiru, aneb: strojení na bal mabile*

14. a 15. 1. 1877

- *Flora, dárkyně květin, živý obraz, pořádá pí. ředitelka Rappo*

- *Amor a Psychu, dle Fogelberga, obklopeny sochami starožitné plastiky*
 - *Pluto a divé dcery ohně, živý obraz dle Givonelli*
 - *Bachus a Ariadna, obklopeny tančícími najadami, fauny a bakchantkami, živý obraz dle reliefu*
 - *Diana se svými nymphami v lázni, živý obraz dle Soua*
 - *Smrt Manliusa, živý obraz ve třech proměnách: a) Odsouzení, b) Prosba o milost, c) provedení rozsudku*
23. 1. 1877 – velké zvláštní představení k benefici dam společnosti Rappo.
- *Psyche vyhledává Amora, živý obraz del Tintoretto, představují slč. Ida a Agnes.*
 - *Josef a žena Putifarová, mimicko plastická sestava, představují slč. Emma a Matylda.*
 - *Venuše a Amor, živé obrazy, představují slč. Mina a Anna.*
 - *Moc slov, živý obraz dle Salvatora Rosy*
 - *Sen dívky, živý obraz*
 - *Vítězství Venuše, živý obraz dle Guido Reni-ho*
 - *Řecká otrokyně dle Winkelmann, představuje slč. Klára*
25. 1. 1877 – poslední vystoupení společnosti Rappo
- *Mars, Apollo a Gracie, živý obraz dle antického vzoru*
 - *Vznášející se Psyche nešená od Zefirů, dle Gypsona; dívka s holubičkou dle Wichmanna; dívka koupající se dle Byströma; chytačka motýlů dle Drake-a a nosička vody dle Wulfa,*
 - *Podplacená komorná aneb zapovězený pohled, moder. stereoskopický obraz poslední pařížské výstavy*
 - *Anděl míru a víra naděje a láska v kruhu nočních časů, živý obraz*
 - *Spaní a probuzení se Najád, živé obrazy dle Dellevante*
 - *Na všeobecnou žádost: Ranní jitro v mlynářské jeskyni aneb koupající se děvčata, Moderní stereoskopický cenou poctěný obraz, aranžuje pí. Rappo, provedený od sboru dam*

5.3.2 Pantomimy a balety, tanec a tanečníci

Pantomimy jako žánr nebyly v Praze neznámé, ale ve velkorysém pojetí, typickém pro Averinovo divadlo, rozhodně nepatřily k běžným typům pražské divadelní produkce: „*Od otevření svého divadla [Averino] předvedl už dosti zajímavých v Praze již zapomenutých her pantomimických, z nichž zvláště líbila se 'Zlatá flétna', 'Hostinec u staré paní', 'Dva seržanti'*“

a 'Čarodějky z Benevento'. Z členů společnosti sluší na prvním místě jmenovati pierota p. Barbariniho, který je vskutku ve svém oboru umělcem, pak harlekýna p. Chiariniho, jeho paní a p. Lanfrettu.⁹¹

Podle Dubské pantomimy v Teatro salone italiano stylově navazovaly na tradici akrobaticko-pantomimických harlekyniád uváděných rodinou Chiarini v 1. polovině 19. století ve Stavovském divadle.⁹²

O charakteru harlekyniád vypovídá fejeton *Národních listů*, staví se k nim ovšem s jistou rezervou: „S udivením pohlížejí Pražané nyní zas na ty italské 'lazzi', jsou jim zas zcela nové. Hledí na skákavého, těkavého Harlekýna, potomka starořímských 'histrionů', který má podnes dřevěný meč ('gladius histricus'), podnes stobarevný, k tělu jako by přiklížený šat, místo bosých nohou ale už přilehající kůži a místo sazemi umouněné tváře černou škrabošku. Dívají se na jeho skoky, sledují jeho vtipné úskoky, jeho ucházení se o Kolombinu, vidí množství osob s ním a kolem něho, a nevědí, co se to tam nahoře vlastně děje. Už dávno odvykli pantomimám. Také se už ty pantomimy samy změnily. Balet je v nich hlavnější věcí než milostné boly Harlekýnovy, improvizované vtipné řeči Harlekýnovy ustoupily plně němotě, z 'Pantalone' nebo 'dottore' se stává 'Angličan' nebo 'žid', ba i Harlekýn sám musil velkou část historických svých práv ustoupit jinému a sice Pierotovi. Bělošatý, moukou obílený Pierot teď jí místo něho višně a stříká jich pecky jiným do očí, místo něho chytá, oškubá a polyká mouchy, místo něho kojí nemluvnata na mužných prsou svých, atd. Slyším, že mají přijít nyní také pantomimy české, nejprv prý Strakonický dudák, nu pak alespoň obecenstvo naučí se jim zase rozumět. Pak ale také musí být z italské 'Kolombiny' naše 'Mařenka' a z 'Harlekýna' český 'Honza'. Beztoho říkali také v Itálii Harlekýnu 'Zanni', zkrácenina z 'Giovanni' (Jan), a o těch, kteří je provozovali, psali: 'Fecerat Joannem' (dělal Honzu). Nuže ať tam 'dělají' našeho Honzu, ale jen vtipně a obratně!“⁹³

Podle Bergra byly právě pantomimy, spolu s výpravnými balety⁹⁴ hlavní atrakcí Teatro salone italiano. Konkrétně vzpomíná na pantomimy historické, fantastické i kouzelné s velkou mašinerií a dodává: „Byly to slavné pantomimy z tradice proslulého Gasparda Debureaua – velkého pařížského mima, českého to rodáka Dvořáka – a jeho neméně znamenitého syna Charlese Debureaua.“⁹⁵

⁹¹ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

⁹² *Hudební divadlo v českých zemích*, (cit. v pozn. 16), s. 30.

⁹³ Feuilleton, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 196, 18.7., s. 1.

⁹⁴ Hranice mezi oběma typy byla pravděpodobně velmi neostrá, hovořilo se také o pantomimických balettech.

⁹⁵ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

Je pravděpodobné, že pantomimy nebo výpravné pantomimické balety byly součástí většiny velkých představení, ne-li všech. Vzhledem k tomu, že podrobné sledy čísel v představeních byly uváděny pouze v tištěných programech a na nárožních plakátech, které se z doby Averinova působení v Teatro salone italiano až na výjimky dochovaly pouze z ledna a února 1877, jsme pro předchozí období odkázáni pouze na kusé novinové zprávy a inzerci a vzpomínky pamětníků, především Bergra. Těžko lze určit, jak dlouho byly jednotlivé pantomimy hrány, nebo zda jsou známy názvy všech pantomim, které byly za Averina v divadle uváděny.

Vůdčími osobnostmi početné pantomimické společnosti byli mimové Pietro Barbarani (též Barbarini) a Lorenzo Chiarini: „V poslední době provozují velkou pantomimu 'Rodrigo, vůdce španělských lupičů', o jejíž provedení si hlavních zásluh pánové Barbarini a Chiarini získali.“⁹⁶ Berger s úctou vzpomíná na jejich účinkování v pantomimě „Dva seržáni na sanitním kordoně“: „Byla to skutečně velká, výpravná pantomima, v níž hrál Chiarini zlého kapitána, zamilovaného do markytánky, která však měla ráda seržána Roberta, jehož hrál skvěle pan Buturini. Byla to pantomima, která vzbouzela nadšení obecnosti.“⁹⁷ Připomíná i všestrannost italských umělců: „Nebyli jen výtečnými tanečníky, eskamotéry, nýbrž i znamenitými šermíři, jako na příklad Barbarini s Chiarinim a Antoniem Roverem ve velké banditské pantomimě 'Ramasano'.“⁹⁸

Oba pánové měli i své vlastní benefice: Chiarini v březnu 1876 (NL, 1876, 2.3. s. 3), Barbarani v dubnu a květnu téhož roku (NL, 1876, 25.4. s. 3 a 6.5. s. 3).

Barbarani sklízel chválu i jako tvůrce: „Pořádáním pantomim znamenitě vyniká p. Barbarini.“⁹⁹ „Pantomima 'Mlynář a jeho dítě', p. Barbarinim v scénu uvedena...“ a „Co den provádí se nyní velká pantomie s baletem, v níž účinkuje přes sto osob 'Dobrodružství v Indii'... Pantomimu v scénu uvedl p. Barbarani, kterýž co režisér i co pierot jest silou opravdu vzácnou.“¹⁰⁰

Z dalších mimů Berger chválí také Ginghiniho, „neodolatelného jako harlekýna proti harlekýnu“ v pantomimě „Zlatá flétna“.¹⁰¹

V následujícím přehledu pantomim se snažím, v rámci možností, o jejich chronologické seřazení: uvádím datum, které odpovídá i datu inzerce

⁹⁶ Z italského divadla, *Pražský denník*, 1875, roč. 10, č. 264, 18.11., s. 2.

⁹⁷ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 33.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Divadlo Averinovo, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 296, 27.10., s. 3.

¹⁰⁰ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

¹⁰¹ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

v *Národních listech*, odkud pochází většina údajů. Pokud je údaj převzat z novinové zprávy, upozorňuji na to spolu s označením tiskoviny. Pokud byla pantomima v tisku nějak charakterizována, ponechávám tuto charakteristiku pokud možno jako doslovnou citaci. Názvy pantomim pro přehlednost zdůrazňuji tučným písmem.

Pantomimy uváděné v roce 1875:

- **Pierot v Africe**, „*velká vojenská pantomie v 5 jednáních*“ (NL, 1875, 13.8. s. 3)
- **Čarodějnice z Benewento čili „Zlatý klíč“**, „*velká pantomie s proměnami*“ (NL, 1875, 14.9. s. 3)
- **Zlatá flétna, Hostinec u staré paní, Dva seržanti a Čarodějky z Benevento**, (již uvedené pantomimy)¹⁰²
- **Zlatá flétna**, „*velká fantasticko-kouzelnická pantomie*“ (NL, 1875, 7.10. s. 3)
- **Stará paní**, dávána na „*všeobecnou žádost*“ (NL, 1875, 23.10. s. 3)
- **Mlynář a jeho dítě**, „*velká tragická pantomima*“ (NL, 1875, 30.10. s. 3 a 31.10. s. 3)
- **Dobrodružství v Indii**, „*velká pantomie s balletem, v níž účinkuje sto osob*“ (NL, 1875, 10.11. s. 3, 12.11. s. 3 a 13.11. s. 4)
- **Roderigo, pověstný vůdce loupežníků** (také NL, 1875, 16.11. s. 3, 17.11. s. 3 a 18.11. s. 4); také **Rodrigo, vůdce španělských lupičů**, „*velká pantomima*“¹⁰³
- **Zlatý sen**, „*nová pantomima; obyčejná vlašská pantomima*“.¹⁰⁴
- **Červený ďábel**, „*nová velká němohra*“ (NL, 1875, 21.11. s. 3, 22.11. s. 2, 25.11. s. 4 a 29.11. s. 2)
- **Oba sergeanti na zdravotním kordonu**, „*historická pantomie*.“ (NL, 1875, 11.12. s. 3)

rok 1876:

- **Penězokazi**, „*velká němohra*“ (NL, 1876, 11.1. s. 3)
- **Vilém Tell**, „*velká pantomima, účinkuje 150 osob*“ (NL, 1876, 2.3. s. 3)

¹⁰² Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

¹⁰³ Z italského divadla, *Pražský denník*, 1875, roč. 15, č. 264, 18.11., s. 2.

¹⁰⁴ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 315, 16.11., s. 3.

- **Narození Harlekýna** (NL, 1876, 19.3. s. 5 a 20.3. s. 2)
- „*nová pantomie ve prospěch F. Barbaraniho*“ (NL, 1876, 25.4. s. 3)
- **Sulejma, otrokyně** (NL, 1876, 6.5. s. 3); též **Zulejma**, „*velká pantomie s živými obrazy*“ (NL, 1876, 7.5. s. 4)
- **Zlatý klíč**, „*velká pantomie, na všeobecnou žádost*“ (NL, 1876, 10.5. s. 3)
- **Perla Savojská**, „*poprvé nová pantomie*“ (NL, 1876, 21.5. s. 4)
- **Z expedition Hollandaise**, „*poprvé, velká pantomie s obrazy z válek afrických r. 1875.*“ (NL, 1876, 29.6. s. 4)
- **Cancan před soudem nebo kouzelná flétna**, „*poprvé, žertovná pantomie*“ (NL, 1876, 28.9. s. 3)

V roce 1876 byla připravována pantomima „Povstání v Hercegovině“, nebyla však nakonec provedena kvůli zákazu policejního ředitelství.¹⁰⁵

rok 1877:

Údaje těchto pantomimách pocházejí z divadelních plakátů programů uložených v archivu DONM v Terezíně. Pantomimy nebyly součástí každého představení, nekonalý se 5., 23. a 25.1. a 4.2.

- **Zamilovaný kuchař**, „*komická pantomima v 1 jednání*“ (DONM, TI 1877, 1.1. a 2.1.)
- **Sochař a socha**, „*komická baletní pantomima v jednom jednání.*“ (DONM, TI 1877, 7.1.)
- **Veselí mlynáři aneb večerní dostaveníčko**, „*komická pantomima v 1 jednání*“ (DONM, TI 1877, 10.1.)
- **Zamilovaný rekrut**, „*komická pantomima v 1. jednání*“ (DONM, TI 1877, 12.1.)
- **Bednáři z Livorny**, „*komická pantomima v 1 jednání*“ (DONM, TI 1877, 14.1. a 15.1.)
- **Roderigo, obávaný vůdce loupežníků**, „*velká historická pantomima s tanci a evoluciony*“ (DONM, TI 1877, 2.2.)

Doplňuji přehledem pantomim, které ve svých pamětech jmenuje Berger, a které proto spadají do let 1875-1876: **Dva seržanti na sanitním kordoně**,

¹⁰⁵*Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 171.

Červený ďábel, Pierot v Africe, Lístek za 1000 franků, Hráči, Savojská perla, Zlatá flétna.¹⁰⁶

Baletní sbor Teatro salone italiano byl velmi početný, ve sboru tančilo 32 baletek. Kromě nich vystupovali sólisté, především Averinovy děti Marietta a Vilém (též Wilem, Wilhelm), kteří často vystupovali v páru, a mladší dcera Alexandrina, s níž v době svého působení v divadle tančival Augustin Berger, který tehdy ještě používal své původní jméno Razesberger (DONM, TI 1877, 14.1.).

Stálou primabalerínou souboru byla Karolina Höflichová, která v Averinově souboru zůstala i po jeho odchodu z divadla a přešla s ním i do jeho další arény Tivoli Averino. Höflichová byla velmi oblíbená a sklízela i chválu v tisku: „*Balet je velmi četný a solová tanečnice sl. Höflichova je přímo výtečná.*“¹⁰⁷

Baletními mistry byli Giovanni Buturini a Giovanni Martini. Buturini je vícekrát jmenován v tisku: „*Zvlášť balety, k nimž hudbu složil kap. p. Holý a jež uspořádány jsou p. Butturinim, jsou originální.*“¹⁰⁸ 27. listopadu 1875 se konala Buturiniová benefice (NL, 1875, 27.11. s. 3).

Martini se stal učitelem mladičkého Augustina Bergera (podrobněji v oddíle **5.3.2.1. Augustin Berger a Teatro salone italiano**). Martini divadlo opustil pravděpodobně v lednu roku 1877; jeho jméno ve funkci baletního mistra v Teatro italiano se objevuje až do 15. ledna 1877 (DONM, TI 1877, 1.1., 2.1., 5.1., 7.1., 10.1., 12.1., 14.1., 15.1.).

V dubnové inzerci roku 1876 se objevuje jméno nového baletního mistra. Byl jím pan Tignani (též Tegnani) z Milána, který jednak vystupoval (NL, 1876, 22.4. s. 3), jednak měl vyučovat v nově zřízené baletní škole při Teatro italiano (NL, 1876, 23.4. s. 4).

Jsou známa jména dalších sólistek a sólistů: „*Solová tanečnice paní Barbaraniová jest ve svém oboru specialitou; při tom jest velmi sličná,*¹⁰⁹ „*nejlepší tanečník Dario Fissi.*“¹¹⁰ V dubnu 1876 se v tisku objevilo jméno sólové tanečnice sl. R. Bianchi (NL, 1876, 22.4. s. 3).

V červnu 1876 měl jako sólový tanečník vystupovat sign. Barachi „*z cí. krl. divadla v Miláně*“ (NL, 1876, 20.6, s. 3; 21.6., s. 3.) Spolu s dalšími sólisty – Rouchi, Höflichová, Barbarani, M. Averinová, sl. Zanfrattová – je zmíněn i dále (NL, 1876, 29.6. s. 4). Je možné, že tanečník Rouchi byl

¹⁰⁶ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

¹⁰⁷ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

¹⁰⁸ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 25.

totožný s tím, na nějž vzpomíná Berger: „*Bouře potlesku sklízel i francouzský tanečník Roux zejména za svůj charakteristický klasický pas de deux; byl specialistou v grande pirouette à la Vestris a vystupoval vždy se svou chotí. Jak jsem mu v té době záviděl jeho pirouetty à la Vestris...*“¹¹¹

V lednu a únoru 1877¹¹² kromě Averinových dětí Marietty a Viléma vystupovali jako sólisté baletní mistr Martini, slečny Ricci, Zanfrettova (též Zanfretta), sestry Kiefferovy a slečna Emilie Fuchsová. Alexandrina byla pravděpodobně mladší Averinova dcera, která tančila v páru s mladičkým Bergerem (Razesbergrem).¹¹³

5.3.2.1 Augustin Berger a Teatro salone italiano

Augustin Berger (pozdější úspěšný tanečník, choreograf, první baletní mistr Národního divadla a mezinárodně proslulý baletní mistr), přišel do divadla jako patnáctiletý a působil v něm zhruba rok a měsíc. Tančil v páru s mladší Averinovou dcerou Alexandrou, zvanou Šura, a brzy začal vystupoval také v pantomimách v drobných dětských rolích. Na plakátech byl uváděn pod svým rodným jménem Razesberger.¹¹⁴

Berger přišel podle svých vzpomínek¹¹⁵ do divadla v květnu, což by muselo být roku 1876, to však neodpovídá dalším informacím. Berger sám totiž dále říká, že ho do divadla uvedl akrobat Conradi,¹¹⁶ který ale ukončil činnost v divadle v prosinci 1875 (NL, 1875, 11.12. s. 3), vzpomíná na své účinkování v pantomimě „Dva seržáni na sanitním kordoně“,¹¹⁷ která byla hrána už v prosinci 1875 (NL, 1875, 11.12. s. 3), pěvecká čísla vídeňských zlatohlávků Katti a Netti Reiderových, které v divadle naposledy vystoupily 30. dubna 1876 (NL, 1876, 30.4. s. 3) a obraz ukřižování Krista, předváděný o velikonočním týdnem. Vzhledem k tomu předpokládám, že Berger nemohl nastoupit až v květnu 1876 a začal v divadle účinkovat nejpozději v prosinci 1875.

Divadlo opustil spolu se svým učitelem, baletním mistrem Martinim, který si u Bergerova otce vyžádal dovolení k chlapcově odjezdu a písemně se zavázal, že talentovaného Augustina vyučí k naprosté taneční dokona-

¹¹¹ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 35.

¹¹² DONM, TI 1877.

¹¹³ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 171.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 171.

¹¹⁵ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 24.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 25.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 33.

Cena tohoto programu 10 kr.

TEATRO ITALIANO
v neděli dne 14. ledna 1877.

Koncert Fizenim kapelnika pana
Jos. Strobingera.

1. Poход. — 2. Čtverylka. — 3. Ouverture.

Program.

I. oddělení.

1. Kuplety, zpívá operní komik p. Hofmann.
2. Pas de deux comique, tančí Alexandrina a Razesbergrová.
3. Gymnastická produkce, provede společnost p. Kieffera.
4. Pa seul „spagnolo“ tančí solová tanečnice sl. Zanfrettova.
5. Vystoupení oblíbené vídeňské subretky slečny A. z Kraftu.

5 minut přestávka.

II. oddělení.

6. Obraz. *Flora, dárkyně květin*, živý obraz pořádká pl. ředitelka Rappo, provede osm dím sboru.
7. Kuplety, zpívá p. Hofmann.
8. *Amor a Psyche*, die Fogelberga, obklopeny sochami starožitné plastiky, představuje 6 dím.
9. Gymnastická produkce, provede společnost p. Kieffera.
10. Obraz. *Pluto a dceru deery obět*, živý obraz die Givonelli, představují dámy společnosti.
11. Pas de deux „Polka“, tančí baletní mistr sig. Martini a sl. Zanfrettova.

10 minut přestávka.

III. oddělení.

12. Obraz. *Bachus a Ariadna*, obklopeny nojádami, fauny bachantkami, živý obraz die re-liefu, představují dámy společnosti.
13. Pas de deux nad. tančí sestry Kiefferovy.
14. Obraz. *Diana se svými nymfami v lázni*, živý obraz die Soua, představují dámy společnosti.
15. Německé chansonety, zpívá sl. A. z Kraftu.
16. Obraz. *Smrt Manlusa*, živý obraz ve třech proměnách: a) Odvození, b) proška o milost, c) provedení rozsudku.

10 minut přestávka.

IV. oddělení.

Bednáři z Livorny,
komická pantomima v 1. jednání.

V. oddělení.

20 Minut přestávka.

4. reduta,
začátek v 10 hodin.
Tance uspořádá taneční učitel p. Jan Kamenský

Taneční pořádek.

1. Valčík.
2. Francouzská polka.
3. Čtverylka.
4. Polka mazurka.
5. Čtverylka.
6. Třásik.
7. Kvapík.

O půlnoci velké skupení

Fizenim ředitelky společnosti pani Ch. Rappové provede 30 dím.

Hodina odpočinku.

VI. oddělení.

8. Francouzská polka.
9. Čtverylka.
10. Valčík.
11. Čtverylka.
12. Polka mazurka.
13. Čtverylka.
14. Valčík.
15. Kvapík.

Zítřka představení.
Dne 18. ledna.
Pátá reduta.
Zpáteční lístky při opuštění divadla nemají platnosti.
Ředitel AVERINO.

Kabouškova Bista - v Praze.

P.M. 199

Preis des Programmes 10 kr.

TEATRO ITALIANO
Sonntag 14. Jänner 1877.

Concert unter der Leitung des Kapellmeisters Herrn
Jos. Strobinger.

1. Marsch. — 2. Quadrille. — 3. Ouverture.

PROGRAMM.

I. Abtheilung.

1. Couplets, gesungen vom Gesangs-komiker Hrn. Hofmann.
2. Pas de deux comique, getanz von der Alexandrine u. Razesberger.
3. Gymnastische Production d. Gesellschaft des H. Kieffer.
4. Pa seul „spagnolo“ getanz von der Solotänzerin Fr. Zanfretta.
5. Gesangsvortrag, der wiener Soubrette Fr. A. von Kraft.

5 Minuten Pause.

II. Abtheilung.

6. Bild. *Flora, die Blumenspenderin*, lebendes Bild, gestellt von Frau Dir. Rappo, ausgeführt von 8 Damen.
7. Couplets, gesungen vom Gesangs-komiker Hrn. Hofmann.
8. *Amor und Psyche, nach Fogelberg*, umgeben von Statuen antiker Plastik, ausgeführt von 6 Damen.
9. Gymnastische Production der Gesellschaft des Herrn Kieffer.
10. Bild. *Pluto und die wilde Tochter des Feuers*, lebendes nach Givonelli, dargestellt vom Damenpersonal.
11. Pas de deux „Polka“ getanz vom Balletmeister Sig. Martini und Fr. Zanfretta.

10 Minuten Pause.

III. Abtheilung.

12. Bild. *Bachus und Ariadne*, umgeben von tanzenden Nymphen, Faunen u. Bachantinnen, lebendes Bild nach Relief, dargestellt v. Damenpersonal.
13. Pas de deux nationale, von den Geschwistern Kieffer.
14. Bild. *Diana mit ihren Nymphen im Bade*, lebendes Bild nach Sou, dargestellt vom Damenpersonal.
15. Deutsche Chansonetten, gesungen von Fr. A. von Kraft.
16. Bild. *Der Tod des Manlusa*, lebendes Bild, in 3 Veränderungen: a) Die Verurtheilung, b) Bitte um Gnade, c) Die Vollstreckung des Urtheils.

10 Minuten Pause.

IV. Abtheilung.

Die Fassbinder aus Livorno,
komische Pantomime in 1. Akt.

20 Minuten Pause.

V. Abtheilung.

4. Redoute.
Anfang um 10 Uhr.
Die Tänze arrangirt vom Tanzlehrer Hr. Johann Kamensky.

Tanz Programm.

1. Walzer.
2. Polka française.
3. Quadrille.
4. Polka mazur.
5. Quadrille.
6. Polka française.
7. Gallop.

Um Mitternacht grosses Tableau

arrangirt von der Directorin Frau Ch. Rappo ausgeführt von 30 Damen.

Raststunde.

VI. Abtheilung.

8. Polka française.
9. Quadrille.
10. Walzer.
11. Quadrille.
12. Polka mazur.
13. Quadrille.
14. Walzer.
15. Gallop.

Morgen Vorstellung
Den 18. Jänner.
5. Redoute.
Beim Verlassen des Theaters haben die Retourkarten keine Gültigkeit.
Direktor AVERINO.

2873 / 5

Obr. 4: Program ze 14. ledna 1877.

losti.¹¹⁸ Z Prahy odjeli s největší pravděpodobností v lednu roku 1877; tento údaj vyvozují z faktu, že poslední zpráva o Martiniho působení je datována k 15. lednu 1877 (DOMN, TI 1877, 15.1.), program ze 14. ledna 1877 pak avizuje „*Pas de deux comique, tančí Alexandrina a Razesbergova*“, v německé verzi „*Alexandrine u. Razesberger*“ (DOMN, TI 1877, 14.1.). Lze předpokládat, že přechýlení do ženského tvaru v české verzi je chybou a že s Alexandrinou ještě tančil Berger (Razesberger).

Berger tedy odjel s Martinim a jeho rodinou do Kristianie (dnešní Oslo), kde začala jeho mimořádně úspěšná mezinárodní taneční dráha. Po celý svůj život si Berger hluboce vážil Martiniho přízně a byl si velmi dobře vědom, že za své pozdější taneční úspěchy vděčí jeho precizní výuce. Když Berger vzpomíná na své začátky ve funkci baletního mistra v nově otevřeném Národním divadle, přiznává důležitou roli i choreografickým a pantomimickým zkušenostem, které získal už v Teatro salone italiano: „*Vždycky jsem do všech tanců rád dával děj, jak byl vyjádřen, jak jsem ho cítil v hudbě. V baletech toho nebylo třeba, tam autor už sám předpisoval taneční děj, jinak tomu bylo v operách, kde záleželo vždycky na aranžéru tance, aby se vžil do hudby, co vyjadřuje, a podle ní vymyslel děj baletního tance. Velmi dobrou přípravou byla mi má baletní doba v Teatro salone italiano, zkušenosti italských mistrů-mimů, které jsem vídal hráti v četných pantomimách.*“¹¹⁹

5.3.3 Hudebníci, kapely, zpěváci a komici.

Představení doprovázel divadelní orchestr, který také vyplňoval pauzy tanečními a operetními novinkami, a míval před představením samostatný koncert, zpravidla půlhodinový. V roce 1875 orchestr řídil kapelník Holý, který také skládal hudbu k baletům.¹²⁰ V červenci 1875 měl svou benefici. (NL, 1875, 16.7. s. 3). V lednu a v únoru 1877 řídil divadelní orchestr kapelník Josef Strebinger (DONM, TI 1877, 1.1., 7.1., 10.1., 12.1., 14.1., 4.2.).

Kromě toho Averino najímal další kapely. 19. listopadu 1875 se konalo velké skvělé představení a zvláštní koncert k oslavě jmenin císařovny Alžběty za účasti kapely c. k. 75. řad. pluku hraběte Creneville a osobního řízení kapelníka pana Mahra (NL, 1875, 19.11. s. 3). 29. listopadu 1875 se konal jediný koncert uherské národní kapely Bunka Vince (NL, 1875, 29.11. s. 2).

¹¹⁸ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 39.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 121.

¹²⁰ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

Na podzim roku 1875 občas v divadle koncertovala Komzáková kapela, která byla osvědčenou zárukou vysoké návštěvnosti: „*Ředitel Averino čas od času nechává vystupovati ve svém divadle kapelu Komzákovu. Divadlo bývá v takových večerech pravidelně přeplněno. Jméno Komzák má u Pražanův dobrý zvuk; skladby taneční i jeho směs jsou velmi oblíbené. Kapela Komzáková hraje vždy přesně a vzletně. V posledním koncertu v divadle Averinově líbila se zvlášť směs z 'Trovatore', v níž solo na housle dovedně hrál první houslista p. Černý, mladá, nadějná to síla.*“¹²¹

Averino najímal vojenské kapely také pro mimořádné příležitosti, např. pro reduty, které se konaly v masopustním období¹²², a pro velkolepou slavnost o Silvestru 1875: „*Koncertovati bude po celou noc vojenská kapela.*“¹²³ 5. ledna 1876 hrál k velkému představení ve prospěch komika Kriebauma celý hudební sbor řad. pluku č. 11 za osobního řízení kapelníka p. Komzáka (NL, 1876, 5.1. s. 3).

V divadle vystupovali i další hudebníci se žertovnými a kuriózními čísly. V únoru 1876 to byla Mr. Vilmárová, „*ženský komik a umělkyně na houslích*“, (poprvé – NL, 1876, 17.2. s. 3, naposledy – NL, 1876, 5.3. s. 3). V dubnu 1876 vystupovala v divadle rodina Lavrence (B, 1876, 9.4. s. 8), „*světově proslulí klauni a hráči na zvonky*“, až do konce měsíce (NL, 1876, 30.4. s. 3).

Zpěváci a zpěvačky, chansonierky (chansonetky) a subrety vystupovali většinou pohostinsky a poměrně rychle se v divadle střídali. Na některé z nich vzpomíná Berger: „*Výborným českým zpěvákem byl populární Štáfl, wienský Kriebaum, neodolatelné byly francouzské chansonetty a subrety, znamenitá byla Margo...*“¹²⁴

Francouzská chansonierka, slečna Angela de Toulouse (též Touloua) pravděpodobně působila v divadle asi dva měsíce, od září do listopadu 1875. Měla svou benefici (NL, 1875, 14.9. s. 3) a její jméno se objevilo i ve zprávě o provozu divadla.¹²⁵ O této dámě se zmiňuje i Javorin, a to v souvislosti s její pomocí mladičké krajance, švadleně Melanii Guillebaudové, která přijela do Prahy z Paříže, z nešťastné lásky k jednomu z tanečníků divadla (zvaného Pio) a nakonec spáchala sebevraždu. Podle Javorinových údajů Touloua opustila Prahu v prosinci, kvůli angažmá v Mnichově.¹²⁶ Zpráva v *Národních listech* z 11. listopadu 1875 už o ní ale hovoří jako o bývalé síle: „*Mimo to snaží se p. Averino, aby program každého večera byl bohatý*

¹²¹ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 315, 16.11., s. 3.

¹²² V italském divadle, *Pražský denník*, 1876, roč. 11, č. 19, 25.1., s. 2.

¹²³ Teatro italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 330, 1.12., s. 2.

¹²⁴ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 34.

¹²⁵ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

¹²⁶ *Pražské arény*, (cit. v pozn. 13), s. 170.

a pestrý; získal v posledním čase pro sólové scény síly velmi dobré, tak na př. místo bývalé chansonierky sl. Toulouse získal z vídeňského Orpheum známou chansonierku sl. Selinu Dumont, která vyznamenává se pravým gamiaským přednesem podobných písní. ... Sl. Csílagova, která má velmi pěkný hlas, přednáší maďarské písně a slč. Massotto, přistárlá to již dáma, vyniká svým hlasem, který jsme v Praze od dob sester Marchisiových neslyšeli.¹²⁷

Slečna Marie Meierhofferová (též Meierhofrova), „vídeňská soubretka“, která účinkovala už v zahajovacím představení 24. června 1875, zůstala v divadle déle a 28. srpna se dočkala své vlastní benefice (NL, 1875, 28.8. s. 3). Zmíněna je ještě ve zprávě z 22.9. 1875.¹²⁸

Bratři Mellorové, byli zpěváci a tanečníci, o nichž tisk někdy hovořil jako o „mouřeníněch“ (NL, 4., 5., 6., a 8.11. 1875) a jindy jako o „společnosti bílých černochoů“.¹²⁹ „Mouřenínští zpěváci bratři Mellorové získali si hned při prvním svém vystoupení všeobecnou oblíbenost. Komické a drastické výstupy jejich jsou však také téměř nedostižitelné.“¹³⁰ Jejich poslední vystoupení, které bylo zároveň jejich beneficí, bylo avizováno na 3. prosince 1875 (NL, 1875, 3.12. s. 3). Je možné, že právě o nich hovoří i Berger ve svých vzpomínkách: „Nádherná byla i skupina negrů z 'Chaloupky strýčka Toma' se svými černošskými zpěvy, hrami a tanci.“¹³¹

Velmi oblíbenou pěveckou dvojicí byly sestry Katti a Netti Riederovy, zvané zlatohlávci (*Wiener Goldsammeln*). Dívky zaujaly už v zahajovacím představení 24. června 1875 a vystupovaly v divadle poměrně dlouho (možná s přestávkami) až do konce dubna 1876 (B, 1876, 30.4. s. 7). Byly u diváků velmi oblíbené a nejen pro svůj líbezný zjev: „Dvojčátka se naučila česky zpívat: 'Šla Nanynka do zeli' a 'Andulko, mé dítě', za kteréžto písničky sklízela bouře potlesku.“¹³²

Komik a zpěvák Kriebaum, jehož výkon v zahajovacím představení příliš nenadchl, si dovedl pražské publikum získat a dočkal se i svých benefic (NL, 1875, 14.8. s. 7, 1876, 5.1. s. 3 a 1.6. s. 3).

Dalšími komiky byli Luesz, „jediný svého způsobu“, (NL, 1875, 1.9. s. 3), Rieder (B 1876, 2.4. s. 8), Riesheim a Richard (NL, 1875, 24.9. s. 4), židovští komici a pěvci bratři Schwarze a Semele (NL, 1876, 3.5. s. 3) a Wiesner (NL, 1876, 4.6. s. 4).

¹²⁷ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

¹²⁸ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

¹²⁹ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

¹³⁰ Z italského divadla, *Pražský denník*, 1875, roč. 10, č. 264, 18.11., s. 2.

¹³¹ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 35.

¹³² Tamtéž, s. 34.

V dobovém tisku jsou zmíněni i další vystupující:

- anglická zpěvačka a tanečnice sl. Lilli Alistonova (též Lillie Aliston), která si získala oblibu „*svými pikantními přednáškami*“¹³³
- chansonierka sl. Telsina Dumontova (též Selina Dumont) a sl. Czillá-gova¹³⁴
- francouzská chansonierka, sl. Margot, „*z alkazaru v Marseilu*“ (NL, 1875, 11.12. s. 3)
- francouzská chansonetka Ml. del la Caroi (též La Croiz, Croix; (NL, 1876, 9.2. s. 3, 10.2. s. 3, 22.2. s. 3, 23.2 s. 3, 24.2. s. 3, 25.2. s. 3, 27.4. s. 3)
- angličtí duetisté Mist. Walter Hombbic a Miss Rosa Rou (NL, 1876, 11.1. s. 3)
- anglická chansonetka sl. Zavies (NL, 1876, 23.2. s. 3)
- anglická chansonierka M. Vicenti (NL, 1876, 27.4. s. 3)
- tenorista p. Tscherner (NL, 1876, 4.5. s. 3 a 5.5. s. 3)
- francouzské chansonierky md. Frou Frou (NL, 1876, 4.5. s. 3 a 5.5. s. 3), a md. Laurence (NL, 1876, 6.5. s. 3, 7.5. s. 4. 12.5. s. 3 a 21.5. s. 4)
- švédské septeto „*za osobního řízení krl. dv. kapelníka p. Upgrena*“ (NL, 1876, 16.5. s. 4)
- vídeňská subreta sl. Augusta Hochova (NL, 1876, 28.5. s. 4)
- zpěvák Deller (NL, 1876, 4.6. s. 4)
- tyrolská pěvecká společnost pana Reiner, 10 osob, s koncertem na cíteru (NL, 1876, 21.6. s. 3)
- uherská zpěvačka sl. Chorini a německá zpěvačka sl. Edvini (NL, 1875, 24.9. s. 4, 26.9. s. 3 a 27.9. s. 3)

V lednu a v únoru 1877 vystupovali v divadle vídeňská subretka sl. Amalie z Kraftů (též Kraftova), slečny Alfredova a Gerhardtova, pánové C. Beringer, p. Alfred a operní komik p. Hoffmann.¹³⁵

5.3.4 Akrobaté a gymnasté

Důležitou součástí varietního programu byly akrobatické produkce, zvané někdy gymnastické: „... řiditel Averino věnuje svému divadlu všemožnou

¹³³ Divadlo Averinovo, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 296, 27.10., s. 3.

¹³⁴ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 315, 16.11., s. 3; Z italského divadla, *Pražský denník*, 1875, roč. 10, č. 264, 18.11., s. 2.)

¹³⁵ DONM, TI 1877.

pěči, jen aby doň přivábil obecenstvo..... Gymnastická cvičení provádí společnost Japonců a p. Gilfort.“¹³⁶

„Umělost akrobatická rozmnožena jest p. Conradim, Andersenem a Pražanem p. Charlesem. Mimo to získal p. Averino společnost bílých černochů pp. Mellorů a znamenitého jongleura p. Niardana.“¹³⁷

Na 13. prosince 1875 bylo avizováno „velké zvláštní představení ve prospěch gymnastiků pp. Antonio, Andersen, Conradi, Zanfretta, Schmidt, Charles Henry.“ Bylo to jejich poslední jejich vystoupení. (NL, 1875, 11.12. s. 3).

Berger popisuje výkony některých akrobatů: „Skvělé bylo vystoupení i pana Conradiho, mého prvního známého z Teatro salone italiano, s jeho druhem Andersenem. Andersen byl základem skvělých 'štulpyramid' Conradiho. Andersen zaujal pevný postoj, vyzdvihl nad svou hlavu velkou dřevěnou tabuli, která se opírala podstavci o jeho ramena, a na tomto zvláštním stole, nad hlavou pana Andersena, stavěl pan Conradi svou krkolomnou pyramidu ze židlí, nejprve jednu, na ní druhou, třetí, čtvrtou, prováděl na nich krkolomný tělocvik a ve výši a na nejhořejší židli za napjatého ticha udělal stojku. Následoval oddech a frenetický potlesk obecenstva.“ a „Výborný byl i francouzský žonglér Nadieur, ustrojený za Indiána; Nadieur mistrně házel sekýrkami. Neméně skvělý byl obr Ling Čang a celá čínská akrobatická skupina, z níž zvláště znamenitý byl šestnáctiletý hoch Ar Hé, jenž udělal čtyřicet saltomortale za sebou. s Ar Hé jsem se po letech setkal za svého působení u dresdenské Dvorní opery; měl v Dresdenu dobře zavedený velký čínský obchod.“¹³⁸

V lednu 1876 došlo ke sporu s cirkusem Carré o „létací dívky“, proslulé akrobatky Azellu a Rositu, které původně Averino angažoval pro své divadlo za 5000 franků měsíčně.¹³⁹ Jejich vystoupení v Teatro salone italiano bylo sice avizováno v tisku (např. PD, 1876, 25.1. s. 2), pravděpodobně k němu ale vůbec nedošlo a dívky vystupovaly jen v cirkusu Carré: „Neobyčejný zjev ve vzduchu: 4. vystoupení dám Azelly a Rosity od cis. dv. div. (S. Michal) v Petrohradě a jich podivuhodné výkony z oboru gymnastiky na přístrojích 50 stop vysokých. Zejména činí se pozorna na jich dosud nevidaný let vzdálení.“ (NL, 1876, 27.1. s. 3). Politik informuje, že důvodem zrušení smlouvy s Averinem byla vyšší gáže, kterou dívkám nabídl cirkus Carré, s podotknutím, že jejich jednání „... odpovídá charakteru přelétavých dam...“ (Es entspricht dies zwar dem Charakter 'fliegender Damen'...).¹⁴⁰

¹³⁶ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 261, 22.9., s. 2.

¹³⁷ Teatro salone italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 310, 11.11., s. 4.

¹³⁸ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 35.

¹³⁹ Teatro Averino, *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 13, 14.1., s. 3.

¹⁴⁰ Im Cirkus Carré, *Politik*, 1876, roč. 15, č. 15, 26.1., s. 2.

Pan Hajex (též Hajez), zvaný král na provaze, jezdil na velocipedu „*ve výšce 24 stop a délce 132 stop*“. Vystupoval v únoru 1876 (poprvé – NL, 1876, 3.2. s. 3), 18.2. měl svou benefici (NL, 1876, 17.2. s. 3), při níž měl podle sázky ve výšce na provaze nést pana Hrudku. S velocipedy později vystupovali také pánové Villion a Salbini, oba z pařížského Napoleonova cirkusu (NL, 1876, 24.9. s. 3).

V dubnu 1876 působili v divadle bratři Palmerové, zvaní „*létací muži*“. Jejich první vystoupení, které mělo být evropskou novinkou, připadlo na Velikonoční pondělí 17. dubna (B, 1876, 16.4. s. 8), naposledy vystoupili 30. dubna (NL, 1876, 30.4. s. 3).

Podle Javorina se v roce 1876, v době, kdy měl Averino prožívat kritické období, v divadle objevili američtí akrobaté Phoitesové, „*slavná a jedinečná atrakce*“ 19. století. Javorin se s touto informací odvolává na Ignáta Hermannna, přesně ale necituje.¹⁴¹ Nikde jinde jsem obdobnou zprávu o účinkování Phoitesů v Teatro italiano nenašla.

Další zmínky o akrobatech v tisku:

- „*První vyst. Orang Gutang na japonském bambusu provede p. Kotaky, Japonec.*“ (NL, 1876, 5.3. s. 3)
- gymnastická společnost p. Anhalta, 5 osob (NL, 1876, 24.9. s. 4)
- „*jongleur*“ p. Carmison (NL, 1876, 26.9. s. 3 a 27.9. s. 3)

V lednu a únoru 1877 účinkovala v Teatro italiano společnost W. Kieffera s produkcemi z vyšší gymnastiky, konkrétně byla uvedena „*velká produkce na trojnásobné hrazdě.*“¹⁴²

23. a 25. ledna 1877 byl na programu velký zápas v provedení 6 dam. Výzva byla směřována i dámám z publika: „*Vyzvání k zápasu. Mlle Leonie a Mlle Klemence od Cirkusu d'hiver v Paříži vyzývají zápas milující dámy a zajišťují cenu PADESÁT zlatých r. m. oné dámě, která dle následujících pravidel zápasu, je na zem zvrhne. Pravidla k zápasu: Útok smí se dít pouze plochými rukami a je dovolen od krku až k pasu. Podrážení nohou se nedovoluje. K dosažení vítězství musí zápasník protivníkem býti vržen na záda a sice tak, aby obě ramena spočívaly na zemi. V pádu, že by zápas nebyl rozhodnutý nesmí déle než deset minut trvat. Dovoleno však, aby zápas v druhém představení byl rozhodnut.*“¹⁴³

¹⁴¹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 173.

¹⁴² DONM, TI 1877.

¹⁴³ Tamtéž.

5.3.5 Reduty

V lednu 1876 začaly být v Teatro salone italiano provozovány reduty, jichž se během celého masopustního období uskutečnilo celkem 25.¹⁴⁴ Konaly se vždy ve čtvrtek, v sobotu a v neděli a navazovaly na obvyklé večerní představení. Reduty byly velmi oblíbené a měly vysokou návštěvnost, nejen kvůli možnosti zatančit si v prostorném sále za doprovodu kvalitní vojenské kapely a velkolepým maškarním průvodům, jež byly velkou atrakcí redut, ale i díky Averinově promyšlenému obchodnímu tahu – představení spojená s redutami byla totiž dávana za obvyklé nezvýšené ceny.¹⁴⁵

První reduta neboli maškarní ples se konala v sobotu 8. ledna 1876 (NL, 1876, 6.1. s. 4 a 8.1. s. 3), pro tento účel byly divadelní prostory speciálně upraveny. S důkladnými přípravami redut se začalo už v prosinci.¹⁴⁶

Pro některé reduty byl v tisku předem avizována zajímavá zpestření: reduty v sobotu 15. ledna se měli účastnit indiánští náčelníci (NL, 1876, 15.1. s. 5). Pro víkendové reduty 29. a 30. ledna byla k jedenácté hodině připravena bitva s jízdou a k půlnoci „...*velký maškarní průvod nazván Říše dám. Proveďte hudba rytířů a 15 velocipedů*“ (NL, 1876, 29.1. s. 3 a 30.1. s. 4).

Ve čtvrtek 20. ledna byl půlnoční atrakcí „...*velký průvod ve 2 odděleních. První oddělení: Pěchota vedením obra co plukovního tambora, provozuje 40 dítek. Druhé oddělení: Kavalerie pěší, veden komikem Alfredem Barbaraním a Kriebaumem. Provozuje celý personál, uspořádal ředitel Averino.*“

Masopustní období skončilo v úterý 29. února, kdy byla dávana poslední reduta (NL, 1876, 29.2. s. 5). Od 1. března se opět konala běžná představení, samozřejmě s novým programem.¹⁴⁷

Reduty se v divadle konaly i počátkem roku 1877, podle informací z plakátů a programů¹⁴⁸ se jich konalo celkem 12, stejně jako v předchozím roce bývaly dávány ve čtvrtek, v sobotu a v neděli, po velkém představení. První reduta se konala v neděli 7. ledna, poslední reduta v sobotu 4. února.

Pro první a druhou redutu roku 1877 byl avizován posílený divadelní orchestr pod vedením kapelníka pana J. Strebingra, uspořádání tanců (pro první a čtvrtou redutu) měl na starosti taneční učitel p. Jan Kamenský.

¹⁴⁴ Jak se Praha bavila, *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 62, 3.3., s. 2.

¹⁴⁵ V italském divadle, *Pražský denník*, 1876, roč. 11, č. 19, 25.1., s. 2.

¹⁴⁶ Teatro italiano, *Národní listy*, 1875, roč. 15, č. 330, 1.12., s. 2.

¹⁴⁷ Teatro italiano. *Národní listy*, 1876, roč. 16, č. 62, 3.3., s. 2.

¹⁴⁸ DONM, TI 1877.

Konec první reduty byl ohlášen na 4 hodiny ráno. Lze předpokládat, že obdobná praxe platila i u dalších redut.

I tentokrát bývaly součástí redut speciální atraktivní produkce: při první redutě 7. ledna 1877 se měla uskutečnit „*Bitva Amazonek*“, v provedení švédská dámské společnosti paní Rappo a veškerého angažovaného personálu, další „*velké skupení*“ pod řízením paní Rappo v provedení 30 dam se mělo konat při 4. redutě 14. ledna 1877.

5.3.6 Nezařaditelní

Někteří účinkující jsou v tisku pouze jmenováni a nepodařilo se mi dohledat, jaký byl jejich konkrétní umělecký obor, podávám tu tedy jen jejich chronologicky seřazený přehled:

- anglická rodina West, na přelomu července a srpna roku 1875, poprvé ve velkém představení 27. července (NL, 1875, 27.7. s. 3, 30.7. s. 3, 31.7. s. 3, 2.8. s. 2, 4.8. s. 3 a 6.8. s. 3)
- světoznámá japonská imperialní společnost Godajous (NL, 1875, 1.9. s. 3)
- indiánští náčelníci (NL, 1876, 17.1. s. 2 a 18.1. s. 3)
- pan a paní Alfredovi, kteří měli benefici 28. ledna 1876 (NL, 1876, 28.1. s. 3). Je možné, že jde o tytéž umělce, kteří vystupovali v divadle počátkem roku 1877 jako zpěváci (DONM, TI 1877, 2.1.)
- bratři Valjean (NL, 1876, 3.2. s. 3 a 4.2. s. 3)
- Angličan pVeheeler a jeho „*čarovný vodomět*“, v březnu 1876 (NL, 1876, 3.3. s. 2)
- společnost Anastasini v květnu 1876 (poprvé – NL, 1876, 3.5. s. 3, naposledy NL, 1876, 14.5. s. 4). Je možné, že jde o akrobatickou společnost Anastasini, která vystupovala v divadle v únoru roku 1877 (DONM, TI 1877, 2.2.)
- takzvaný člověk pes a jeho syn Andrian Jeflichnov (NL, 1876, 3.5. s. 3)
- Angličan p. James Jones¹⁴⁹ a Miss Elisabeth, „*umělkyně nedostížená*“ (NL, 1876, 28.5. s. 4)
- sl. Vikt. Kreidlova, měla i benefici (NL, 1876, 24.6. s. 5)

¹⁴⁹V prosinci 1877 za ředitelství Carla Seltmanna vystupoval v divadle akrobat a equilibrista James Jones (P, 1877, 12.12. s. 3), není však jisté, zda jde o tutéž osobu.

6 Divadlo za sekvestrace Jakoba Beera (1877 – 1880)

V únoru 1877 se poměry v divadle změnily. Výnosem policejního ředitelství č. 4865 z 5.2. 1877 Averino přišel o povolení k představením a tím i o funkci uměleckého ředitele divadla. Dosavadní obchodní ředitel Jakob Beer ve své pozici zůstal, byl úředně jmenován sekvestorem a dostal za úkol provést nutné opravy divadla a co nejvíce umenšit ztráty věřitelů. Javorin uvádí, že podle Beera vykazoval podnik pasiva ve výši 190 000 zlatých, aktiva představovala pouze budova a její zařízení.¹⁵⁰

Ve druhé etapě se v divadle vystřídalo více nájemců, z nichž se nejdéle udržel Carl Seltmann, který se do značné míry přidržoval stylu představení zavedených Averinem. Od roku 1878 se nájemci v divadle střídali rychleji; jedním z nich byl i Averino, který si divadlo znovu pronajal v létě 1878 a na přelomu let 1878 a 1879. Posledním nájemcem byl Cirkus Renz.

6.1 Únor – květen 1877

Už v únoru 1877, bezprostředně po odchodu Averina z pozice uměleckého ředitele se začali ucházet o pronájem divadlo další zájemci. Mezi nimi byl např. Beringer, komik pražského německého divadla, a Danzer, majitel vídeňského Orfea, který vyslal do Prahy k jednání s Pickovým družstvem člena své společnosti Kriebauma, který dříve v Teatro salone italiano často vystupoval. Jednání ale nedopadla úspěšně.¹⁵¹

O představení v divadle se pokusili i členové Averinovy společnosti, kteří avizovali znovuotevření divadla a inzerovali velké představení na 18. února 1877 (NL, 1877, 18.2. s. 4). Protože inzerát byl podepsán „*Veškerí členové*“, nelze s určitostí předpokládat nepřítomnost Averina a jeho rodiny. Plakát z konce února (DONM, TI 1877, 25.2.) avizuje představení, které charakterem i konkrétními čísly, včetně produkce živých obrazů a komické pantomimy „*Veselí bednáři*“ odpovídá Averinově produkci z ledna a počátku února, mezi účinkujícími jsou jmenováni i Marietta a Vilém Averinovi, pěvec Staffl, společnost Anastasini, slečny Ricci a Zanfrettova, na plakátu ale oproti dřívějšku není uveden žádný ředitel.

Z následujícího inzerátu lze usuzovat, že se Averinova společnost pokoušela vystupovat i mimo Prahu: „*Teatro varieté. V hostinci 'u černého orla'*

¹⁵⁰ *Pražské arény*, (cit. v pozn. 13), s. 175.

¹⁵¹ Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 44, 14.2., s. 3. Teatro italiano, *Posel z Prahy*, 1877, č. 48, 18.2., s. 3.

v Slaném uspořádána budou dvě velká představení za účinkování členů teatro italiano v Praze. Bližší zpráva v návštějích nárožních. S úctou ředitelstvo“ (SO, 1877, 10.3. s. 4).

V budově Teatro salone italiano se s největší pravděpodobností od února nehrálo. V květnu 1877 nechal Jakob Beer podle nařízení vinohradského obecního úřadu opravit a natřít průčelí divadla.¹⁵²

Znovuotevření divadla předcházela zvláštní událost: 24. května 1877 se na nárožích pražských ulic objevily plakáty zcela bez údajů, byly to jen bílé papíry se širokými žlutými pruhy. Pražané je kvůli těmto barvám s nelibostí pokládali za papežskou demonstraci a začali plakáty ničit. Pak se připojila i policie, která zbytek plakátů strhala proto, že cenzuře nebyl předložen povinný výtisk. Nakonec se vysvětlilo, že plakáty nebyly papežské, ale měly jen upozornit na brzké otevření *Teatro italiano*.¹⁵³

6.2 Carmasini a Seltmann (červen 1877)

V červnu 1877 měli divadlo pronajato Josef Carmassini a Carl Seltmann, pokladníci německého divadla. Ponechali zkrácený název divadla *Teatro italiano*, do značné míry převzali styl představení, která zavedl Averino, dávali si však záležet na tom, aby bylo zřejmé, že divadlo má už nové vedení. V novinových inzerátech zpravidla neuváděli jména účinkujících a podrobnosti programu, s podotknutím (stejně jako za Averina), že podrobný program je uveden na nárožích. Uváděli ale svá jména jako ředitelů a také tajemníka Wil. Hörniga. První představení pod novým vedením se v upraveném divadle konalo 2. června 1877 (NL, 1877, 2.6. s. 3), těšilo se vysoké návštěvnosti spokojeného publika a sklidilo chválu v tisku, pochváleny byly dokonce i restaurační služby. Hvězdou představení byla ruská zpěvačka sl. Linskaia, „*jejíž skvostný a bohatý národní kroj poutal obecnou pozornost. Písně ruské, jež přednášela, přijaty byly s hromovým potleskem.*“ Zaujali i další: „*Úžasné jsou tělocvičné výkony tří sester Foucartových. Rodina Price-ova svými gymnastickými a hudebními produkcemi rovněž se velmi líbila. Pan da Silva, jenž pouze ústy a rukama bez jakéhokoliv jiného nástroje jako na flétnu přednáší nejtěžší operní arie a jiné skladby hudební, těšil se též všeobecné hlučné pochvale. Rovněž i ostatní spoluúčinkující síly doznávaly příznivého přijetí.*“¹⁵⁴

Inzerát *Národních listů* přináší bližší informace o účinkujících, kteří zaujali již v prvním představení, i dalších: „*Vystoupení umělců a umělekyn*

¹⁵²*Pražské arény*, (cit. v pozn. 13) s. 175.

¹⁵³Zabavené plakáty, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 142, 25.5., s. 3.

¹⁵⁴*Teatro italiano*, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 149, 4.6., s. 2.

první třídy a sice: Natalie, Leontiny a Blanche Foucartových, proslulých umělkyní v tělocviku, Alvesa de Silvy z Lisabonu, jenž napodobuje flétnu rukama, ženského komika pana Ohausa, v oboru tomto dosud nedostiženého. Velká hudební, provazolezecká a žertovná produkce rodiny Priceovy z Londýna. Vystoupení původní ruské pěvkyně chansonettů sl. Linskaiy z Moskvy a německé pěvkyně sl. Groegrovy, taktéž vídeňského komika p. Zangla atd.“ (NL, 1877, 6.6. s. 4).

Od 16. června 1877 se v repertoáru objevila novinka – žertovná opereta *Francisca da Rimini*. Toto dílo, označené v tisku i jako „*Opera seria in un atto*“ (NL, 1877, 16.6. s. 3), ovšem nebylo plánováno jako celovečerní produkce, nýbrž jako součást obvyklého varietního programu: „*Pestrý program 'Theatro italiano' obohacen jest novinkou, dosud jen malé části obecenstva známou, žertovnou totiž operetou kapelníka Couradina 'Francisca da Rimini', která se při dnešním představení poprvé provozovati bude. Vhodné obsazení hlavních úloh osvědčenými a oblíbenými silami, jako jest sl. Grögerová, p. Zangel a specialista v oboru svém dámský komik, p. Ohaus, jest zárukou, že se novinka ta s příznivým výsledkem setká, zejména lze očekávati, že p. Ohaus v úloze primadony obecenstvo pobaví, an již úloha tato již skladatelem operety ne pro dámu, nýbrž pro pána určena jest.*“¹⁵⁵ Francesca da Rimini se dočkala repríz a byla (podle inzerce v *Národních listech* v příslušných dnech) hrána ještě 20., 21., 23. a 24.6. 1877.

Nada Linskaia (též Nadina Linskaja) vystupovala v divadle celý červen. Neomezila se jen na ruský repertoár, při své benefici 29. června 1877 měla zpívat písně české, ruské a francouzské.¹⁵⁶

Poslední červnové představení se konalo 30. června 1877, další bylo avizováno až na 1. září 1877 (NL, 1877, 30.6. s. 3).

6.3 Cirkus Salamonsky (srpen a září 1877)

Provoz v Teatro italiano byl opět zahájen koncem července produkcemi cirkusu Salamonsky, pro jehož účely bylo nutné provést předběžné úpravy divadla, úředně povolené výměrem z 19. července. Přestavbu prováděl tesařský mistr Vaněček. 27. července 1877 bylo vydáno ještě povolení k přístavbě koníren, s podmínkou jejich zboření po ukončení produkcí cirkusu.¹⁵⁷ Přestavba zcela změnila vnitřní prostory divadla: „*Tam kde jindy byl takzvaný 'parket', jest nyní rozsáhlá manéže* [!], kde dříve Ave-

¹⁵⁵Theatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 163, 16.6., s. 3.

¹⁵⁶Ruská zpěvačka, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 175, 28.6., s. 3.

¹⁵⁷*Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 175.

*rino strašil svými pantomiemi, jest nyní orchestr, ostatní část divadla jest amfiteatrálně zařízena, vůbec celé divadlo dosti prakticky v cirkus upraveno.*¹⁵⁸

První představení se konalo 28. července 1877 a vzbudilo velký zájem: „... první představení bylo velmi čteně navštíveno, včera byl odpoledne i večer prostranný dům vyprodán.“ Nevůli ale vyvolaly restaurační služby: „Panu hostinskému v cirkus jsme tou dobrou radou, aby ceny své snížil nejméně o 100 proc. Na to pražské obecnstvo není zvyklé, aby platilo za půl housky, na níž jsou asi 3 dekgramy šunky, 35 kr.“¹⁵⁹

Cirkus Salamonsky patřil k předním evropským podnikům svého druhu. Společnost měla 150 členů, tvořili ji artisté, jezdci, tanečníci, bruslaři a komici (šašci). Chloubou cirkusu bylo množství zvířat: více než 80 koní, z nichž asi 30 bylo ušlechtilých plemen¹⁶⁰, nejméně 5 vebloudů a také jeleni, využívání při štvanicích (NL, 1877, 23.8. s. 3).

Salamonsky pravidelně inzeroval v *Národních listech*, inzeráty bývaly více či méně stručné, s podotknutím o podrobném programu na nárožích. Představení byla dávána denně a o nedělích dvě, odpolední a večerní. Poslední představení bylo stanoveno na 12. září 1877 (NL, 1877, 11.9. s. 3).

Vysokou úroveň měli klauni – šašci, bratři Gattleyové a Joe Bibb: „Velké představení šašků.... toto představení ve všech městech Evropy vzbudilo největší sensaci, ano mohu s potěšením zjistit, že můj ústav má jen komiky první třídy.“ (NL, 1877, 31.7. s. 3).

Z dalších účinkujících byli v tisku zmíněni jezdkyňe mademioselle Louisa Loiset a „klouzači na bruslích“ Miss Rose, Mr. French, M. Harris. (např. NL, 1877, 1.9. s. 3).

Velkou atrakcí cirkusu Salamonsky byla vystoupení s koňmi: „Mamulek a paša (z branického hřebčince) předvede ředitel. Škola jízdní provede paní Lina Salamonská. Miss Elisa provede všelike tůry koňmo klusem, 10 vranných hřebců (bez odznaků) zcela novým způsobem cvičených provede ředitel.“ (NL, 1877, 29.7. s. 4); „Mezi jinými kůň ohňoš Mignon. Skupení 7 hřebců. Konstantin, ruský hřelec.“ (NL, 1877, 21.8. s. 3).

V tehdejších cirkusech byly běžnou součástí představení i taneční výstupy „... čtverylka fantaskní provede 20 dám“ (NL, 1877, 29.7. s. 4), „Baletní vložka: Švábský selský tanec, provede 20 dám.“ (NL, 1877, 23.8. s. 3).

¹⁵⁸Cirkus Salamonského, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 207, 30.7., s. 3.

¹⁵⁹Tamtéž.

¹⁶⁰Tamtéž.

Pozornost přitahovaly pantomimy a velké výstupy s exotickou tematikou:

Čínská slavnost, již provede celá družina umělců a sbor baletní.“... (NL, 1877, 29.7. s. 4).

„Orientálská válka, velká romanticko-fantastická pantomie s velkým baletem, potyčkami koňmo i na zemi, spolu předvedení 5 k tomu účeli vycvičených velbloudů. Provede 80 osob.“ (NL, 1877, 11.8. s. 3).

„Uherská štvanič s 21 skákacími koni. Jezdci a jezdčyně účastní se při štvaniči 2 živých jelenů, přeskakující koňmo ploty, příkopy...“ (NL, 1877, 23.8. s. 3).

„Šibřinky na ledě.¹⁶¹ Velká výpravná hra, již provede celý personál a sbor baletní, uspořádal a v scénu uvedl řed. Salamonsky.“ (NL, 1877, 11.9. s. 3).

6.4 Carl Seltmann (říjen 1877 – březen 1878)

Od poloviny října 1877 začal vést Teatro italiano jako ředitel opět Carl Seltmann. Po zbytek roku 1877 byly předváděny produkce v zavedeném varietním stylu divadla. Představení se konala denně, výjimečné uzavření divadla o 24. prosince 1877 bylo předem avizováno (NL, 1877, 23.12. s. 3). V masopustní sezóně přibýly od konce ledna 1878 ještě reduty. Od února 1878 byly opět dávány velké pantomimy.

První představení proběhlo 14. října (NL, 1877, 13.10. s. 3), za velkého zájmu publika: *„Divadlo bylo v den otevření v pravém slova toho smyslu přeplněno. Nejvíce líbil se virtuos na housle p. Berlem, na černocho z krajin pod rovníkem olakovaný malý Francouz z Marseillesu, mimo to silák Holtum, který chytá koule z děla vystřelené do rukou. Brigada podobných Holtumů na bojišti dovedla by vzdor Kruppu a Uchatiu upoutati vítězství na prapory své.“*¹⁶²

Divadlo pravidelně inzerovalo v denících (*Národní listy* a *Bohemia*). *Humoristické listy*, které vycházely jako týdeník, pravidelně od října až do března uváděly inzerát následujícího znění: *„Teatro italiano. První a největší zábavní místnosti Prahy v žánru divadla Varietés. Výborná restaurace, levné ceny. Denně představení. Začátek o půl osmé, konec as o 11 hodině.“* V březnu 1878 inzerce postupně řídne a v *Národních listech* se omezuje na stručnou zmínku v rubrice Denní oznamovatel: *„Teatro italiano. Začátek o půl 8. hod. več.“* (např. NL, 1878, 20.3. s. 3).

¹⁶¹ Stejnomenou hru uváděl na jaře 1879 v Teatro italiano Cirkus Renz (NL, 1879, 26.3. s. 3, 27.3. s. 3, 28.3. s. 3, 29.3. s. 3, 30.3. s. 3, 2.4. s. 3, 4.4. s. 3 a 12.4. s. 3).

¹⁶² Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 285, 17.10., s. 2.

Z období ledna až dubna 1878 se dochovaly divadelní cedule a programy, které jsou uloženy v DONM v Terezíně. Ne všechny jsou datovány, u některých lze však odhadnout dataci porovnáním s inzercí v tisku.

Není jisté, zda i v roce 1877 dával Seltsmann pravidelně odpolední dětská představení o nedělích a svátcích. Jedno se však konalo 10. listopadu 1877 odpoledne, kdy pohostinsky vystoupila vídeňská dětská činoherní společnost dramatické učitelky paní Karoliny Wagnerové s kouzelnou báchorkou C. A. Görnera '*Königin Tausendschön und Prinzessin Hässlich*' oder '*Die drei Nasen*'¹⁶³, s hudbou kapelníka p. Ed. Sechtera. (NL, 1877, 10.11. s. 3). V roce 1878 lze doložit odpolední představení pro děti za snížených cen na základě dochovaných plakátů (DONM, TI 1878, 14.2., 17.2., 2.3., 10.3.).

V říjnu byl největší hvězdou již zmíněný silák Mr. Holtum, zvaný „*L'homme au canon*“, který jako velkou atrakci předváděl zachycení vystřelené dělové koule do rukou a sliboval zaplatit 1000 zl. tomu, kdo dokáže totéž (B, 1877, 17.10. s. 8). V představení 18. listopadu 1877 se o to chtěl pokusit p. Wilhelm Kisch z Prahy (B, 1877, 18.10. s. 8), na 31.10. se přihlásila slečna Hoškova (NL, 1877, 30. 10. s. 2). 28. října 1877 chtěl Holtum vzdorovat síle dvou koní, kteří jím měli pohnout z místa (NL, 1877, 28.10. s. 5). Na středu 1. listopadu byla určena Holtumova benefice.¹⁶³

Jako tanečníci vystupovali Adolf Schmidt, také komik, (NL, 1877, 13.10. s. 2), sólové tanečnice slečny Bianca, Martha a Hildegarth Erfurth, (B, 1877, 16.10. s. 7), sestry Cassati, tyrolské pěvkyně a tanečnice (NL, 1877, 21.12. s. 3).

Z komiků jsou dále známi ženský (dámský) komik pan Emil Klein, který vystupoval v listopadu¹⁶⁴ a prosinci 1877 (NL, 1877, 21.12 s. 3 a 23.12. s. 3, P, 1877, 22.12. s. 8). V lednu nastoupili vídeňští komikové pánové Hartner a Guschelbauer a americký komik, černoš a hudební virtuos Mr. Tom Lucette (DONM, TI 1878, 4.1.). Guschelbauer a Lucette ukončili svá vystoupení koncem ledna (DONM, TI 1878, 31.1.), Hartner, který zůstal až do konce února (DONM, TI 1878, 28.2.), předvedl i společné komické číslo „*Hudební nesmysl, velký komický žert*“ s gymnastikem Fuurem (DONM, TI 1878, 20.1.).

V únoru pohostinsky vystoupil Mr. Fred. Matthews (DONM, TI 1878, 5.2.) (též Bedřich Matheus – NL, 1878, 6.2. s. 3), „*proslulý groteskní a výstřední pěvec jakož i tanečník – à la Girard*“.

Od počátku března byl ohlašován „... *pěvecký a taneční komik p. Stange, nejlepším komik Německa.*“ (DONM, TI 1878, 1.3.; NL, 1878, 3.3. s. 3).

¹⁶³ Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 298, 30.10., s. 2.

¹⁶⁴ Denní zprávy – Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 305, 6.11., s. 3.

Ten vystupoval i se subretou slečnou Kreutl v komickém dvojzpěvu „Cvičitel a baletka“ (DONM, TI 1878, 6.3.). Stange v divadle zůstal minimálně do poloviny března (DONM, TI 1878, 14.3. a 16.3.).

Pěvecká čísla

V prvním představení 14.10. 1877 účinkovaly anglické chansonetky Sister Leigh (NL, 1877, 13.10. s. 3). Dále jsou inzerována vystoupení anglických zpěvaček sester Lizzie a Edith, bez udání příjmení (P, 1877, 22.12. s. 8; NL, 1877, 21.12. s. 3 a 23.12. s. 3), není jisté, zda jde o tytéž osoby.

Z dalších jsou známy francouzská chansonetka mdlle Raveau, vídeňská lokální zpěvačka sl. Elisa Laskova, německé zpěvačky slč. Weltersova a sl. Stölzelova (NL, 1877, 13.10. s. 3).

V prosinci vystupovaly francouzská zpěvačka mdl. Massardová (též Massart) koncertní pěvkyně (altistka), slč. Frankfurterová, (NL, 1877, 1.12. s. 3; P, 1877, 22.12. s. 8), již zmíněné tyrolské pěvkyně a tanečnice sestry Cassati a pánové Klein und Schmidt (P, 1877, 22.12. s. 8).

Tyrolské zpěvačky písní Ilka, Irma a Louise Cassati, stejně jako slečna Frankfurter, byly na plakátech ohlašovány i v lednu, naposledy vystoupily 29. ledna (DONM, TI 1878, 4.1., 5.1., 6.1. a 29.1.).

V lednu vystupovaly i anglické duetistky („dvojzpěvačky“) Lotty (též Lottie) a Lilly Walton a francouzská zpěvačka Mlle Cam. Dupont, naposledy 31. ledna (DONM, TI 1878, 4.1., 5.1., 6.1. a 31.1.).

Od 16. ledna do 30. ledna probíhaly v divadle produkce „švábských pěvců písní“, sourozenců Rommerů (2 dámy a pán), zvaných „Zpěvní ptáci jihu“ (NL, 1878, 16.1. s. 3 a 30.1. s. 3; DONM, TI 1878, 20.1., 24.1., 25.1., 30.1.).

V únoru v divadle vystupovaly německá „kostumní subretka“ slečna Mittelstrassová (DONM, TI 1878, 3.2., 4.2., 8.2., 12.2., 13.2., 14.2., 18.2., 20.2.) naposledy (DONM, TI 1878, 28.2.), francouzská zpěvačka Mlle Caze (DONM, TI 1878, 3.2., 4.2., 8.2., 12.2., 13.2., 14.2., 18.2., 20.2.) naposledy (DONM, TI 1878, 28.2. – zde Marie Caze) a „nejlepší německá chansonetka“ slečna Kliege 17.2. (NL, 1878, 17.2. s. 3; DONM, TI 1878, 17.2.), ta účinkovala ještě v březnu (DONM, TI 1878, 2.3.; NL, 1878, 3.3. s. 3).

V březnu se mezi vystupující zařadila slečna Kreutl (též Kreutlova), „vídeňská kostumní subretka“ (DONM, TI 1878, 1.3., 14.3., 16.3.; NL, 1878, 3.3. s. 3, 12.3. s. 3).

Hudební čísla:

Kromě již zmíněného „*bílého černocha*“ a houslového virtuosa Berlema (též Berlener), který zaujal v zahajovacím představení, vystupovali v divadle i další hudebníci.

V listopadu si získala oblibu „*vlašská společnost koncertující na okariny, sestávající z pánů: Crooni, Abignani, Cussini, Tassoni, Stupazzoni, Vicinelli*“¹⁶⁵ (NL, 1877, 1.11. s. 5 a 10.11. s. 3).

V prosinci pohostinsky vystupovala houslistka slečna Roth de Blanck (P, 1877, 22.12. s. 8; NL, 1877, 21.12. s. 3 a 23.12. s. 3).

V únoru se publiku představil „*nedostižitelný v celé Evropě proslulý umělec na libozněnu (Verophonistenvirtuosen)*“ Mr. Seymour – (DONM, TI 1878, 3.2., 4.2., 8.2., 12.2., 13.2., 14.2., 18.2., 20.2.) naposledy (DONM, TI 1878, 28.2.).

I za Seltmana působil v divadle orchestr, který byl při pořádání redut posílen a doplněn další kapelou: „*První [reduta] odbývá se dnes v neděli. ... Hráti bude 80 hudebníků.*“¹⁶⁶ a „... IV. velká reduta... Dva orchestry. Kapela domácí a kapela c. k. řad. pluku Creneville za osobního řízení kapelníka pana Mahra.“ (NL, 1878, 17.2. s. 3).

Akrobaté, gymnasté, cvičení:

Už v zahajovacím představení 14. října 1877 účinkovala společnost Hermendezova, provádějící „*braziliánské hry opičí*“, (NL, 1877, 13.10. s. 3) a setrvala až do listopadu (NL, 1877, 10.11. s. 3).

V listopadu sklízel úspěchy na létací hrazdě Darien Volta.¹⁶⁷

V listopadu a prosinci pohostinsky vystupovali bratři Girardové, zvaní „*Les trois Diables*“ (NL, 1877, 1.12. s. 3 a 23.12. s. 3).

Michelsova společnost (pánové Edmund, Corts a malý Robert) v prosinci 1877 předváděla „*velkolepou gymnastickou produkci ve vzduchu, zvanou Le Pont du Niagara*“ (P, 1877, 12.12. s. 3 a 22.12. s. 8; NL, 1877, 23.12. s. 3).

V prosinci byla velkým lákadlem vystoupení Miss Katarinadare (též Katarinodare), „*první turnérky naší doby*“, předvádějící „*velkolepé potpourri ve vzduchu nad sítí ochrannou, zvané dokonalá škola tělocviku*“ (P, 1877, 12.12. s. 3 a 22.12. s. 8; NL, 1877, 21.12. s. 3 a 23.12. s. 3).

¹⁶⁵Denní zprávy – Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 305, 6.11., s. 3.

¹⁶⁶Reduty v teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 26, 27.1., s. 3.

¹⁶⁷Denní zprávy – Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 305, 6.11., s. 3.

Miss Katarinadare setrvala v divadle ještě počátkem ledna (DONM, TI 1878, 4.1., 5.1. a 6.1.)

V prosinci vystupoval i akrobat a equilibrista Mr. James Jones (P, 1877, 12.12. s. 3). Jones je jako gymnastik a akrobat uváděn zároveň s panem Fuurem i na lednových plakátech i (DONM, TI 1878, 4.1., 5.1., 6.1. a 11.1.). Fuur je zmíněn ještě na plakátu z 20. ledna v anonci čísla „Japonský žebřík“, který měl provést spolu se slečnou Olgou: „*Prvý případ, v kterémž bude tento výkon od zrostlé dámy proveden.*“ (DONM, TI 1878, 20.1.)

Salonní žonglér a ekvilibrista, pan Karol (též Caroli) Ordey vystupoval v divadle v lednu 1878, poprvé je uveden i se svou paní (DONM, TI 1878, 5.1.), dále sám (DONM, TI 1878, 6.1., 11.1., 20.1., 24.1., 25.1., 29.1., naposledy 31.1.).

Začátkem února zahájila svá pohostinská představení sedmičlenná gymnastická a tělocvičná společnost pana Antonia (DONM, TI 1878, 3.2. a 4.2.). Cvičili pravděpodobně na visutých hrazdách: „*Nové: Dvojitá hrazda, jakož i gymnastický vzdušní [!] směr, provede 7 osob*“ (DONM, TI 1878, 5.2.), „*Velkolepý vzdušní směr, provedou dámy: slč. Angelina, slč. Josefina, slč. Adela; páni: Antonio, Salero a Klement.*“ (DONM, TI 1878, 7.2. a 8.2.), „*Létací lidé na obrovském přístroji ve vzduchu, provede společnost Antonia...*“ (NL, 1878, 26.2. s. 3). Účastnili se výstupu (možná dokonce pantomimy) nazvaného Čertova kolébka „*s níž spojen jest zde ještě nikdy nevidaný obrovský spád, provede slečna Angelina jakož i pan Antonio...*“ (DONM, TI 1878, 13.2. a 21.2.). Společnost měla i zcela odlišné dámské vystoupení: „*Po prvé v Rakousku: Tři ženští Gladiatoři, provedou dámy slečna Angelina, slečna Zerlina a slečna Adela od společnosti Antonia...*“ (DONM, TI 1878, 12.2.). Antoniova společnost účinkovala v Teatro italiano do konce února (DONM, TI 1878, 28.2.), poté se přesunula do Brna, kde vystupovala v sále u Marovských od neděle 10. března v představení „*... sestávající z vyšší gymnastiky, produkcí ve vzduchu a komických výstupů pěveckých. Všichni umělcové a umělkyně vystoupí. Začátek o 8 hod. Konec asi o půlnoci. Hudbu obstará kapela c. k 45. pěšího pluku arcivévody Sigmunda za osobního řízení kapelníka p. Schuberta.*“ Představení měla pokračovat i v následujících dnech, o nedělích a svátcích bylo k večerním produkcím přidáno ještě odpolední představení pro děti. (MO, 1878, 14.3. s. 4). Společnost byla avizována jako „*Teatro italiano z Prahy*“, chválu za výkony si vysloužili prof. Antonio, gymnastik Lindovský a tři dámy provádějící „*podivuhodné výkony gladiátorské*“.¹⁶⁸ Pobyt Antoniovy společnosti v Brně skončil nepříjemným incidentem, znásilněním Antoniovy nezletilé dcery Adély Meyersové; celý

¹⁶⁸ Teatro italiano, *Moravská orlice*, 1878, roč. 16, č. 61, 14.3., s. 3; Teatro italiano v Brně, *Posel z Prahy*, 1878, č. 66, 20. 3., s. 3.

případ měl soudní dohru a skončil vyměřením trestu pachateli, sklepníku Janu Soldanovi.¹⁶⁹

V polovině února posílila řady účinkujících v divadle „*znamení, právě po Evropě cestu podniknuvší americká společnost umělců na bruslích válečkových Goodericha a Curtise...*“. Bruslařská společnost měla původně pohostinsky vystoupit pouze třikrát v polovině února (NL, 1878, 14.2. s. 3; DONM, TI 1878, 14.2.), naposledy 17. února (NL, 1878, 16.2. s. 3), jejich představení ale pokračovala nadále (DONM, TI 1878 – 20.2. a 21.2.; NL, 1878, 23.2. s. 3, 24.2. s. 3.). Společnost tvořily slečny Tereza a Irma, pánové Gooderich (též Goodrich nebo Goordich) a Curtis a malý Bert a předcházela ji výtečná pověst „... *z hlavních měst Evropských, totiž: z Londýna, Paříže, Petrohradu, Vídně a Berlína...*“ zaručující, „... *že ctěným navštěvovatelům zde opět nová a na nejvýše půvabná zábava poskytnuta bude.*“ (DONM, TI 1878, 13.2.)

Na březen získal ředitel Carl Seltman proslulou gymnastickou společností Otto Braatze, která začala vystupovat 2. března: „*Produkce této společnosti přesahují vše, co v oboru tomto již zde viděno bylo.*“ (DONM, TI 1878, 2.3.). Společnost tvořili pánové Otto, Gustav, Richard, Francois, Alexandr, Oswald a malý Antonín, slečny Markéta, Eliška a malá Ella. (DONM, TI 1878, Po, bez dat.) Některá čísla byla uvedena na plakátech: „*Velkolepá produkce s kaučukem na hrazdě od slečny Alžběty, oba siláci na točící se kouli, velký odvážlivý výkon provede slč. Markéta a Francois.*“ (DONM, TI 1878, 6.3.); „*Dueto houslistů spojené s mimořádnou balancí ramen provedou pp. Otto Braatz a Alexander.*“ (DONM, TI 1878, Čt bez dat, s obrázkem.); „*Non plus ultra umění v rovnováze velkolepá produkce s 12 sudy volně na jedné noze v rovnováze drženými, provedena bude od p. Braatze a malé Elly.*“ (DONM, TI 1878, Čt bez dat.); „*Železné rámě – mimořádná gymnastická produkce bratří Alexandra a Oswalda Braatze. Non plus ultra umění v držení rovnováhy s japonskými 12 sudy provedeno bude od p. Otto Braatze a malé Elly. Le Trapez Kautschuk provede slečna Eliška Braatz.*“ (DONM, TI 1878, 14.3.).

¹⁶⁹ Ze soudní síně, *Moravská orlice*, 1878, roč. 16, č. 138, 16.6., s. 3.

Teatro Italiano.

Ones v sobotu

**velké rozmanité představení
jakož i Koncert.**

Vystoupení velkolepá, až dosud nepředstížitelné
gymnastické rodiny

Teatro Italiano.

Heute Samstag

**grosse Varieté-Vorstellung
und KONCERT.**

Auftreten der grossartigen, bis jetzt unübertrefflichen
Gymnastiker-Familie

BRAATZ

sestavajiet z panu:

**Otty, Gustava, Richarda, Francoise,
Alexandra Oswalda a malého Antoina,
slč. Markety, slč. Elišky a malé Elly.**

**Non plus ultra
umění v rovnováze**

velkolepá produkce s 12. sudy volně na
jedné noze v rovnováze drženy, pro-
vedena bude od pana Otta Braatz a
malé Elly.

Vystoupení
slč. **KREUTL**
a p. **STANGE,**
jakož i
**DOBŘÝ ROZMAR
čertův.**

Začátek o půl 8. hodině.

bestehend aus Herren:

**Otto, Gustav, Richard, Francois, Ale-
xander Oswald und dem kleinen Anton,
der Frä. Margareth, Frä. Elisabeth und
der kleinen Ella.**

**Non plus ultra
der Balancirkunst**

grossartige Production mit 12 Fässern
frei auf einem Fusse balancirend, aus-
geführt von Herrn Otto Braatz und der
kleinen Ella.

Auftreten der
Frä. **KREUTL**
u. des H. **STANGE,**
dann:
**Die GUTE LAUNE
des Teufels.**

Anfang halb 8 Uhr.

1. Lože v prazmi pro 6 osob zl. 8. 1. Lože v 1. poradi pro 6 osob od zis. 1-6 zl. 6.
1. Lože v prvni poradi od z. 7-10 zl. 4. 1. sedadlo v 1. radové loži zl. 2. 1. sedadlo
v loži v parteru 1 zl. 50 kr. Vstupenka do prazmi 50 kr. Pavla 40 kr. Galerie
20 kr.

Garnisonbillety listky vyjímaje neděle a svátky po 40 kr. k dostání.

Předprodej listků do loží jakož i vstupenek do sálu (60 kr.)
nalezá se do 7 hod. u p. **KASKY** na Příkopech.
Taktéž jsou vstupní listky do sálu po 60 kr. v trafice v ovocné ulici k dostání.

C. Seltmann, ředitel.

NB. Vyše podepsané ředitelstvo Teatro Italiano
tímto uctivě oznamuje, že při spatření počasí cesta od
divadla počínajíc na nusielské silnici až ku bývalé
koňské bráně **prkny pokladaná jest**, tak že
touto vždy suchou nohou kráčetí možno.

1. Parterre-Lože (6 Plätze) fl. 8. 1. 1. Rang-Lože (6 Plätze) von Nr. 1 bis 6 fl. 6.
1. 1. Rangloge von Nr. 7 bis 16 u. 4. 1. 1. Rangloge 2. u. 1. Sitz in
der Parterre-Lože 1 fl. 55 fr. 1. Parterre-Entrée 80 fr. 1. Entrée-Karte zu halben
40 fr. eine Gallerie-Karte 20 fr.

Garnisonbilleta mit Ausnahme der Sonn- und Feiertage sind zu 40 kr. zu haben.

Vorverkauf für Logen und Saal-Entrée (60 kr.) befindet sich
bis 7 Uhr Abends bei Hrn. **KASKY** am Graben.
Ferner sind Saal-Entrée-Karten zu 60 kr. in der Tabak-Trafik in der Obstgasse zu haben.

C. SELTMANN, Direktor.

NB. Die ergebendst unterzeichnete Direktion des Teatro
Italiano erlaubt sich hiemit bekannt zu geben, dass
beim schlechten Wetter vom Theater an auf der Nusler
Strasse bis zum vormal. Rossthore ein **Bretter-Fusssteig**
gelegt wird, so dass jeder Zeit der Weg gut und trockenen Fusses zu passiren ist.

Obr. 5: Plakát z března 1878.

Pantomimy

Není jasné, zda byly za druhého Seltmannova ředitelství pantomimy hrány i v roce 1877, v dobovém tisku avizovány nebyly a jiné prameny k tomuto období se mi nepodařilo najít. Podle dochovaných plakátů byly němohry – pantomimy opět dávány od února 1878. Byly celkem tři, všechny se svou společností připravil pan Hernandez.

Na konci ledna byla avizována příprava velké výpravné němohry s proměnami „Dobrý rozmar ďáblův“ (NL, 1878, 30.1. s. 3, DONM, TI 1878, 31.1.), také „Dobrý rozmar Čertův aneb cestovní obtíže dvou pierotů“, kterou „*uspořádal a v scénu uvede pan Hernandez*“, s dekoracemi, které maloval pan Beck (DONM, TI 1878, 29.1.) Později byla hrána i pod názvem „Ďáblův dobrý rozmar“. Poprvé byla hrána 3. února (NL, 1878, 2.2. s. 3) a udržela se na repertoáru téměř po celý měsíc (NL, 1878, 6.2. s. 3, 10.2. s. 3, 14.2. s. 3, 16.2. s. 3, 17.2. s. 3, 21.2. s. 3, 23.2. s. 3 a 24.2. s. 3), znovu pak byla hrána v březnu (NL, 1878, 3.3. s. 3, 10.3. s. 3 a 12.3. s. 3): „*Aby se vyhovělo mnohostranné žádosti bude se ještě několik dní provozování pantomimy Dobrý rozmar Čertův odbývati.*“ (DONM, TI 1878, 6.3.).

26. února byla poprvé uvedena velká historická němohra „Pytláci v brenerských lesích“ (NL, 1878, 26.2. s. 3), byla hrána i pod názvem „Pytláci čili vražda v brenerských lesích“ (NL, 1878, 27.2. s. 3).

Premiéra další pantomimy „Blázinec“, označované jako velká anglická komická němohra, byla určena na 15. března (DONM, TI 1878, 14.3.; NL, 1878, 15.3. s. 3).

Reduty

Carl Seltmann dostal své pověsti zkušeného pořadatele redut a v masopustním období roku 1878 je zařadil i do programu Teatro italiano. Ohlášeny byly ostatně už v říjnu.¹⁷⁰ Tyto údaje vyvracejí Javorinovo tvrzení, že Seltmann začal pořádat reduty proto, že neměl úspěch s představeními.¹⁷¹

Podle záznamů vinohradského obecního úřadu bylo Setmannovi povoleno uspořádání celkem devíti redut v Teatro italiano. Měly se konat 13., 20. a 27. ledna, 3., 10., 17. a 24. února a 3. a 5. března.¹⁷² V tisku bylo avizováno pět redut,¹⁷³ nakonec se jich konalo celkem šest, o masopustním úterý pak ještě redutový věneček:

¹⁷⁰ Teatro italiano, *Národní listy*, 1877, roč. 17, č. 289, 21.10., s. 2.

¹⁷¹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 175.

¹⁷² AHMP, povolení k pořádání redut z 5.1.1878.

¹⁷³ Reduty v teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 26, 27.1., s. 3.

I. reduta	Ne 27.1
II. reduta	So 2.2
III. reduta	Ne 10.2.
IV. reduta	Ne 17.2.
V. reduta	Ne 24.1
VI. reduta	Ne 3.3.
redutový věneček	Út 5.3. (masopustní úterý)

Podobně jako za Averina v letech 1876 a 1877 byly i za Seltmanna reduty spojeny s koncertem a představením s pantomimou, které začínalo zpravidla v sedm hodin večer, reduta pak o půl desáté nebo v deset. Divadlo bývalo pro reduty speciálně vyzdobeno a osvětleno (NL, 1878, 27.1. s. 3), kvůli přípravám na redutu bývalo den předem zavřeno (např. NL, 1878, 26.1., s. 3, DONM, TI 1878, 1.3.). Není zřejmé, kdy reduty končily.

O půlnoci se konával velký průvod nebo jiná velká atrakce: při I. redutě to byl „*velký průvod maškarní představující příchod Jeho bláznivé Výsosti prince Karnevala, jeho princezny a komonstva*“ (NL, 1878, 27.1. s. 3).

Pro 2. redutu byl k půlnoci připraven „*půlnoci velký komický průvod, jež provede 150 osob, představujících vítězný vjezd Bacha [!] a krále Gambrina*“ (NL, 1878, 2.2. s. 3).

Při 3. redutě řídil „*pořádání tanců*“ baletní mistr pan Josef Vydra (DONM, TI 1878, 10.2.), o půlnoci se konala „*Velká španělská štvance na býka. Původní a velekomická mezihra.*“ (NL, 1878, 10.2. s. 3).

Atrakcí 4. reduty byly dvě kapely: „*Kapela domácí a kapela c. k. řad. pluku Creneville za osobního řízení kapelníka pana Mahra*“ a půlnoční vystoupení „*vyhlášené společnosti umělců na bruslích Goodricha a Curtise*“ (NL, 1878, 17.2. s. 3).

Také při 5. redutě se mělo o půl dvanácté konat „*... neodvolatelně poslední vystoupení americké společnosti na bruslích válečkových...*“ (NL, 1878, 24.2. s. 3). Poslední 6. reduta představila atrakce dvě: v 11 hodin večer hod. „*Překvapení z Olympu. Štěstěna sestoupí z plafonu divadla k shromážděnému obecnstvu, jež poděluje blahodary (celkem asi 800 dárky).*“ a o půlnoci „*Kromobýčejně velkolepý průvod maškarní představující Karneval v Římě,*“ (NL, 1878, 3.3. s. 3), v provedení více než 200 osob (DONM, TI 1878, 1.3.).

Rozdělování stejného počtu dárků bylo plánováno i na redutový věneček (NL, 1878, 5.3. s. 3).

Reduty vzbudily velký zájem: „*První reduta v teatro italiano uspořádaná byla osvědčeným p. Seltmannem minulou nedělí a těšila se v každém*

ohledu výsledku nejlepšímu. Velký maskarní průvod: „Vjezd prince Karnevalu a jeho choti“, vynikal celým svým uspořádáním a došel všeobecné pochvaly.¹⁷⁴ „... reduty na Žofíně a „Teatro italiano“, které se těší četné návštěvě.“¹⁷⁵

V tisku a na plakátech byly avizovány i možnosti zapůjčení kostýmů pro reduty: „Půjčovna maskarních obleků pana R. Schindlera nalezá se v prvním poschodí divadelní budovy, schody vpravo.“ (DONM, TI 1878, 10.2.) a „Maskarní oblek a vstupenku do nastávající reduty v Teatro italiano, která se odbývá dne 10. února t. r. možno dostati toliko za 1 zl. 50 kr. v půjčovně maskarních obleků Karla Thiebena roh Můstku.“ (NL, 1878, 9.2. s. 4; B, 1878, 9.2. s. 8 a B, 1878, 10.2. s. 12).

6.5 Další nájemci (duben 1878 – prosinec 1878)

6.5.1 Mik-Ado a Watterich (duben – květen 1878)

V dubnu 1878 se styl inzerátů v *Národních listech* změnil, mají jiné grafické řešení, není na nich uvedeno jméno ředitele, stejně jako na dochovaných plakátech z dubna 1878, kde bývá uváděno pouze „Ředitelství“ nebo „řiditelství“ (viz divadelní cedule – DONM, TI 1878, 5.4.). Není zcela jasné, zda v této době byl Seltmann ještě ředitelem, v notě vinohradského obecního úřadu z června 1878 (AHMP, 1878, 24.6.), týkající se zaslání částky 30 zl. vybrané od Seltmanna, je už označen jako „bývalý ředitel teatro italiano“.

Počátkem dubna vystupovala v divadle japonská společnost Mik-Ado, „dvorní umělci Jeho Veličenstva císaře japonského, sestávající z 12 spolučlenů, pod řízením osvědčeného a velmi proslulého francouzského mistra Monsieur Soulié.“ (DONM, TI 1878, 5.4.). Společnost měla další vystoupení o den později (NL, 1878, 6.4. s. 3).

Podle Javorina byl v dubnu nájemcem stále Seltman, s jeho svolením bylo 13. dubna uděleno povolení k pronájmu divadla dalšímu zájemci, jímž byl herec Edmund Watterich z Brna, pro uspořádání 15 představení.¹⁷⁶

První z představení, která typově odpovídala produkcím zavedeným už za Averina, se konalo 13. dubna: „První pohostinská hra vídeňské pěvecké společnosti a velké smíšené představení plasticko-ideálních živých obrazů, pak přednesení písní v řeči německé, anglické a francouzské, konečně tanec,

¹⁷⁴ První reduta v teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 29, 30.1., s. 3.

¹⁷⁵ Dopisy z Prahy, *Ohlas od Nežárky*, 1878, roč. 8, č. 9, 2.3., s. 69.

¹⁷⁶ AHMP, 13.4. 1878, povolení k pořádání představení pro E. Wattericha.

komické výstupy, vyšší tělocvik a ekvilibristika. Společnost čítá 10 dám a 6 pánů, nejlepších vídeňských umělců.“ NL, 1878, 13.4. s. 3). Další pokračovala během dubna, s třídní předem avizovanou přestávkou před Velikonoční nedělí. 28. dubna se konala dvě představení, večerní a odpolední pro děti za poloviční ceny (DONM, TI 1878, 28.4.). Dvě velká představení se konala ještě v květnu (NL, 1878, 4.5. s. 3 a 5.5. s. 3).

Složení a produkci účinkujících za Wattericha dobře vystihuje text inzerátu: *„Teatro italiano. Dnes v neděli dne 21. dubna 1878 ve prospěch chudinského fondu v král. Vinohradech velké smíšené představení a koncert. Vystoupení vyhlášených umělců a specialit: Monsieura Poldy Carlé, umělce v proměnách, slečny Caroly, německo-francouzské chansonetky, vyhlášené anglické společnosti Lentine a Zento (4 dám a 2 pánů), velkolepých gymnast. umělců na velocipedu a na bruslích atd. První vystoupení na pevnině Miss Lilly Carlé, nejvyhlášenější angl. chansonetky. Slč. Jenny Burg, oblíbená vídeňská kupletistka, slč. Schimonova, německá kostymní subretka, pan Messer Feldo, zpěv. komik. Dále provozují se: Tableau vivants, nově sestavené prof. Schützem, již provede 6 dam, a vystoupí slč. Irma Csilogova, německo-uherská zpěvačka písní a vyhlášený silák pan Adolf Morro a celý umělecký personál.*“ (NL, 1878, 21.4. s. 3.; podobně NL, 1878, 25.4. s. 3)

Na nedatovaném plakátu asi z poloviny dubna (DONM, TI 1878, duben, žlutý plakát, z pondělí.) jsou uvedeni ještě „slč. A. Weichselbergova, první a nejlepší vídeňská lokální zpěvačka“, „Miss Alice Raymond, anglická chansonetní zpěvačka“, „Mlle Lefort, francouzská zpěvačka a duetistka“, dámy profesora Schütze: „slč. Schütz, slč. Elvíra, Mdle Jasky, slečny Azella a Rosita, Mdle Novello“, „pan Antonio, francouzský charakterní komik a duetista“, „signor Mazzoleni, italský ekvilibrist“ a konečně i „pan Watterich, hudební a dámský komik.“

Monsieur Poldy (též Poldi) Carlé byl „proslulý umělec v proměnách, kterýž bez vzdálení se z očí obecenstva z jeviště, nejrozličnější karaktery pánů a dam představovati bude.“ (DONM, TI 1878, 21.4.)

Profesor Schütz se svými 6 dámami předváděl živé obrazy („Tableaux vivants“), z nichž jsou konkrétně jmenovány:

„Aurora, bohyně světla; Francouzská dvornost; Miluješ mne, Ano čili Ne?; Obrana Diany“ (DONM, TI 1878, 17.4.)

„Láska a nenávisť (proměna); Na výši situace (stereo[s]kopický obraz); Rýnské víly (plastická studie); Obrana Diany (starobyťost)“ (DONM, TI 1878, 21.4.)

17. dubna se na plakátech objevilo oznámení, že „Proslulý vídeňský silák Adolph Morro vyplatí odměnu 500 zl. tomu, kdož by byl v stavu, tím

samým břemenem jako silák Morro stížen, úplným tenorovým hlasem ve stejné výšce a v stejném objemu operní arii zapěti.“ Dále „*100 zlatých tomu, kdož kouli ze země jednou rukou tímž způsobem vyhodí, jako silák Morro.*“ (DONM, TI 1878, 17.4.) První výzvu přijal Vilém Sojka ze Smíchova, zvaný Dragon, utkání bylo ohlášeno na Velikonoční pondělí 22.4. (DONM, TI 1878, 17.4.).

6.5.2 Pivodova škola a další nájemci (červen – listopad 1878)

V červnu roku 1878 si budovu divadla několikrát najal ředitel operní školy František Pivoda, pro operní představení svých žáků. O průběhu prvního z nich informuje zpráva *Národních listů*: „*Dosud obmezovaly se výkony žákův operní školy p. Pivodovy na pouhé úryvky z oper vynikajících; když pak se tím síly jednotlivcův jak náleží otužily, přistoupil pan ředitel nyní k provedení celých oper. Počátek jest učiněn Mozartovou věčně svěží 'Figarovou svadbou', kterou jsme minulou sobotu [4.6. 1878] slyšeli v jazyku německém v úplném provedení s prosou i s četně obsazenými sbory. K obrazu celkovému nescházelo nic jiného než orchestr, jenž právě u Mozarta vždy tak výmluvně a detailovaně ilustruje každou situaci, každý jemný obrat rozvíjející se děje na jevišti. Důležitý tento faktor nahrazen byl pro tentokrát pouhým surrogatem klavírního výtahu, jehož jednotvárný zvuk na tak dlouho dobu celého představení působil bez odporu dojmem poněkud unavujícím přes vše to, že proveden byl rukou dovednou. První učitel téhož ústavu p. Knittl osvědčil se tu opět co pevný průvodčí klavírní i dirigent v jedné osobě.*“¹⁷⁷

Další představení Pivodovy školy bylo plánováno na 11. července; za řízení a režie pánů Knittla a Egharta měly být zpívány „... *úryvky z oper: Faust, Prorok, Lohengirn, Makabejští, Hugenoti, Linda a Un Ballo in maschera v jazyku českém, vlaském, francouzském a německém. Vystoupí sleč. z Aratorů, Eghartova, Kačerovská, Kratochvílova, Marešova, Prokopova, Reichova, Součková, Spurná, Wantochova a Žlučková; pak pp. Černý, Dvořák, Hantich, Jiruš, Kraus, Masopust, Müller a Richter.*“ Výnos z představení měl být věnován spolku českých žurnalistů.¹⁷⁸

Ačkoli Javorin uvádí, že policejní ředitelství povolilo Pivodovi celkem tři dramatická představení,¹⁷⁹ pravděpodobně se jich konalo více. Uvedené představení z 11. července mělo být podle zprávy *Národních listů* už osmé.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 138, 6.6., s. 3.

¹⁷⁸ Z pěvecké školy, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 166, 9.7., s. 3.

¹⁷⁹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 176.

¹⁸⁰ Ve prospěch spolku, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 168, 11.7., s. 2.

V červenci 1878 se o pronájem divadla ucházel Jan Pištěk, aby v něm mohl hrát se svou společností. 21. července si podal žádost, ta však byla zamítnuta s odůvodněním těsné blízkosti dalších dvou divadel – Nového českého divadla a Národní arény.¹⁸¹

Pro další období jsou prameny poměrně chudé, např. inzerce v *Národních listech* je v září a říjnu 1878 omezena na pravidelné zmínky o konání představení v rubrice Denní oznamovatel, bez upřesnění, o jaká představení jde a kdo je provozuje. Javorin hovoří o dalším nájemci divadla, jímž byl Ling Look, vystupující se skupinou čínských žonglérů, jeho vystoupení ale nedatuje. Zmiňuje se však o jeho dluhu chudinské pokladně ve výši 71 zl. 40 kr., pro nějž mu bylo 4. listopadu 1878 odebráno povolení k představením, a informuje, že se při vyšetřování prokázalo, že dotyčný Číňan se ve skutečnosti jmenuje Ondřej Guder a pochází z Brna.¹⁸² Ling Look, zvaný též „král ohně“ vystupoval v srpnu také v Averinově aréně na Štvanici Tivoli Averino (NL, 1878, 20.8. s. 3).

Není jasné, kdo vystupoval v divadle v říjnu a počátkem listopadu, ani kdo je oním nesvědomitým podnikatelem, o němž se zmiňuje zpráva *Národních listů* z 10. listopadu: „Dnes uspořádají členové předměstského cafe-chantanu ve vytopených místnostech zmíněného divadla představení na rozloučenou. Program jest velmi bohatý a dá se ostatně také již proto očekávat návštěva velmi hojná, že členové společnosti byvše uvedeni nesvědomitostí bývalého podnikatele do situace velmi trapné, chtějí skvělými výkony dokázati, že oni na smutném konci podniku vinni nejsou.“¹⁸³

1. listopadu 1878 pořádala ochotnická jednota Thalia divadelní představení ve prospěch chudých školních dětí obou škol vinohradské obce, na programu byl Raupachův „Mlynář a jeho dítě“. (NL, 1878, 28.10. s. 3). Alois Charvát vzpomíná, že v době, kdy už se v Teatro italiano produkce pořádaly jen občas, hrál v něm ve hře „Mlynář a jeho dítě“ s ochotníky hrobníka.¹⁸⁴ Je možné, že šlo o totéž představení.

V listopadu 1878 vystupovala v divadle rodina Thielgo, „vyhlášená, bez konkurence, na své cestě z Paříže do Vídně a Cařihradu. ... Jen na tři představení získaná. Mr. Emil Thielgo, vítěz nad Velkým Blondynem a majitel více zlatých medailí.... Produkce na vysokém, po celé délce sálu nataženém drátěném lanu jen tři čtvrtě palce silném. Provedou Mr. Emil, Mr. Gustav a Mlle Thielgo. Jmenovaní byli na pařížské světové výstavě co jediná uměl. specialita nazívání [!] ... Mr. Emil Thielgo jest ochoten nésti jednoho pána

¹⁸¹ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 176.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 273, 10.11., s. 2.

¹⁸⁴ *Ze staré Prahy*, (cit. v pozn. 9), s. 131.

přes celé lano a prosí za přihlášení se u p. G. Kasky, kloboučníka na Příkopech, kde i vstupenky dostati lze.“ (NL, 1878, 17.11. s. 4).

Informace o počtu představení rodiny Thielgo se různí: inzerát hovoří o třech, zatímco přípis č. 6904 policejního komisařství z 17.11. 1878 (AHMP) – informuje, že „... *Gustavu Thiele vulgo Thielgo* povolení k 8 produkcím počínaje od 16. listopadu t. r. v *Theatro italiano* uděleno bylo, o čemž se ctěný obecní úřad k cíli vybrání povinné části do tamní chudé pokladny uvědomuje.“ Na tomtéž listu ale ještě starosta Vlček 20.11.1878 poznamenává, že Thielgo dával pouze dvě představení, 17. a 18.11. 1878.

6.6 Eugenio Averino se vrací

Eugenio Averino v divadelním podnikání setrval. Roku 1877 nechal vybudovat na ostrově Štvanici, tehdy zvaném Velké Benátky, letní arénu nazvanou *Tivoli Averino*. Ta neměla kryté hlediště ani jeviště a nebyla proto schopná provozu za nepříznivého počasí, proto si Averino několikrát pronajal budovu *Teatro italiano* na Vinohradech. Podle Javorina¹⁸⁵ zde kvůli nepřízní počasí společnost „Tivoli Averino“ odehrála čtyři představení: 21., 22. a 26. května a 1. června 1878. Není zcela jasné, odkud Javorinovy informace pocházejí; podle inzerce v *Národních listech* (odpovídajícího data) byla představení 21. května a 1. června směřována pouze na Štvanici, představení 26. května pouze na Vinohrady, 22. května pak záleželo na počasí.

13. prosince 1878 přinesl *Pražský denník* krátkou zprávu, že Eugenio Averino se uchází o pronájem budovy *Teatro italiano* na měsíc leden, aby zde mohl uvádět představení a reduty.¹⁸⁶ Téhož dne přinesly obdobnou zprávu i *Národní listy*, s dovětkem, že od února 1879 už má být v divadle cirkus Renz.¹⁸⁷

Averinova představení byla pravidelně inzerována v *Národních listech* (kromě inzerátů také stručné anonce v rubrice Denní oznamovatel) a v *Bohemii*, kde byl zpočátku jako ředitel jmenován August Preissler, „*podnikatel divadel z New Yorku*“. První představení se konalo 25. prosince a představilo obdobný program, s nímž Averino v divadle roku 1875 začínal: „*Velký balet. Museum statuarum. (Haut reliefs), tělocvik, zpěv a komika.*“ (NL, 1878, 22.12. s. 5), součástí programu byly i nově aranžované mramorové obrazy (B, 1879, 5.1. s. 7). Jako dříve, i teď se o nedělích a svátcích

¹⁸⁵ *Pražské arény*, (cit. v pozn. 13), s. 176.

¹⁸⁶ O „Teatro Italiano“, *Posel z Prahy*, 1878, č. 301, 13.12., s. 2.

¹⁸⁷ Teatro Italiano“, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 301, 13.12., s. 3.

konala odpolední představení pro děti za snížené ceny (NL, 1879, 5.1. s. 3; B, 1879, 5.1. s. 7; NL, 1879, 1.2. s. 3 a 2.2. s. 3), ve středu 22. ledna se dokonce konalo zvláštní představení s volným vstupem pro děti, kam každý dospělý mohl přivést děti dvě (NL, 1879, 22.1. s. 3). Poslední představení se konalo 2. února 1879 (NL, 1879, 2.2. s. 3).

Averinův návrat do Teatro italiano byl úspěšný: „*Na vršku proti 'Novému českému divadlu' rozproudil se opět čilý život. Eugenio Averino vrátil se se společností svou... Obecenstvo pražské, u něhož Averino jest dosud renomován, prokazuje mu náklonnost svou četnou návštěvou... Největší oblíbenosti docházejí balety, pak ty tak zvané mramorové skupiny Averinovy a velmi obratně aranžované a provedené pantomimy. K pestrosti a bohatosti programu přispívají dvě chansoniérky, které výjimečně mají zcela slušný hlas a 'nepůsobí' tudíž toliko tou obvyklou, velmi nemotorně z franštiny do němčiny přenešenou frivolností. Mimo to baví obecenstvo celá řada akrobatů, kteří dílem na velocipedu, dílem na hrazdě provádějí své krkolomné produkce. Podnikatelstvo uspořádá v letošním masopustě několik redut a sice budou odbývány vždy v sobotu (11., 18. a 25. t. m.). Přípravy k redutám těm dějí se již nyní.*¹⁸⁸

Společnost, v tisku označovaná jako Averino-Chiarini, měla několik desítek členů, podle zprávy v *Poslu z Prahy* sedmdesát¹⁸⁹, podle inzerce v *Národních listech* šedesát členů uměleckého personálu (NL, 1878, 27.12. s. 3 a 28.12. s. 3.). Není jasné, zda byli členy společnosti všichni účinkující, nebo jestli Averino najímal další síly pro krátkodobá angažmá.

Jako zpěvačky v divadle vystupovaly:

- „*kostumní soubretka*“ sl. Marietta Grunerova (NL, 1878, 29.12. s. 3; NL, 1879, 1.1. s. 5)
- „*uhersko-německá chansonetka*“ sl. Sonnenscheinova. (NL, 1878, 29.12. s. 3)
- pěvkyně sl. Bernerova (NL, 1879, 1.1. s. 5, 4.1. s. 4)
- slečna Pavlíkova (NL, 1879, 4.1. s. 4)

Z tanečníků jsou v novinové inzerci uváděni:

- Karolina Höflichová, slečna Bertina (též Bertini), Marietta Averino (NL, 1878, 28.12. s. 3; NL, 1879, 9.1. s. 3)
- Vilém Averino, který měl spolu se sestrou Mariettou 9. ledna benefici (NL, 1879, 9.1. s. 5)
- Dario Fissi, zmíněn ve zprávě o první redutě¹⁹⁰

¹⁸⁸ Teatro Italiano, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 8, 8.1., s. 3.

¹⁸⁹ Teatro italiano, *Posel z Prahy*, 1878, č. 310, 24.12., s. 3.

¹⁹⁰ Im teatro italiano, *Bohemia*, 1879, roč. 52, č. 13, 14.1., s. 4.

Z dalších vystupujících jsou zmíněni pan Chiarini, jemuž bylo jako benefice věnováno předposlední představení (NL, 1879, 1.2. s. 3), zpěvní komik Herzberg (NL, 1879, v 1.1. s. 5, 4.1. s. 4) a atlet pan Vegé (NL, 1879, 1.1. s. 5, 4.1. s. 4).

Divadelní orchestr vedl kapelník Schulze (B, 1879, 7.1., s. 4).

Pantomimy uváděné v roce 1878 :

- **Enticchio a Sinforina**, „*veliká němohra s čínským historickým zrcadlem*“ (NL, 1878, 27.12. s. 3)
- **Pierrot v Africe**, „*velká historická němohra*“ (NL, 1878, 27.12. s. 3 a 28.12 s. 3)
- **Oba pierrotové**, „*komická němohra s proměnami a baletem*“ (NL, 1878, 28.12. s. 3)
- **Dva sergeanti**, „*velká historicko-vojenská němohra s baletem*“ (NL, 1878, 28.12. s. 3)

Pantomimy uváděné v roce 1879:

- **Zlatá flétna**, „*velká němohra s proměnami a baletem*“ (NL, 1879, 4.1. s. 4 a 5.1. s. 3; B, 1879, 4.1. s. 7)
- **Ramazano na ďábelském mostě**, „*velká němohra ve 2 jednáních s velkým baletem*“ (NL, 1879, 9.1. s. 3 a 12.1 s. 3)
- **Oba sergeanti**, „*Na žádost z mnoha stran; velká historická němohra*“ (NL, 1879, 16.1. s. 3; B, 1879, 16.1. s. 8)
- **Monsieur Mojlot**, „*pantomima s baletem*“ (B, 1879, 18.1. s. 7 a 19.1. s. 7)

22. ledna byl poprvé uveden blíže neoznačený výstup „Velkolepá slavnost mandarínů“, v provedení 24 osob (NL, 1879, 22.1. s. 3) nebo 42 osob (B, 1879, 22.1. s. 7). Je možné, že šlo rovněž o pantomimu.

Reduty

I v této masopustní sezóně byly v Teatro italiano pořádány reduty, podle údajů v tisku lze doložit celkem tři: 11., 18. a 25. ledna 1879, vždy v sobotu (NL, 1879, 11.1. s. 3, 18.1. a 25.1. s. 3). Reduty, tak jako za prvního Averinova působení v divadle, následovaly po velkém večerním představení. Kvůli přípravám (dekorace a osvětlení) bývalo divadlo předchozí den zavřeno (B, 1879, 10.1. s. 8; NL, 1879, 17.1. s. 3).

O průběhu první reduty informuje zpráva: „V *teatro italiano* proběhla v sobotu [11. 1.] první velká reduta. Bylo tam mnohé k vidění i slyšení, i když vlastní reduta nevytvořila vrchol noci. Pokračování je vždy lepší než začátek – bude to asi platit i pro reduty v *teatro italiano*. Je třeba uznat, že divák při svém vstupu dostává hrubé množství různých uměleckých zážitků a že v žádném případě nepřichází zkrátka. Nejprve je představení. Jsou to akrobacie na visutých hrazdách a velocipedech, vídeňské chansonetky, zpívané bývalou balerinou německého Landestheater a nynější fešnou Vídeňáčkou slč. Pawlick, 'komické' (ostatně frivolně nevkusné) duety slč. Börner a p. Herzberga, balet, ekvilibristické produkce, brilantně provedená výpravná loupežnická pantomima společnosti Averino-Chiarini, v níž mají příležitost zaskvěť se znamenitá sólová tanečnice slč. Höflichova a tanečník Dario Fissi a virtuózní bojový kvintet provedený florentskou společností Tramanini. Kromě toho koncertuje p. kapelník Czibulka se svou vynikající vojenskou kapelou, a teprve když jsou všechny tyto body programu vyčerpány, začíná reduta s nepřetržitou taneční hudbou vojenské kapely Bürder a divadelní kapely. O půlnoci jde opona znovu vzhůru a na řadu přichází karnevalová scéna. – V sobotu Italové velmi slušně předvedli 'grand cancan italien'. Při redutě bylo jen slabé zastoupení dámských masek, teprve když se objevil v auditoriu italský balet, bylo to tam dole zajímavější. Publika bylo dost, i distingovaných diváků. Půlnoční scéna sklídila velký aplaus.“¹⁹¹

¹⁹¹ Im teatro italiano, *Bohemia*, 1879, roč. 52, č. 13, 14.1., s. 4: „Im Teatro italiano ging am Samstag die erste Redoute in Szene. Es gab eine ganze Menge zu sehen und zu hören, wenn auch die eigentliche Redoute gerade nicht den Glanzpunkt der Nacht bildete. Die Fortsetzungen find immer besser als der Anfang – das wird wohl auch für die Redouten in teatro italiano gelten. Anerkannt muß werden, daß der Zuhörer für sein Entrée eine schwere Menge von diversen Kunstgenüssen einheimst und auf keinem Fall zu kurz kommt. Zuerts ist Vorstellung. Da gibt's Trapez- und Velocipede-Künste, Wiener Chansonetten, gesungen von der einstigen Ballerine des deutschen Landestheaters und nunmehrigen 'feschen Wienerin' Frl. Pawlick, 'komische' (übrigens frivol abgeschmackte) Duette von Frl. Börner und Hrn. Herzberg, Ballet, equilibristische Productionen, eine von der Gesellschaft Averino-Chiarini brillant angeführte 'Spectakel- und Reuber-Pantomime', in welcher die treffliche Solotänzerin Frl. Höflich und der Tänzer Dario Fissi Gelegenheit zu glänzen finden und die 'Florentiner Tramanini-Gesellschaft' ein virtuosos Quintett-Geſecht durchgeführt. Überdies concertirt Hr. Kappelmeister Czibulka mit seiner vorzüglichen Militärkapelle, und erst wenn alle diese Programmpuncte erschöpft sind, beginnt die Redoute bei unterbrochener Ballmusik der Regimentskapelle Bürder und Theaterkapelle. Um Mitternacht geht der Vorhang nochmals in die Höhe, und eine Carnevalsezene kommt an die Reihe. – Samstag war es ein vor der Italienern sehr brav angeführter 'grand cancan italien'. Zur Redoute war nur eine schwache Schaar von Damen-Masken erschienen, erst als das Italiano-Ballet im Auditorium erschien, wurde es da unten interessanter. An Publicum fehlte es nicht, auch nicht an distinguirten Zusehern. Die Mitternachtszene fand großen Beifall.“

6.7 Cirkus Renz

Poslední velkou slávu zažilo Teatro italiano s příchodem proslulého Cirkusu Renz, který v divadle vystupoval od 19. března do 21. dubna 1879,¹⁹² ačkoli původně byla představení předpokládána až do konce května.¹⁹³

Pobyt Cirkusu Renz v Praze byl očekáván jako velká událost a tisk o něm referoval dlouho před zahájením produkcí, které se postupně odsouvalo: podle *Národních listů* ze 7. prosince 1878¹⁹⁴ měl Renz začít už v lednu, obdobně informuje i *Posel z Prahy* z téhož dne.¹⁹⁵ 13. prosince informují Národní listy o Averinově pronájmu divadla v lednu, s dovětkem, že od února 1879 už má být v divadle Renz.¹⁹⁶ V únoru ale *Posel z Prahy* oznamuje, že Renzova společnost pobývá ve Vídni, ohlašuje její příjezd na začátek března a přináší i popis: 200 členů, 40 dam v baletním sboru, 150 koní, sloni, žirafy, zebu, lamy, antilopy, klokani.¹⁹⁷ Obdobně informuje i *Pražský denník* z následujícího dne.¹⁹⁸

S pronájmem divadla to však nebylo jednoduché. Před zahájením produkcí došlo ke sporu Renze se Salomonským o budovu divadla, který skončil až soudním rozhodnutím, jež družstvu věřitelů udělilo právo pronajmout divadlo Renzovi.¹⁹⁹ Další potíže nastaly s majitelem pozemku Dr. Weinertem: protože na Vinohradech ještě nebyl obecní vodovod, požádal ředitel Arnošt Renz Weinerta o svolení čerpat za přiměřenou náhradu vodu z jeho kašny, nacházející se poblíž divadla. Weinert, jemuž obec do kašny dodávala vodu za 60. zl ročně, požadoval od Renze za dobu zhruba 40 dní cenu 1400 zlatých (to se stalo i důvodem vtipkování v *Humoristických listech*: „Proč si ten pan Weinert nevystaví na Vinohradech pivovar, když prodává vodu tak draho?“²⁰⁰) Navíc od Renze vyžadoval, aby mu každý den osobně přinášel do bytu dvě volné vstupenky do lóže, a nechal postavit dvě boudy v místě, kde chtěl Renz zřídit zvláštní příjezd pro korunního prince.²⁰¹

Vstupné Cirkusu Renz bylo ve srovnání s jinými nájemci vyšší, na některá místa až dvojnásobně (podrobněji v kapitole **7 Vstupné – ceny**

¹⁹² *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 177.

¹⁹³ AHMP, nota policejního ředitelství č. 6231 z 10.2. 1879.

¹⁹⁴ Teatro italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 296, 7.12., s. 3.

¹⁹⁵ Teatro italiano, *Posel z Prahy*, 1878, č. 296, 7.12., s. 3.

¹⁹⁶ Teatro Italiano, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 301, 13.12., s. 3.

¹⁹⁷ Teatro italiano, *Posel z Prahy*, 1879, č. 33, 8.2., s. 2.

¹⁹⁸ Světoznámý cirkus Renzův, *Pražský denník*, 1879, roč. 14, č. 33, 9.2., s. 2.

¹⁹⁹ Renz a Salomonský, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 54, 5.3., s. 3.

²⁰⁰ *Humoristické listy*, 1879, roč. 21, č. 12, 22.3., s. 91.

²⁰¹ Drahá voda, *Posel z Prahy*, 1879, č. 66, 19.3., s. 2.

a prodej). Pokladna bývala otevřena od 10 hodin dopoledne do konce představení, „mezi dnem“ prodával vstupenky i kloboučník Kaska na Příkopech.

Cirkus pravidelně inzeroval v tisku, všechny inzeráty měly na konci uvedeno „*A. Renz, ředitel*“. Představení se konala denně, začínala v 7 hodin večer, o nedělích a svátcích bývala dvě, odpolední ale tisk neuvádí jako představení pro děti a nebývají u něj snížené ceny. Tři dny (10.-12.4.1879) před velikonoční nedělí byl cirkus zavřený. (NL, 1879, 9.4. s. 3) Poslední představení bylo dlouhodobě (již NL, 1879, 22.3 s. 3) avizováno na neděli 20. dubna, nakonec bylo přidáno ještě jedno na rozloučenou – v pondělí 21. dubna 1879 (NL, 1879, 20.4. s. 2). Tentýž inzerát obsahoval i Renzovo poděkování: „*Jelikož dřívější smlouvy mne nutí Prahu po tak krátkém pobytu opustiti, konám tím milou povinnost, velectěnému obyvatelstvu za přízeň mému podniku věnovanou vysloviti nejsrdečnější své díky a připomínku spolu prosbu, aby i pro budoucnost laskavě mne zachovalo v přátelské paměti své. S veškerou úctou: A. Renz, ředitel.*“

Jako propagaci lze chápat i žerty týkající se Cirkusu Renz uveřejněné v *Humoristických listech*,²⁰² které zesměšňují nikoli cirkus, ale pražské poměry – bláto na Vinohradech, zálibu žen v kávě, nevalné výkony hereček, Dr. Weinerta... Pro ilustraci cituji: „*Miss Lurline pije prý u Renze pivo ve vodě. Jiní pijí bohužel vodu v pivě.*“ a „*Koho pak si tu asi ty spanilé jezd-kyňe Renzova cirkus nejdrívě osedlají?*“

Představení Cirkusu Renz kombinovala čísla varietní, komická, taneční, produkce tělocvičné a pantomimické produkce a výpravné hry s baletem. Specialitou byla drezúra zvířat, především koní, a „*obor vyššího jezdectva*“.

O jednom z prvních představení informuje zpráva v *Národních listech*: „*Zvadlá sláva v zulukaferském slohu vystavené budovy na Weinertově vršíku se v posledních dnech znamenitě osvěžila. ... 'Teatro italiano', které vyměnilo na pět neděl poněkud diskretované jméno své ve zvukný název 'Cirque royal', každého dne téměř ve všech prostorách naplněno. V úterý [25.3.] dokonce vystřídalo se obecenstvo dvakrát; odpoledne byla návštěva slušná, večer nezůstalo ani místečko prázdné. Z jednotlivých výkonů třeba zmíniti se o produkci černocha Willise. Mladý, svalovitý, krásně rostlý muž, který vysvětluje nám záhadu Desdemoniny lásky k Othellovi, jest jakoby s koněm svým srostlý. Výborné jsou též exercicie šašků Gatlleyů; elegance setkává se tu s svižností a silou přímo úžasnou. Sestry Loisetovy, sličné půvabné zjevy, odměněny ve večerním představení za skvělé provedení 'hry růžové' v slohu roccocovém bouřlivým potleskem. O ostatních výkonech equilibristických a gymnastických zmínili jsme se již dříve; hlavní interest soustředěn v úterý ve výpravné hře 'karneval na ledě'.*“²⁰³

²⁰² *Humoristické listy*, 1879, roč. 21, č. 12, 22.3., s. 91.

²⁰³ Cirkus Renzův, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 73, 27.3., s. 2.

Obr. 6: Miss Lurlina.

Jednou z největších hvězd Cirkusu Renz byla Miss Lurlina (též Lurline) z Bostonu, zvaná „amerikánská vodní královna“. Její první vystoupení a její „podivuhodné produkce a vytrvalost pod vodou“ byly ohlášeny 21. března, (NL, 1879, 21.3. s. 3). Miss Lurlina pak vystupovala po celou dobu Renzova působení v Praze a stala se velmi populární, zmiňuje ji dokonce fejeton NL, s pobaveným údivem, nač vůbec potřebuje „proslulá hastrmanka“ nosit deštník.²⁰⁴ Výkony Miss Lurliny ilustruje následující výňatek ze zprávy v *Poslu z Prahy*: „S napnutím sledovalo obecnstvo výkony americké 'královny vody' Miss Lurliny, která koná produkce skutečně obdiv vzbuzující. Celých pět minut vydrží pod vodou, kdež pije, jí, skrz obrouček se proplítá a pod židli a skrz lenoch židle jako úhoř se protahuje. Když vyplula nad vodu s tabulkou, na níž pod vodou napsala slova: 'Sláva českému národu!' nebral potlesk ani konce.“²⁰⁵

Po celou dobu Renzova pobytu v Praze vystupoval v cirkuse rodilý Číňan Cham-Yan Sing (též Chan-Yu Sing), „nejvyšší člověk světa“ (8 stop a 10 palců), který je uveden ve všech inzerátech. Konkrétní popis jeho produkci v dochovaných pramenech uveden není.

Jako účinkující v zahajovacím představení byli zmíněni ještě Tom Bellinga „profesor magie, se záhadným zmizením dámy“ a slečny Loissetova, Neissova, Seclerova; bratři Gattleyové, Strackeyové, hudební šašci bratři Leeové ad. (NL, 1879, 18. 3 s. 3 a 19. 3. s. 2).

Z komických čísel byla ohlášena:

- „komická mezihra 20 šašků“ (NL, 1879, 18.3. s. 3 a 19.3. s. 2)
- „hudební šašci bratři Leeové“ (NL, 1879, 18.3. s. 3 a 19.3. s. 2)
- „velké představení komiků“ (NL, 1879, 20.4. s. 2)

Jako akrobatické výstupy byly avizovány:

- „akademické veleskoky, provede 40 pánů“ (NL, 1879, 22.3. s. 3)
- „pan Ward provede dvojnásobné salto mortale“ (NL, 1879, 22.3. s. 3)
- „akademické veleskoky, jež provede 35 pánů společnosti“ (NL, 1879, 9.4. s. 3 a 19.4. s. 3)
- „veleskoky z trempliny, provedou nejlepší skákači společnosti, běh o závod po provaze“ (NL, 1879, 9.4. s. 3)

Jak už bylo řečeno, velkou atrakcí a specialitou cirkusu byly jezdecké produkce a vystoupení se zvířaty. V drezúře koní vynikal zejména pan Frant. Renz, který předvedl následující:

²⁰⁴Feuilleton, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 94, 20.4., s. 1.

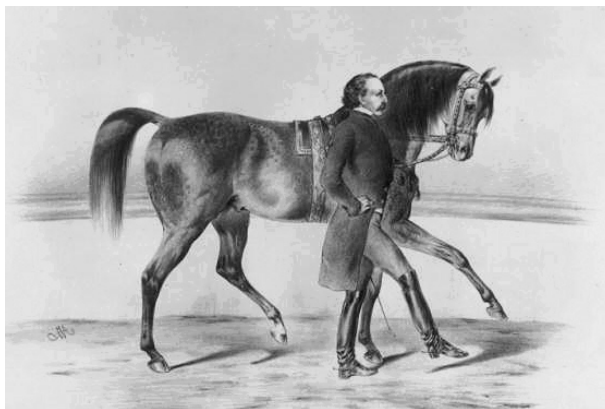
²⁰⁵Cirkus Renzův, *Posel z Prahy*, 1879, č. 83, 8.4., s. 2.

- drezúra 14 hřebců (NL, 1879, 18.3. s. 3 a 19.3. s. 2)
- „*Camillus a Actäon – hřebci ryzky na svobodě drezurovaní*“ (PP, 1879, 20.3. s. 4, NL, 1879, 2.4. s. 3 a 5.4. s. 3)
- „*4 arabští bělouši v krátké době vycvičení*“ (NL, 1879, 22.3. s. 3)
- Cladro, „*původně trakhenský hřebec bělouš neobyčejně pěkný, cvičený v ohni*“ (NL, 1879, 28.3. s. 3)
- „*Dubani a Bim-Baschi, volně cvičení*“ (NL, 1879, 4.4. s. 3)
- „*Ali, arabský hřebec bělouš zvláštní krásy, cvičený v ohni*“ (NL, 1879, 5.4. s. 3)
- „*školový kůň Berlín*“ (NL, 1879, 5.4. s. 3)
- ponejprv – „*Čternásobná škola jízdní, provedou pp. Fr. Renz, A. Renz, E. Renz ml. a J. W. Hager*“ (NL, 1879, 27.3. s. 3)

Na 5. dubna byla avizována benefice Frant. Renze (NL, 1879, 5.4. s. 3).

Malý Karel Renz vystupoval s 12 poníky v čísle „Postillion z Lonjumeau“ (NL, 1879, 18.3. s. 3 a 19.3. s. 2).

Mezi nejlepší jezdce patřil Hubert Cook (PP, 1879, 20.3. s. 4), který pravděpodobně vystupoval po celou dobu pobytu Cirkusu Renz v Praze, v inzerci je zmiňován hlavně v březnu (NL, 1879, 21.3. s. 3, 26.3. s. 3, 28.3. s. 3 a 29.3. s. 3), také v souvislosti se svou beneficí 19. dubna 1879 (NL, 1879, 19.4. s. 3).

Obr. 7: Arnošt Renz vede arabského hřebce

Jezdkyně Amanda Hager Renz předvedla „*nejlepší skákacího koně té doby, anglického plnokrevníka z Plumpuddingu*“ (NL, 1879, 19.3. s. 2 a 20.3. s. 3) a „*ve vysoké škole*“ arabského hřebce ryzku Mahomeda (NL, 1879, 29.3. s. 3).

Jízdní školu provozoval pan J. W. Hager, s řadou koní:

- „*školní koně Don Juan a Leporello*“ (PP, 1879, 20.3. s. 4)
- „*Jussu, arabský hřebec, a Demetrius, kůň aportující*“ (NL, 1879, 19.3. s. 3)
- „*Albinon, plavý hřebec ve vysoké škole*“ (NL, 1879, 29.3. s. 3)
- „*původní trakhénský hřebec bělouš Cladros ve vysoké škole*“ (NL, 1879, 1.4. s. 3 a 9.4. s. 3)

- „*Ben Azi* (též *Aziz*) *aneb hřebec ve vysoké škole*“ (NL, 1879, 9.4. s. 3)
- „*školový kůň Heros*“ (NL, 1879, 18.4. s. 3)

Hager se podílel i na produkci nazvané „*Čternásobná škola jízdní*“, spolu s ním i pánové Fr. Renz, A. Renz, a E. Renz ml. (NL, 1879, 27.3. s. 3).

Jezdkyně slečna Emilie Loisetova předvedla ve vysokém cvičení arabského hřebce ryzku Mahomeda (NL, 1879, 26.3. s. 3 a 1.4. s. 3), a „školového koně“ Kinga Charlese (NL, 1879, 15.4. s. 3). Emilie vystupovala také se sestrou: „... *Emilie a Klotilda Loisetovy, vykonaly své úlohy s výsledkem dokonalým, začez dostalo se jim hojného potlesku.*“²⁰⁶ „*Sestry Loisetovy, sličné půvabné zjevy, odměněny ve večerním představení [25.3.] za skvělé provedení 'hry růžové' v slohu roccocovém bouřlivým potleskem.*“²⁰⁷

Dalším jezdcem byl pan Drexler z Prahy, který předváděl číslo „*Anglický jockey*“ (NL, 1879, 27.3. s. 3 16.4. s. 3). Při své benefici 16. dubna se spolu s panem Dubským (koňmo) představili jako „*Dva siláci*“ (NL, 1879, 16. 4. s. 3). Drexler byl u publika zřejmě velmi oblíben: „*Pražan pan Drexler slavil, jako obyčejně, pravé triumfy.*“²⁰⁸

Jako jezdce je zmíněna slečna Eloisa Guerrova a spolu s ní školní kůň Craziany (PP, 1879, 20.3. s. 4; NL, 1879, 20.3. s. 3).

Ve zprávě uveřejněné v *Poslu z Prahy* je uvedena zmínka o malé Štěpánce, která „*provedla cvičení na koni nadmíru zdařile...*“²⁰⁹

Dalším typem jezdeckých produkcí byly čtverylky:

- „*čtverylka a la Grand Duchesse, provede koňmo 16 dam ve skvostných oděvech*“ (NL, 1879, 18.3 s. 3 a 19.3. s. 2)
- „*školová čtverylka, již provede 8 pánů s nejlepšími 8 školovými koňmi*“ (NL, 1879, 21.3. s. 3).
- „*čtverylka fantasní, provede 8 dám a 8 pánů*“ (NL, 1879, 22.3. s. 3)
- „*čtverylka koňmo provede 8 dam a 8 pánů*“ (NL, 1879, 1.4. s. 3)

Doménou ředitele Renze byla velkoryse pojatá výpravná představení. Mimořádně úspěšná byla „*velkolepě vypravená hra*“ Šibřinky na ledě²¹⁰ (NL, 1879, 26.3. s. 3, 27.3 s. 3, 28.3. s. 3, 29.3. s. 3, 30.3. s. 3, 2.4. s. 3, 4.4. s. 3 a 12.4. s. 3). Zpráva v *Národních listech* přináší detailnější popis: „... *hlavní interes soustředěn v úterý ve výpravné hře 'karneval na ledě'.*“

²⁰⁶ Cirkus Renzův, *Posel z Prahy*, 1879, č. 83, 8.4., s. 2.

²⁰⁷ Cirkus Renzův, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 73, 27.3., s. 2.

²⁰⁸ Cirkus Renzův, *Posel z Prahy*, 1879, č. 83, 8.4., s. 2.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Stejnojmennou hru uváděl Cirkus Salamonsky v září 1877 (NL, 1877, 11.9. s. 3).

*Několik lašťovek v rozkošných kostýmech opouští krajinu, kteráž odívá se v roucho zimní. Jich místo zaujme celá řada sněženek, které v záři měnivého světla elektrického tančí veliký balet. Nastane doba ledu. Manželský párek provádí na bruslích groteskní rej; medvěd s vůdcem svým tančí rovněž na bruslích divoké 'pas de deux'. Školáci a děvčata skotačí a zaženou sněhovými koulemi komíníka i učitele. Maškarní průvod jde přes led; dvanáct rozkošných polských párků tančí čtverylku na bruslích a dvanáct velkých sněhových koulí, z nichž proklubou se roztomilé dětičky, tančí balet en miniature. Slavnosti skončí se velikolepou sanicí při sněhu a brilantním elektrickém osvětlení. Výpravná hra líbila se tou měrou, že ředitel Renz byl hlučně vyvolán.*²¹¹

V dubnu 1879 byly předvedeny dvě výpravné hry s exotickou tematikou. Tou první (NL, 1879, 1.4. s. 3, 2.4. s. 3, 4.4. s. 3, 12.4. s. 3, 15.4. s. 3 a 16.4. s. 3) byla „Velká čínská slavnost“: „*Vrcholem celého večera [6.4.] byla ovšem výpravná němohra 'Velkolepá čínská slavnost', při níž oči divákovy nevěděly, na kterém výjevu by dříve spočinuly. Tu provozoval akrobat své krkolomné kousky na pohyblivé, tu zase na pevné hrazdě, tam přejížděl na velocipedu po nataženém laně zase jiný umělec a jinde zase na tyči kolmo postavené provozoval akrobat své vzdušné kousky atd. Nëmohra zakončena baletem a skvělým živým obrazem provedeným asi 50 osobami.*“²¹²

Ve druhé polovině dubna byla uvedena další Renzova hra „Noc v Kalkutě, „... *velkolepě vypravená hra ve 3 odděleních, s průvody, tanci, skupením a evolucemi koňmo. Dostižení prince maharatskými knížaty Hoekarem a Shindiahnem. Velká slavnostní exercicie maharajů, begumů Puttialských, provede koňmo 24 osob. Pozdravení gnicovara burodského. Závěreční slavnost v Belvederu na Kalkutě, bajadery a caolis. Lov na lvy a na slony.*“ (NL, 1879, 17.4. s. 3). Byla hrána vícekrát (NL, 1879, 16.4. s. 3, 18.4. s. 3, 19.4. s. 3 a 20.4. s. 2).

Dávána byla i představení inspirovaná středověkými rytířskými hrami:

- **Bohatíři [!] středověku**, v provedení „*12 pánů v železném brnění na 12 školových koních.*“ (NL, 1879, 26.3. s. 3)
- **Caroussel**, „*historicky věrně dle rytířských her středověku uspořádaný provede 30 osob*“ (NL, 1879, 29.3. s. 3 a 1.4. s. 3)

²¹¹ Cirkus Renzův, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 73, 27.3., s. 2.

²¹² Cirkus Renzův, *Posel z Prahy*, 1879, č. 83, 8.4., s. 2.

Obr. 8: Průvod Habešské královny.

Z dalších her byly v tisku uvedeny ještě:

- **Královna Habešská** (též Královna Abyssinská) (PP, 1879, 20.3. s. 4, NL, 1879, 21.3. s. 3)
- **Lazebník**, „komická pantomie“ (NL, 1879, 27.3. s. 3)
- **Mazeppa**, „nově uspořádal a v scénu uvedl ředitel A. Renz“ (NL, 1879, 30.3. s. 3)
- **Julia Caesara vjezd do Říma**, „velkolepě vypravená hra ve třech odděl.“ (NL, 1879, 4.4. s. 3, 9.4. s. 3).
- **Lord a jeho syn**, „komická mezihra“ (NL, 1879, 9.4. s. 3)

Kromě představení v Teatro italiano na Vinohradech pořádal Cirkus Renz za velkého zájmu publika také stylizované lovy, jízdy a závody o ceny poblíž Invalidovny:²¹³

- „Velký lov s překážkami, provede více pánů a dam, s 29 nejlepšími školovými koni“ (NL, 1879, 2.4. s. 3)
- „Grand soirér equestre (Jezdecké)“, (NL, 1879, 5.4. s. 3)
- „Lov po ostřížkách provede 26 kavalírů“ (NL, 1879, 9.4. s. 3)

²¹³Cirkus Renzův, *Posel z Prahy*, 1879, č. 83, 8.4., s. 2.

Není zcela jasné, kdy začaly být u Invalidovny dostihy pořádány, o Velikonoční neděli 13. dubna 1879 mělo proběhnout už „*III. velké závodění o ceny*“ a Velikonočním pondělí 14. dubna 1879 „*IV. velké závodění o ceny – s programem zcela novým, mezi jiným: „Římské závodění s 24 zvláště k tomu cvičenými koni (bez sedla a bez uzdy)*“ (NL, 1879, 9.4. s. 3 a 12.4. s. 3).

Na sobotu 19. a neděli 20. dubna 1879 bylo ohlášeno „*poslední velké umělecké závodění o ceny spojené s orientálským slavnostním průvodem se slony, žirafami atd.*“ (NL, 1879, 16.4. s. 3 a 17.4. s. 3). Sobotní představení bylo nakonec pro nepříznivé počasí odvoláno (NL, 1879, 19.4. s. 3).

6.8 Závěrečná etapa a likvidace divadla (1879 – 1880)

Představení Cirkusu Renz byla pravděpodobně v Teatro italiano posledními. Vinohradská radnice v té době usilovala o brzké odstranění divadla a odmítala další produkce povolovat.²¹⁴

15. a 16. května 1879 se měla v Teatro italiano konat ještě dvě pohostinská představení varietní společnosti ředitele Hörnicka z Vídně, která byla předem avizována v tisku (NL, 1879, 13.5. s. 3 a 15.5. s. 3; B, 1879, 13.5. s. 7). 16. května se měla konat dokonce dvě představení, odpolední za snížené vstupné, vstupenky měly být k dostání u pana Kasky (B, 1879, 15.5. s. 8).

Avizovaná představení se však pravděpodobně vůbec nekonala, jak vyplývá z reakce vinohradského starosty Vlčka na zprávu policejního ředitelství; Vlček připomíná přípis z 13. května 1879 oznamující uplynutí vymezené doby provozu divadla k 1. květnu 1879 a nařízení budovu strhnout, a podotýká, že ani Hörnickově společnosti už proto nebylo uděleno povolení k představením 15. a 16. května.²¹⁵

Závěrečná etapa od poloviny května 1879 patří už jen úředním nařízením a snahám o likvidaci divadla, na níž měla vinohradská radnice velký zájem: „*V schůzi obecní rady dne 14. ledna 1879 usnešeno a k tomu hleděti, aby divadlo 'teatro italiano' nejdéle do konce dubna t. r. toliko užívalo.*“²¹⁶

13. května 1879 oznamuje starosta Vlček (ve věci představení Hörnickovy společnosti) pražskému policejnímu ředitelství, že 10. května bylo Jakobu Beerovi výměrem č. 283 nařízeno do šesti neděl zbourat budovu

²¹⁴ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 177.

²¹⁵ AHMP, 20.8.1879, zpráva policejního ředitelství.

²¹⁶ AHMP, 16.1. 1879, starosta V. Vlček.

a uvést pozemek do dřívějšího stavu, poněvadž „... výměrem ze dne 6. dubna 1875 č. 1965 povolení k postavení této provisorní divadelní budovy jen na čtyry leta totiž do prvního května 1879 uděleno, tudíž lhůta, na kterou provisorní budova ta povolena byla, již uplynula.“ Vlček zároveň žádá policejní ředitelství, aby nadále žádné povolení k provozování představení v budově už neudělovalo.

Následovala vleklá jednání. Jakob Beer proti zmíněnému výměru č. 283 z 10. května 1879 podal 18. května rekurs, který opět zamítlo usnesení č. 289 Obecního výboru ze dne 25. června 1879. I proti tomuto usnesení vznesl Beer stížnost, kterou znovu zamítla schůze Okresního výboru na Královských Vinohradech 21. října 1879, ta rovněž připomněla závazek „po dni 1. května 1879 budovu tu sbořiti, stavební hmotu i šutr ze základních zdí odklíditi a pozemek urovnati, kterémužto závazku Eugenio Averino se podrobil...“ a odvolávala se i na nebezpečí požáru a ohrožení sousedů.²¹⁷

Mezitím požádal německý zpěvácký spolek „Der deutsche Sängerbund in Böhmen“ o povolení ke dvěma vystoupením plánovaným na 7. a 8. září 1879. Ačkoli policejní ředitelství nemělo námitky, obecní úřad žádost zamítl.²¹⁸

15. října 1879 přinesly *Národní listy* zprávu o tom, že se v jedné z lóží divadla, již několik měsíců uzavřeného, ubytovala zoufalá rodina jistého venkovského úředníka, který zůstal v Praze i s rodinou zcela bez prostředků.²¹⁹

Nadešel rok 1880, ale k bourání budovy stále nedocházelo. 28. února 1880 připomněly *Humoristické listy*²²⁰ nadcházející, ale stále neuskutečňovanou dražbu a likvidaci divadla krátkou veršovánkou:

„Vinohradská do dur i mol.

'Teatro italiano' bude dražebně prodáno – radujme se!

Kdo je koupí, musí v mžiku vzít do ruky naň motyku – veselme se!

Ale zdaž pan kupující nahradí část dluhující? . . . To je jiná!

Mnohý mistr dosud kleje na vlašského – 'dobroděje' Averina.

Potrefní [!] řemeslníci.“

²¹⁷ AHMP, 21.10. 1879, zápis ze schůze.

²¹⁸ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 177.

²¹⁹ Obraz bída, *Národní listy*, 1879, roč. 19, č. 246, 15.10., s. 2-3.

²²⁰ *Vinohradská do dur i mol*, *Humoristické listy*, 1880, roč. 22, č. 9, 28.2., s. 66.

Likvidaci chátrajícího divadla nakonec urychlila sama příroda – jak si na toto téma zavtipkoval autor fejetonu v *Národních listech*²²¹. 4. března 1880 se totiž v pozdních dopoledních hodinách v Praze strhla mimořádně prudká a ničivá bouře, o níž o den později informovaly i noviny.²²² Při bouři došlo ke značnému poškození chatrné střechy divadla, prkna byla rozmetána po okolí, zahnila chodce na útěk, zranila paní Goliášovou, manželku truhláře z Vinohrad, a způsobila škody na majetku, mj. v domě č. p. 636 v bytech úředníka buštěhradské dráhy Schuha a malíře Ženíška. Ve dvě hodiny odpoledne se k budově divadla dostavila komise, jejímiž členy byli mj. starosta Vlček, jeho náměstek Friedländer, městský inženýr a policejní komisař. Komise rozhodla o okamžitém snesení střechy, neboť její stav představoval vážné nebezpečí i při sebemenším větru. Už ve tři hodiny odpoledne byly zahájeny odklizečské práce. Těmto údajům poněkud odporují informace uvedené u Javorina²²³, totiž že o snesení střechy požádal Jakob Beer u městského úřadu až 8. března 1880 a že obec pak nařídila tesařskému mistru Bílkovi, aby střechu ihned začal odstraňovat (Beerova žádost a nařízení obce z 12.3. 1880 se dosud nacházejí v AHMP).

20. března 1880 se v místnostech divadla konala první exekuční dražba soudně zabavených movitostí – nábytek, zrcadla, opony. apod. Nesmělo se však prodávat pod odhadní cenou, a tak byl prodán pouze karetní stolek za 21 krejcarů²²⁴.

Druhá exekuční dražba, tentokrát už celé budovy, proběhla 3. dubna 1880. Budova se zařízením („... s jevištěm, 140 stoly, 400 židlicemi, 50 sedadly, 18 železnými kamny a tureckým bubnem...“) měla odhadní cenu 36. 270 zlatých a byla prodána společnosti „vinohradských podnikatelů staveb záležející z pp. Svobody, Troníčka, dra. Tocksteina a Suhrady, za 5505 zl. s tím závazkem, že budovu ve 30 dnech rozbourá a odklídí. Mimoto prodány včera rozličné rekvisity divadelní, obleky, zrcadla, svícny ap...“²²⁵ Obdobně referuje o dražbě *Moravská orlice*.²²⁶

Bourání budovy začalo 6. dubna 1880.²²⁷ O dva dny později došlo ke smrtelnému zranění jednoho z přihlížejících, bývalého hostinského Jana Vlacha, jemuž spadla cihla na hlavu.²²⁸

²²¹ Feuilleton, *Národní listy*, 1880, roč. 20, č. 70, 21.3., s. 1.

²²² Prudká bouře, *Národní listy*, 1880, roč. 20, č. 55, 5.3., s. 3; Vichřice, *Pražský denník*, 1880, roč. 15, č. 53, 5.3., s. 2.

²²³ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 177.

²²⁴ V místnostech teatro italiano, *Národní listy*, 1880, roč. 20, č. 70, 21.3., s. 3.

²²⁵ Teatro italiano, *České noviny*, 1880, č. 81, 4.4., s. 3.

²²⁶ Teatro italiano, *Moravská orlice*, 1880, roč. 18, č. 78, 6.4., s. 2; dopis z 8.4. Též oznámení Toksteina a Troníčka vinohradské radnici (AHMP, 8.4. 1880).

²²⁷ Teatro italiano, *České noviny*, 1880, č. 83, 7.4., s. 3.

²²⁸ Smrtelně raněn, *Národní listy*, 1880, roč. 20, č. 86, 9.4., s. 3.

O výprodeji vybavení z Teatro italiano (stará okna, dveře, kamna, stoly, židle, lavice, nábytek, divadelní dekorace a prospekty, stavební materiál...) vypovídá inzerce z dobového tisku (NL, 1880, 11.4. s. 4; PD, 1880, 20.4 s. 3 a 24.4. s. 4).

20. dubna městský radní Troníček, který převzal zodpovědnost za rozbourání italského divadla, požádal o povolení k postavení provizorní boudy pro uložení divadelních dekorací max. 4 týdny, které mu vinohradské radnice udělila.²²⁹

31. května 1880 byla budova divadla rozbourána zcela do základů a odklizená.²³⁰

Ironií osudu je, že divadlo, které bylo po dobu své největší slávy pod neustálým dohledem a přísnou kontrolou vinohradské radnice kvůli nebezpečí požáru, skutečně nakonec ohni neušlo; týkalo se to ovšem jen dříví ze zbořené budovy. V srpnu 1880 při požáru „*továrny na zboží truhlářské a parketárny firmy Liskovy*“ zachvátily šlehající plameny i kůlnu Dr. Tocksteina, v níž byly uloženo dříví ze zbouraného Teatro italiano. Likvidaci požáru velmi zkomplikoval nedostatek vody, protože na Vinohradech nebyl ještě v té době zaveden obecní vodovod.²³¹ Fakt, že Dr. Tockstein, jehož dům byl při požáru vážně ohrožen, byl jedním z radních, kteří odmítali zřízení obecní vodárny na Vinohradech, uvedená zpráva *Národních listů* patřičně a barvitě využila k jeho kritice. Na adresu radního Tocksteina si zavtipkovaly i *Humoristické listy*:

„*Nač pak vody třeba nám?! Tak děl
Dr. Tockstein, vinohradský Plato;
brzy ale ku své škodě zřel,
na hašení že nestačí bláto.*“²³²

²²⁹ AHMP, 20.4. 1880, Troníčková žádost.

²³⁰ *Pražské arény* (cit. v pozn. 13), s. 178.

²³¹ Požár na Vinohradech, *Národní listy*, 1880, roč. 20, č. 193, 8.8., s. 3.

²³² Nač pak vody, *Humoristické listy*, 1880, roč. 22, č. 33, 14.8., s. 259.

7 Vstupné – ceny a prodej

Přestože některé reflexe vzbuzují dojem, že návštěva divadla byla nákladná záležitost,²³³ Averino se zjevně snažil umožnit přístup do divadla opravdu všem; kromě dražších míst v lóžích byl v divadle dostatek výrazně lacinějších míst pro ty, kteří si vysoké vstupné dovolit nemohli. Je to zřejmé už z novinové inzerce z počátku července 1875 (PD, 1875, 6.7. s. 3, 8.7. s. 3 a 9.7. s. 3; také NL, 1875 7.7. s. 3, 8.7 s. 3 a 9.7. s. 3):

- lóže v přízemí pro 6 osob 8 zl.
- lóže v I. pořadí 8 zl.
- jednotlivé sedadlo v lóži pro 1 osobu 1 zl. 50 kr.
- sedadlo v lóži ve II. pořadí 1 zl.
- sedadlo v přízemí 60 kr.
- sedadlo na pavlánu 50 kr.
- I. galerie 40 kr.
- II. galerie 20 kr.

Tyto ceny pravděpodobně platily až do konce Averinova vedení divadla. Byly však výjimky: odpolední představení slevněná na poloviční ceny (NL, 1875, 16.7. s. 3, dále NL, 1876, 14.3. s. 3 a 22.3. s. 3 1876) a slevy v letních měsících roku 1876 u běžných představení (NL, 1876, 29.6. s. 4):

- parterní lóže 6 zl.
- I pořadí 4 zl.
- rodinná lóže 3 zl.
- 12 lístků do přízemí 6 zl.

V září 1876 pak začaly platit „*ceny jako dříve*“ (NL, 1876, 23.9. s. 3 a 24.9. s. 4).

Speciální silvestrovský program roku 1875, trvající až do rána, byl dáván za zvýšené ceny (NL, 1875, 29.12. s. 3 a 30.12. s. 3):

- parter 10 zl.
- I řada 10 zl.
- rodinná lóže 6 zl.
- reserv. stoly 12 zl.
- balkon 60 kr.
- II galerie 30 kr.
- garnisonní lístek 80 kr.

²³³Např. *Staropražské senzace*, (cit. v pozn. 12), s. 181.

Porovnání cen vstupného v Teatro (salone) italiano za různých nájemců s cenami v Prozatímním divadle:

	Averino 1875²³⁴	Thielgo 1875²³⁵	Seltmann 1878²³⁶	Averino 78/79²³⁷	Renz 1879²³⁸	Proz. divadlo 1876²³⁹
lůž, 6 osob přízemí	8 zl.		8 zl.	8 zl. (6 zl.)	15 zl.	5 zl.
lůž, I. poř.	8 zl.		6 (4) zl.	6 zl. (4 zl.)		5 zl.
rodinná lůž		6 zl.		4 zl. (3 zl.)		
sedadlo, lůž	1,50 zl.	1 zl.	2 zl.	2 (1,50) zl.	2,50 zl.	1, 25 zl.
sedadlo, lůž, II. poř.	1 zl.		1, 50 zl.	1 zl. 50 kr.		80 kr.
sedadlo v přízemí	60 kr.	60 kr. 50 kr. ²⁴⁰	80 kr.	80 kr. (60 kr.)	1,80 zl.	1 zl.
I. galerie	40 kr.	20 kr.	20 kr.	20 kr.		50 (40) kr.
sedadlo na pavlánu	50 kr.	60 kr. 50 kr.	40 kr.	40 kr.		60 kr.
II. galerie	20 kr.					30 kr.
stání, parket						80 kr.
stání, přízemí					1,20 zl.	50 kr.
stání, tribuna						30 kr.
dětské					pol. ceny ²⁴¹	20 kr.

²³⁴PD, 1875, 6.7. s. 3, 8.7. s. 3 a 9.7. s. 3; také NL, 1875 7.7. s. 3, 8.7. s. 3 a 9.7. s. 3.

²³⁵NL, 1877, 17.11. s. 4.

²³⁶DONM, TI 1878, leden – březen.

²³⁷NL, 1878, 27.12. s. 3. Ceny v závorkách jsou, s drobnými odchylkami, uváděny na divadelních cedulích (DONM, TI 1877).

²³⁸NL, 1879, 18.3 s. 3 a 19.3. s. 2. Cirkus Renz měl zřejmě jinak uspořádané hlediště, jsou uvedeny ještě další ceny: I. místo – 1 zl. 20 kr., II. místo 80 kr. a III. místo 40 kr.

²³⁹Údaje pocházejí z divadelní cedule k představení Prozatímního divadla z 26.11. 1876, „*Chce mít švandu aneb Kupečtí mládenci v hlavním městě, fraška ve 4 jednáních od Nestroje*“; za laskavé poskytnutí kopie děkuji Markétě Trávníčkové.

²⁴⁰Nižší vstupné pro místo na galerii a na pavlánu v případě zakoupení v předprodeji.

²⁴¹Týká se dětí do 10 let v doprovodu dospělých na I. a II. místě (viz pozn. 238).

Do ranních hodiny trvaly i reduty, které se o masopustu konaly vždy ve čtvrtek, v sobotu a v neděli a které následovaly po obvyklém velkém představení. Ceny však byly v tyto dny stejné jako u běžných představení, což pochopitelně vedlo k větší návštěvnosti.²⁴² Tato praxe pravděpodobně trvala po celou masopustní dobu. Stejně ceny u představení s redutami potvrzuje inzerce (NL, 1876, 14.1. s. 3 a 6.2. s. 3).

Ze Seltmannova působení jsou ceny známy pouze z roku 1878, ceny běžných představení (jsou uvedeny v tabulce) byly nižší než (zde uvedené) ceny představení s redutami (NL, 1878, 25.1. s. 3):

• přízemní lóže	10 zl.
• lóže v prvním pořadí	8 zl.
• rodinná lóže	6 zl.
• vstupné do sálu večer u kasy	1 zl. 30 kr.
• v místnostech, kde se prodávají lístky	1 zl.

Na dětská představení bylo vstupné naopak sníženo zhruba na poloviční ceny oproti běžnému vstupnému. (NL, 1878, 24.2. s. 3, 3.3. s. 3, obdobně DONM, TI 1878, 17.2.).

Při druhém krátkém působení Averina v Teatro italiano (prosinec 1878 – únor 1879) platily obdobné ceny, jako za Averinova ředitelství v letech 1875 – 1877 (podrobněji v tabulce). Stejně jako dříve dával Averino odpolední představení pro děti za poloviční ceny (NL, 1879, 5.1. s. 3), 22. ledna 1879 dokonce mimořádné představení, kam měly děti vstup zdarma a kam každý dospělý mohl přivést děti dvě; od tohoto dne navíc Averino snížil ceny lóží na 5, 4 a 3 zl. (NL, 1879, 22.1. s. 3). Pro redutu se smíšeným představením 9. ledna 1879 platily ceny obyčejné (NL, 1879, 9.1. s. 3).

7.1 Prodejní místa vstupenek

K prodeji vstupenek samozřejmě sloužila především pokladna divadla. Postupem doby přibyla další místa v centru Prahy.

Před koncem roku 1875 začal jako zprostředkovatel rezervace míst působit p. Kaska, kloboučník na Příkopech, u nějž bylo možné zamluvit si pro prodloužený silvestrovský program nejdražší místa, tedy stoly pro 10 osob (NL, 1875, 29.12. s. 3 a 30.12. s. 3).

Kaska zprostředkoval a prodával vstupenky i v roce 1877 pro vystoupení cirkusu Salamonsky (NL, 1877, 4.8. s. 3, 5.8., s. 3 a 11.8. s. 3), za Seltmannova ředitelství roku 1877 (NL, 1877, 10.11. s. 3) a 1878 (NL,

²⁴²V italském divadle, *Pražský denník*, 1876, roč. 11, č. 19, 18. 1., s. 2.

1878, 25.1. s. 3), pro představení rodiny Thielgo v listopadu 1878 (NL, 1878, 17.11. s. 4), kde je v inzerátu uveden jako G. Kaska, stejně jako v inzerci pro cirkus Renz na začátku roku 1879 (NL, 1879, 18.3., s. 3. a 19.3. s. 2).

V lednu 1877 přibyla další prodejní místa: papírnický obchod pana A. Tůmy v Jindřišské ulici, tabáčnický obchod pana Vody na Ferdinandově třídě, voňavkářský obchod pana Fonoviče na Staroměstském náměstí, lahůdkářský obchod pana Nejedlyho v Karlíně a „*u antigoni*“ v Celetné ulici (DONM, TI 1877, 15.1.).

V oznámení o představení Pivodovy pěvecké školy 11. července 1878 jsou jako prodejní místo vystupenek kromě Kasky uvedeny také hudební závody p. Emila Wetzlera.²⁴³

Pro redutu, která se konala 10. února 1878, byla inzerována možnost získat maškarní oblek a vstupenku za 1 zl. 50 kr. v půjčovně maškarních kostýmů Karla Thiebena na rohu Můstku (NL, 1878, 9.2. s. 4; B, 1878, 9.2. s. 8 a 10.2. s. 12).

Při krátkém znovupůsobení Eugenia Averina v Teatro italiano koncem roku 1878 a v lednu 1879, za ředitelství A. Preisslera zajišťoval prodej lóží opět Kaska. V Praze byly k dostání i vstupenky do sálu za sníženou cenu 60 kr.: Kaska a Baumann Na Příkopech, trafika v Ovocné ulici, Essler v Karlíně, trafik[ant] v Královské třídě (NL, 1878, 27.12. s. 3).

²⁴³Ve prospěch spolku, *Národní listy*, 1878, roč. 18, č. 168, 11.7., s. 2.

8 Teatro salone italiano a jeho reflexe

Hodnocení současníků i pamětníků týkající se Teatro salone italiano nejsou zdaleka jednoznačná. Názorový rozptyl je velmi široký a pohybuje se od uznalé úcty k výkonům početného souboru a nápaditosti programu, přes údiv nad senzací v Praze nevídanou a rozpaky nad stylem podniku, který svým velkorysým pojetím překračoval malost tehdejší Prahy, ke kritice věcné i malicherné, moralizování nad nesolidností výstředního divadla a nakonec až k pohoršeným odsudkům.

František Ferdinand Šamberk vzpomíná na „... *veselé a špásovné divadlo, pro staré mládence a panny jako stvořené*.“²⁴⁴ Alois Charvát soudil, že: „*Na podobné podniky byla Praha ještě malá a šosácká*.“²⁴⁵ Adolf Srb: „*Sedělo se při stolech, představení trvalo do pozdních hodin nočních a zakončovalo se často pustými orgiemi*.“²⁴⁶

Divadlo se prostě vymykalo dosavadní zkušenosti Pražanů a na jeho odlišnost reagovali jinak umělci, znalci divadla a lidé z branže, jinak moralisté, jinak ctitelé vysoce vlasteneckého umění a jinak počestní měšťané bez širšího kulturního rozhledu. Svou roli v tomto hodnocení sehrál i fakt, že tanec i balet byly ještě považovány za záležitost poněkud frivolní a ne za plnohodnotné umění. Berger o konci divadla poznamenává: „*Vyprávělo se potom o Teatro salone italiano, že se za bouře v něm začínalo a nakonec že čerti odnesli jeho střechu... To všechno prý proto, že se v něm tančily jenom balety*.“²⁴⁷

Teatro italiano se ale dostalo i na scénu Prozatímního divadla, které od února 1877 uvádělo představení nazvané „*Cesta Prahou v 18 hodinách*.“ (např. NL, 1877, 24.2. s. 3). Byla to fraška s tanci a zpěvy ve třech jednáních a sedmi obrazech, upravená podle Salingerova motivu pro české poměry. Pátý obraz byl nazván „*V Teatro italiano*“.

Produkce Teatro italiano měla vliv i repertoár a styl přednesu zpěváků a zpěvaček pražských zpěvních síní: „... *vídeňské šansonetky a komikové zpívali nové kuplety a písně, které se honem překládaly a naši Národní zpěváci, neb jak si později říkali 'Tingl-tangl' je zobecněli jako: 'Ach, tam v Benešově, tam nebe modré je – atd.*“²⁴⁸ Dubská píše, že zpěvačky, dosud

²⁴⁴ *Paměti F. F. Šamberka a hrst vzpomínek*, (cit. v pozn. 7), s. 90.

²⁴⁵ *Ze staré Prahy*, (cit. v pozn. 9) s. 131.

²⁴⁶ *Z půl století*, (cit. v pozn. 6), s. 125.

²⁴⁷ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 122.

²⁴⁸ *Ze staré Prahy*, (cit. v pozn. 9) s. 131.

vystupující v civilních šatech, začaly pro své výstupy používat „kupletní kostýmy“ po vzoru Teatro salone italiano.“²⁴⁹

Pamětníci většinou vzpomínají na divadlo jako celek a nerozlišují, o kterou etapu divadla šlo a kdo je měl právě v nájmu. I to může poukazovat na fakt, že se styl představení po Averinově odchodu příliš nezměnil, nebo že tyto změny diváci nepovažovali za podstatné. Pokud vzpomínají na konkrétní osobu, většinou neuvádějí, kdy a jak dlouho dotyčná osoba v divadle vystupovala, někdy však popisují její produkci, např. : „... *Do 'Averina' byl angažován k produkcím bezruký umělec Unthan. Ten místo rukou používal ke všem pracím jen nohou. Dovedl se celý sám obléci, sám se umyl, sám jedl lžící, vidličkou i nožem, rozmotal zadrhnutý uzel, hrál pěkně na harmoniku a také nohami – fackoval!*“²⁵⁰

Stejně tak pamětníci většinou nereflektují rozdílné typy představení; nikdo např. nepřipomíná specializovaná představení pro děti – dokonce ani Berger, který ve svých pamětech sděluje, že od Averina dostával volné vstupenky do divadla pro matku a sourozence.²⁵¹ Nikdo také nevzpomíná na vánoční představení r. 1875, v němž vystupovalo 150 dětí (NL, 1875, 24.12. s. 3). Zato častěji najdeme vzpomínky sdělující, že představení trvala dlouho do noci a po nich se ještě tančilo, což se s největší pravděpodobností týkalo pouze redut pořádaných o masopustu. Lze se však domnívat, že mimořádná specializovaná představení, např. Silvestrovský program 1875 s živým obrazem *Champagnské bakchantky* (NL, 1875, 28.12. s. 3, 29.12. s. 3 a 30.12. s. 3) nebo již zmíněné reduty, s prodlouženou dobou trvání do ranních hodin (předem v tisku avizovanou), zapůsobila natolik silným dojmem, že obraz divadla ve vzpomínkách pamětníků zkreslila. Vzpomínky charakteru: „..., *představení tam trvala do pozdních hodin nočních, a po představeních rozproudily se v divadle při hudbě tanec a veselé zábavy...*“²⁵² sice navozují představu typické každodenní produkce divadla, přitom však popisují typ představení s redutou, která se konala pouze v masopustním období a ani v něm ne každodenně.

8.1 Ohlasy v beletrii, mravoučné a zábavné literatuře

Zmínky obsažené v literatuře bývají krátké, jednověté, o divadle hovoří jako o něčem všeobecně dobře známém. Svědčí tedy o tom, že divadlo vstoupilo do širšího povědomí a i po svém zániku představovalo účinný prostředek

²⁴⁹ *Hudební divadlo v českých zemích*, (cit. v pozn. 16), s. 30.

²⁵⁰ E. Lešinský, Feuilleton, *Národní politika*, 1936, roč. 54, č. 199, 21. 7., s. 2.

²⁵¹ *Paměti Augustina Bergra*, (cit. v pozn. 11), s. 32.

²⁵² E. Lešinský, Feuilleton, *Národní politika*, 1936, roč. 54, č. 199, 21. 7., s. 2.

sloužící k charakterizaci životního stylu nebo životních hodnot, zpravidla nikoli následováníhodných. Pro přiblížení uvedu několik citací:

„Z toho již pozná čtenář, proč pan Bonifác Šerha ubytoval se v Ružové ulici, blízko c. k. zastavárny a proč co starý mládenec blízko teatro italiano.“²⁵³

„Říkalo se, že chodí po svých známých, po těch, kteří s ním druhdy jezdili ve fiakru, kteří s ním sedávali v předplacené loži v Teatro Averino, kteří s ním a se všelijakými tanečnicemi dělávali romantické výlety a teď po služce na chodbu posílali [!] mu po zlatce, někdy po dvacetníku.“²⁵⁴

„Provolání proti emancipaci: co vše ďábel namlouvá ženě ústy kulturních hadů: aby svlékla sukni a s ní odhodila ženský stud, aby kouřila, a vůbec aby dělala všechno to, co muži, a místo do chrámu chodila každodenně do teatro italiano.“²⁵⁵

„Přeloženo do jazyka pražského znamenalo by to asi totéž, jako kdyby našu [!], Akademické listy' přinášely zprávy o Orfeu u Šárýho, Teatro italiano, o tanečních zábavách v Kravíně, v Lázních a podobných podnikcích mravy mládeže zjemňujících a zušlechťujících.“²⁵⁶

„Byl jste již v Averino? Můj bože, kterak přicházíte na Averino, když vám svěřuji horoucí city své?“²⁵⁷

8.2 Ohlasy v dobovém tisku

Dobový tisk přináší zprávy nejrůznějšího druhu. V první řadě je to inzerce. Teatro salone italiano inzerovalo po celou dobu svého působení, podle dochovaných výtisků nejvíce v *Národních listech*, v německé *Bohemii*, *Pražském denníku* a v *Humoristických listech*. Ještě v posledních fázích provozu v divadle se pravidelně objevuje v *Národních listech* alespoň stručné oznámení o hodině konání představení v rubrice Denní oznamovatel.

Důležitou formou reflexe jsou divadelní zprávy, které otiskovaly především *Národní listy*, *Bohemia*, *Pražský denník* a *Posel z Prahy*.

²⁵³ Poutník, *Kalendář pro katolíky na obyčejný rok 1878*, Praha, s. 70.

²⁵⁴ Bohdan Kaminský, *Různé panstvo*, Ottova laciná národní knihovna, číslo spisu 99, Tiskem a nákladem J. Otty, Praha (datace neuvedena), s. 4.

²⁵⁵ Petr Kopřiva: *Kalendář pro živé a mrtvé duše*, oddělení I, Praha 1877, s. 518.

²⁵⁶ R. E. Jamot, *Vedle cesty*, Naše knihovna, řada II, sešit 33, Praha 1895, s. 228.

²⁵⁷ *Divadelní ochotník, Repertorium soukromých divadel*, Nové sbírky svazek 189: Doktor Tlučhuba aneb Všecko stůně, Válečná leť, [1880], s. 14.

Popularity italského divadla využívali i jiní podnikatelé a uváděli je jako orientační bod v inzerátech na své vlastní podniky: „*Poblíž Teatro salone italiano na Vršovické silnici vedle lékárny, nalézá se a budiž doporučen obchod vínem a lahůdkami Karla F. Aschera s 2 vinárnami a jest po celý den každou chvíli otevřen. K hojné návštěvě uctivě se zve.*“ (NL, 8.1. 1876. s. 4). Koncem roku 1879, kdy už bylo divadlo zavřeno, bylo uváděno jako místo, před nímž se konala jiná produkce: „*Před Teatro italiano ve vkusně zřízeném cinkovém pavilonu viděti lze denně ... nejmenší osobu (pána) na světě, admirála Piccolominiho, 42 roků starého a jen 30 palců vysokého...*“ (NL, 1879, 4.10. s. 4) nebo „*Kreuzbergrův zvěřinec (ředitele Kludského) před Teatro italiano...*“ (např. NL, 1879, 7.12. s. 2).

Teatro salone italiano bývá v dobovém tisku uváděno i jako orientační bod ve zprávách, které s ním jinak nemají vůbec nic společného. Často bylo divadlo zmiňováno v zábavných a humoristických textech, ať jako terč útoku vtipu, nebo kulisa pro humorné vyprávění.

9 Závěr

Přes poměrně krátký čas svého trvání se Teatro (salone) italiano stalo důležitým sociologickým fenoménem své doby a výrazně se zapsalo nejen do povědomí Pražanů. V různých souvislostech bylo připomínáno celá desetiletí. Dochované množství novinových zpráv svědčí o tom, že divadlo bylo pro obyvatele Prahy velmi atraktivní a že povědomí o něm sahalo i dále po českých zemích.

Teatro salone italiano bylo tedy podnikem mezi Pražany všeobecně velmi dobře známým, bez ohledu na to, jestli ho navštěvovali či ne, nebo jaký na něj měli názor. Všichni věděli, kde se nachází. Zdaleka ne všichni ale věděli, co se tam skutečně odehrává, a fantazie mnohých v tomto ohledu pracovala opravdu barvitě a naplno. To je důvodem různorodých reflexí, z nichž dosavadní literatura citovala názory a vzpomínky spíše odsuzující a vzbuzující mylný dojem, že hlavní klientelou byli dobře situovaní pánové více či méně nevázaných způsobů. Divadlo však bylo orientováno na široké vrstvy pražského obyvatelstva, včetně dětí, a už z existenčních důvodů bylo v jeho zájmu bylo nabídnout atraktivní podívanou co největšímu počtu diváků.

Je zřejmé, že hlavní podíl při propagaci jednotlivých představení měly divadelní cedule (viz častá zmínka v novinových inzerátech „*Podrobné návštěví na rozích*.“ Divadelní cedule se ale dochovaly pouze v omezeném počtu, zato však pro dvě období, která nejsou dostatečně informačně kryta zprávami z dobového tisku: je to jednak poslední fáze Averinova ředitelství z počátku roku 1877, a poslední fáze Seltmannova ředitelství z ledna až dubna 1878.

Z porovnání typů představení v Teatro (salone) italiano a hostujících cirkusů (Salamonsky, Renz) vyplývá, že si byla do značné míry podobná: týkalo se to zejména varietních čísel, komických, tanečních a akrobatických výstupů; tato podobnost vedla i ke vzájemné konkurenci, což se konkrétně projevilo v případě soudního sporu o akrobatky Azellu a Rositu mezi Averinem a Cirkusem Carré. Cirkusy v té době rovněž disponovaly početnými baletními sbory a kvalitními tanečními sólisty, i cirkusy běžně uváděly balety a pantomimy. Cirkusy ale navíc předváděly produkce se zvířaty; ta se v Teatro italiano objevila pouze při produkcích hostujících cirkusů, přičemž bylo nutné k tomuto účelu provést předem rozsáhlé přípravy.

Divadlo mělo velký přímý vliv na produkci pražských zábavních podniků, lze sledovat i nepřímý vliv na produkci „seriózních“ kamenných divadel. Karolina Höflichová, Averinova primabalerína, později působila jako baletní mistryně Prozatímního divadla a po otevření Národního divadla se stala jeho sólistkou, baletní mistryní a první choreografkou souboru. Augustin

Berger, který přišel k Averinovi jako patnáctiletý, získal taneční vzdělání od baletního mistra Martiniho, které mu dopomohlo k skvělé kariéře v Národním divadle i na mezinárodní úrovni, se netajil tím, že ve své práci vychází ze zkušeností získaných v Teatro salone italiano.

Za přínos pro divadelní historii lze považovat zpřesnění doby Bergrova působení v Teatro salone italiano. Podrobné studium pramenů prokázalo, že Berger strávil v divadle asi rok, od prosince 1875 do ledna 1877.

Lze konstatovat, že současný stav pramenné základny umožňuje do značné míry rekonstruovat obraz divadla, přesto však situace v některých obdobích zůstává poněkud zamlžená, týká se to zejména druhé poloviny roku 1878 (duben – listopad); na základě dosavadního vývoje divadla lze ale předpokládat, že toto období na produkce bohaté nebylo. Další prameny z tohoto období by mohly do této nejasné situace vnést patřičné světlo a jejich nalezení lze proto pokládat za více než žádoucí.

10 Seznam literatury a pramenů

Slovníky:

Berger, Augustin Karel, in: Jakub Malý, František Ladislav Rieger (ed.), *Slovník naučný, sv. 12 – Doplnky a opravy*, Praha 1890.

Berger Augustin (vl. jménem Ratzesberger), in: Jana Holeňová a kol., *Český taneční slovník, Tanec Balet Pantomima*, Praha 2001.

Alice Dubská, Averino Eugenio, in: Jitka Ludvová a kol., *Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, Praha 2006

Alice Dubská, Berger Augustin, in: Jitka Ludvová a kol., *Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, Praha 2006.

Alice Dubská, Berger Augustin, in: Vladimír Procházka a kol., *Národní divadlo a jeho předchůdci – slovník umělců divadel Vlasteneckého, Stavovského, Prozatímního a Národního*, Praha 1988.

Jana Holeňová, Höflichová, Karolina, in: Jitka Ludvová a kol., *Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, Praha 2006.

Dorota Gremlicová, heslo Berger, Augustin, in: *Český hudební slovník osob a institucí*, <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>, datum poslední změny: 19. 5. 2005.

Jaroslav Procházka, Berger, Augustin, in: Gracián Černušák a kol., *Česko-slovenský hudební slovník osob a institucí*, Praha 1963.

Literatura pramenné povahy a sekundární literatura

Josef Erben, *Statistická příruční knížka král. hlav. města Prahy za rok 1874*, Praha 1875.

Josef Erben, *Statistická příruční knížka král. hlav. města Prahy za rok 1875*, Praha 1876.

Josef Erben, *Statistická příruční knížka král. hlav. města Prahy za léta 1879 a 1880*, Praha 1880.

Ladislav Hájek, *Paměti Augustina Bergra*, Praha 1943.

Alois Charvát, *Ze staré Prahy (Divadelní vzpomínky)*, Praha 1926.

Bedřich Jahn, *Divadla za Koňskou a Žitnou branou*, [po r. 1907]

Julius Janeček, *Město Královské Vinohrady*, Praha 1895.

Alfred Javorin, *Pražské arény*, Praha 1958

Franz Klutschak, *Führer durch Prag*, Praha 1878.

Jindřich Meszner, *Od zpěvních síní k divadlům malých forem: 1860-1930: studijní materiály*; [Díl 1], Praha 1988.

Ladislav Novák, *Opera a balet staré gardy Národního divadla*, Praha 1938.

Antonín Novotný, *Staropražské senzace*, 2. vyd., Praha 1993.

Řivnáčův průvodce po království Českém, I. Část popisná, Praha 1882.

Adolf Srb, *Z půl století. Vzpomínky Adolfa Srba*, Praha 1916.

Oscar Teuber, *Geschichte des Prager Theaters*, Dritter Theil, Prag 1888.

Gustav Toužil, *Paměti F. F. Šamberka a hrst vzpomínek*, Praha 1906.

Prameny:

Archiv hlavního města Prahy, složka sign. 9/4, Teatro Italiano, 1875-1880, kart. 6.

Archiv Divadelního oddělení Národního muzea v Terezíně, složka Teatro italiano, 1877 a 1878.

Dobová periodika dostupná většinou v databázi Kramerius Národní knihovny ČR.

11 Seznam obrázků

Obr. 1. **Umístění divadla.** (s. 16)

AHMP, složka sign. 9/4, Teatro Italiano, 1875-1880, kart. 6.

Obr. 2. **Nákres divadla.** (s. 21)

AHMP, složka sign. 9/4, Teatro Italiano, 1875-1880, kart. 6.

Obr. 3. **Nákres průčelí divadla.** (s. 22)

AHMP, složka sign. 9/4, Teatro Italiano, 1875-1880, kart. 6.

Obr. 4. **Program ze 14. ledna 1877.** (s. 39)

DONM, TI 1877, 14.1.

Obr. 5. **Plakát z března 1878.** (s. 58)

DONM, TI 1878, (bez datace, s vyobrazením akrobatů se sudy)

Obr. 6. **Miss Lurlina.** (s. 71)

dostupné na <http://www.fulltable.com/VTS/p/pictm/circus/a.htm>

Obr. 7. **Arnošt Renz vede arabského hřebce,** (s. 73), A. Zamphis, litografie

dostupné na <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.r/r508650.htm>

Obr. 8. **Průvod Habešské královny.** (s. 76)

dostupné na

<http://stiftung-historische-friedhofe.de/ernst-jakob-renz-1815-1892/>

Jmenný rejstřík

A

- Abignani; člen vlašské společnosti koncertující na okariny 55
Adela; akrobatka Antoniovy společnosti 56
Alfred; zpěvák 43, 47
Alfredova; zpěvačka 43, 47
Alistonova, Lilli (Aliston, Lillie); anglická zpěvačka a tanečnice 43
Alžběta; císařovna 40
Anastasini; akrobatická společnost 47, 48
Andersen; akrobat 44
Angelina; akrobatka Antoniovy společnosti 56
Anhalt; ředitel akrobatické společnosti 45
Antonín; akrobat, člen Braatzovy společnosti 57
Antonio; akrobat 44
Antonio; francouzský komik 62
Antonio; ředitel akrobatické společnosti 56
Ar Hé; čínský akrobat 44
Aratorová (z Aratorů); žákyně Pivodovy školy 63
Ascher, Karel F.; obchodník vínem a lahůdkami 88
Averino, Eugenio; divadelní ředitel a podnikatel 7, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 34, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 78, 81, 83, 84, 86
Averino, Vilém (Wilem, Wilhelm); tanečník 37, 38, 48, 66
Averinová, Alexandra (Alexandrina); tanečnice 37, 38, 40
Averinová, Marietta; tanečnice 25, 37, 38, 48, 66
Azella (Azella a Rosita); akrobatka 44, 89
Azella; členka Schützovy společnosti živých obrazů 62

B

- Barachi; tanečník 37
Barbarani (Barbarini), Pietro; mim 23, 33, 34, 36
Barbarani, Alfred; komik 46
Barbaraniová (Barbarani); tanečnice 37

Baumann; prodejce vstupenek 84
 Beer, Jakob; obchodní ředitel a sekvestor divadla 14, 17, 48, 49, 77, 78, 79
 Belinga, Tom; profesor magie 72
 Berger, Augustin; tanečník 9, 10, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 85, 86
 Beringer; komik 48
 Berlem (Berlener); "bílý černoch", houslový virtuos 52, 55
 Bert; člen bruslařské společnosti Gooderich a Curtis 57
 Bertina (Bertini); tanečnice 66
 Bianchi; R.; tanečnice 37
 Bibb, Joe; klaun 51
 Blanck, Roth de; houslistka 55
 Börner (Bernerovala); zpěvačka 66, 68
 Braatz, Alexandr; akrobat, člen Braatzovy společnosti 57
 Braatz, Eliška; akrobatka, členka Braatzovy společnosti 57
 Braatz, Oswald; akrobat, člen Braatzovy společnosti 57
 Braatz, Otto; ředitel akrobatické společnosti 57
 Bräuer; stavitel 18
 Bunk(?) Vince; uherská národní kapela 40
 Bürder; vojenská kapela 68
 Burg, Jenny; vídeňská kupletistka 62
 Buturini (Butturini), Giovanni; baletní mistr 34, 37

C

Carlé, Lilly; anglická zpěvačka 62
 Carlé, Poldy (Poldi); "umělec v proměnách" 62
 Carmassini, Josef; ředitel divadla 49
 Carmison; žonglér 45
 Caroux (La Croix, Croix); francouzská chansoniérka 43
 Carola; německo-francouzská zpěvačka 62
 Cassati, Ilka, Irma a Louise; tyrolské zpěvačky a tanečnice 53, 54
 Caze, Marie; francouzská zpěvačka 54
 Conradi; akrobat 29, 38, 44
 Cook, Hubert; jezdec 73

Corts; akrobat, člen Michelsovy společnosti 55
Couradin; kapelník 50
Creneville; hrabě 40, 55, 60
Crooni; člen vlašské společnosti koncertující na okariny 55
Csilogova (Csilagova, Czillágova), Irma; uhersko-německá zpěvačka 42,
43, 62
Curtis; bruslař 60
Curtis; člen bruslařské společnosti Gooderich a Curtis 57
Cussini; člen vlašské společnosti koncertující na okariny 55
Czibulka; kapelník 68

Č

Černý; houslista 41
Černý; žák Pivodovy školy 63

D

Danzer; majitel vídeňského Orfea 48
Debureau, Gaspard; mim 33
Debureau, Charles; mim 33
Deller; zpěvák 43
Drexler; jezdec 74
Dumont, Selina (Telsina Dumontova); chansoniérka 42, 43
Dupont, Cam.; francouzská zpěvačka 54
Dvořák; žák Pivodovy školy 63

E

Edith; anglická zpěvačka 54
Edmund; akrobat, člen Michelsovy společnosti 55
Edvini; německá zpěvačka 43
Eghartova; žákyně Pivodovy školy 63
Elisa; jezdyně 51
Elisabeth; ? 47
Ella; akrobatka, členka Braatzovy společnosti 57
Elvíra; členka Schützovy společnosti živých obrazů 62
Essler; trafikant, prodejce vstupenek 84

F

Fingerland; úředník(?) 28
Fissi, Dario; tanečník 37, 66, 68
Fonovič; obchodník, prodejce vstupenek 84
Foucartovy, Natalie, Leontina a Blanche; akrobatky 49, 50
Francois; akrobat, člen Braatzovy společnosti 57
Frankfurterová (Frankfurter); koncertní pěvkyně 54
French; bruslař 51
Friedländer; náměstek starosty 79
Frou Frou; francouzská chansonnierka 43
Fuchsová, Emilie; tanečnice 38
Fuur; akrobat 53, 56

G

Gattleyové, bratři; klauni 51, 70, 72
Gerhardtova; zpěvačka 43
Gilfort; akrobat 44
Ginghini; mim 34
Girardové, bratři; akrobaté 55
Godajous; japonská imperiální společnost 47
Goliášová; manželka truhláře z Vinohrad 79
Gooderich (Goordrich, Goordich); člen bruslařské společnosti Gooderich a Curtis 57, 60
Groegrova (Grögerová); německá zpěvačka 50
Grunerova, Marietta; subreta 66
Grünnfeld; hudebník 30
Guerrova, Eloisa; jezdka 74
Guillebaudová, Melanie; švadlena 41
Guschelbauer; vídeňský komik 53
Gustav; akrobat, člen Braatzovy společnosti 57

H

Hager Renz, Amanda; jezdka 73
Hager, J. W.; jezdec 73, 74
Hajex (Hajez); akrobat 45

Hantich; žák Pivodovy školy 63
Harris; bruslař 51
Hartner; vídeňský komik 53
Hernandez; ředitel pantomimické společnosti 59
Hermendez; ředitel akrobatické společnosti 55
Herzberg; komik 67, 68
Hoffmann; komik 43
Höflichová, Karolina; primabalerína 28, 37, 66, 68
Hochova, Augusta; vídeňská subreta 43
Holtum; silák 52, 53
Holý; kapelník 25, 37, 40
Hombic, Walter; anglický zpěvák 43
Hörnig, Wil.; tajemník divadla 49
Hoškova; divačka 53
Hrudka; divák 45

Ch

Chankatti; baletní mistr 25
Charles; akrobat 44
Charvát, Alois; herec 10, 19, 64, 85
Chiarini, Lorenzo; mim 23, 33, 34, 66, 67, 68
Chorini; uherská zpěvačka 43

I

Irma; členka bruslařské společnosti Gooderich a Curtis 57

J

Jasky; členka Schützovy společnosti živých obrazů 62
Jeflichnov, Andrian; syn "člověka psa" 47
Jiruš; žák Pivodovy školy 63
Jones, James; ? 47
Jones, James; akrobat a ekvilibrista 56
Josefina; akrobatka Antoniovvy společnosti 56

K

- Kačerovská; žákyně Pivodovy školy 63
Kamenský, Jan; taneční učitel 46
Kaska, G.; kloboučník a prodejce vstupenek 28, 65, 70, 77, 83, 84
Katarinadare (Katarinodare); akrobatka 55, 56
Kieffer, W.; ředitel gymnastické společnosti 45
Kiefferovy, sestry; tanečnice 38
Kisch, Wilhelm; divák 53
Klein, Emil; ženský (dámský) komik 53, 54
Klemence; zápasnice 45
Klement; akrobat Antoniovy společnosti 56
Kliege; německá chansonetka 54
Kludský; ředitel 88
Knittl; klavírista a dirigent 63
Komzák; kapelník 41
Kotaky; japonský akrobat 45
Kratochvílova; žákyně Pivodovy školy 63
Kraus; žák Pivodovy školy 63
Kreidlova, Vikt.; ? 47
Kreisl, Jan; majitel pozemku 17
Kreutl (Kreutlova); vídeňská kostýmní subreta 54
Kreuzberger; provozovatel zvěřince 88
Kriebaum; komik a zpěvák 25, 41, 42, 46, 48

L

- Lanfretta; mim 33
Larova; herečka? 27
Laskova, Elisa; vídeňská lokální zpěvačka 54
Laurence; francouzská chansonierka 43
Lavrence; rodina, klauni a hudebníci 41
Leeové, bratři; hudební klauni 72
Lefort; francouzská zpěvačka 62
Leigh, sestry; anglické zpěvačky 54
Lentine a Zento; anglická akrobatická společnost 62
Leonie; zápasnice 45

Lindovský; akrobat 56
 Ling Čang; obr 44
 Ling Look; žonglér 64
 Linskaia (Linskaja), Naďa (Nadina), ruská zpěvačka 49, 50
 Lizzie; anglická zpěvačka 54
 Loiset, Louisa; jezdyně 51
 Loisetova, Klotilda; jezdyně 70, 74
 Loisetova (Loissetova), Emilie; jezdyně 70, 74
 Lucette, Tom; americký komik a hudební virtuos 53
 Luesz; komik 42
 Lurlina (Lurline); vodní akrobatka 70, 72

M

Mahr; kapelník 40, 55, 60
 Marešova; žákyně Pivodovy školy 63
 Margo (Margot); francouzská zpěvačka 41, 43
 Marchisiovy, sestry; zpěvačky 42
 Markéta; akrobatka, členka Braatzovy společnosti 57
 Martini, Giovanni; baletní mistr 37, 38, 40
 Masopust; žák Pivodovy školy 63
 Massardová (Massart); francouzská zpěvačka 54
 Massotto; zpěvačka 42
 Matheus, Bedřich; groteskní zpěvák a tanečník 53
 Matthews, Fred. (Matheus, Bedřich); komik, zpěvák, tanečník 53
 Mazzoleni; italský ekvilibrista 62
 Meierhofferová (Meierhofrova, Meyerhofer), Marie; vídeňská subretka 25, 42
 Mellorové, bratři; "bílí černoši", zpěváci, tanečníci a akrobaté 42, 44
 Messer Feldo; komik 62
 Meyersová, Adéla; dcera ředitele akrobatické společnosti Antonia 56
 Michels; ředitel akrobatické společnosti 55
 Mik-Ado; japonská společnost 61
 Mittelstrassová; německá kostýmní subreta 54
 Morro, Adolf (Adolph); silák 62, 63
 Müller; žák Pivodovy školy 63

N

- Nadieur; francouzský žonglér 44
Neissova; účinkující v Cirkusu Renz 72
Nejedlý; obchodník, prodejce vstupenek 84
Niardan; žonglér 44
Nordmannova, Alice; chansonierka 25
Novello; členka Schützovy společnosti živých obrazů 62

O

- Ohaus; ženský (dámský) komik 50
Olga; akrobatka 56
Ordey, Karol (Caroli); žonglér a ekvilibrista 56

P

- Palmerové, bratři; akrobaté 45
Pawlick (Pavlíkova?), vídeňská zpěvačka 66, 68
Phoitesové; akrobaté 45
Piccolomini, admirál; trpaslík 88
Pick, Josef; hlavní podílník 17, 48
Pio; tanečník 41
Pištěk, Jan; herec 64
Pivoda, František; ředitel operní školy 63, 84
Preissler, August; ředitel divadla 65, 84
Price, rodina; akrobaté a hudebníci 49, 50
Prokopova; zákyně Pivodovy školy 63

R

- Rappová (Rappo), Charlotta; ředitelka společnosti živých obrazů 30, 31, 32, 47
Raveau; francouzská chansonetka 54
Reichova; zákyně Pivodovy školy 63
Reiner; ředitel tyrolské pěvecké společnosti 43
Renz, A.; jezdec 73
Renz, Arnošt; ředitel cirkusu 17, 69, 70, 74, 75, 77
Renz, E.; jezdec 73, 74
Renz, Frant.; drezúra koní 72

Renz, Frant.; jezdec 72, 73
 Renz, Karel; malý jezdec 73
 Ricci; tanečnice 38, 48
 Rieder; komik 42
 Riederovy, Katti a Netti; sestry, zpěvačky 25, 27, 38, 42
 Riesheim; komik 42
 Richard; akrobat, člen Braatzovy společnosti 57
 Richard; komik 42
 Richter; žák Pivodovy školy 63
 Robert; akrobat, člen Michelsovy společnosti 55
 Rommerovi, sourozenci; švábští zpěváci 54
 Rose; bruslařka 51
 Rosita (Azella a Rosita); akrobatka 44, 89
 Rosita; členka Schützovy společnosti živých obrazů 62
 Rou, Rosa; anglická zpěvačka 43
 Rouchi; tanečník 37
 Roux; tanečník 38

S

Salamonská, Lina; jezdyně 51
 Salamonsky; ředitel cirkusu 50, 51, 52, 69, 83
 Salbini; akrobat 45
 Salero; akrobat Antoniovy společnosti 56
 Seclerova; účinkující v Cirkusu Renz 72
 Seltsmann, Carl; ředitel divadla 17, 48, 49, 52, 53, 55, 57, 59, 60, 61, 83
 Semele; židovský zpěvák a komik 42
 Seymour; umělec na libozněnu 55
 Schimonova; německá kostýmní subreta 62
 Schindler, R.; půjčovna maškarních obleků 61
 Schmidt, Adolf; tanečník a komik 53, 54
 Schmidt; akrobat 44
 Schubert; kapelník 56
 Schuh; úředník dráhy 79
 Schulze; kapelník 67

Schütz; členka Schützovy společnosti živých obrazů 62
 Schütz; ředitel společnosti živých obrazů 62
 Schwarze; židovský zpěvák a komik 42
 Sigmund; arcivévoda 56
 Silva, Alves; portugalský hudebník 49, 50
 Smidt; akrobat 25
 Sojka, Vilém; divák 63
 Soldan, Jan; sklepník 57
 Sonnenscheinova; uhersko-německá chansonetka 66
 Součková; žákyně Pivodovy školy 63
 Soulié; francouzský akrobat 61
 Spurná; žákyně Pivodovy školy 63
 Srb, Adolf; žurnalista 9, 10, 85
 Staffl; zpěvák 48
 Stange; pěvecký a taneční komik 53, 54
 Stölzelova; německá zpěvačka 54
 Strackeyové; klauni(?) 72
 Strebinger, Josef; kapelník 40, 46
 Stupazzoni; člen vlašské společnosti koncertující na okariny 55
 Süß; kavárník 15

Š

Šamberk, František Ferdinand; herec a divadelník 10, 85
 Šponar, Vendelín; živnostník - pozlacovačské práce 18
 Štáfl; zpěvák 41
 Štěpánka; malá jezdkyň 74

T

Tassoni; člen vlašské společnosti koncertující na okariny 55
 Tereza; členka bruslařské společnosti Gooderich a Curtis 57
 Thieben, Karel; majitel půjčovny maskárních kostýmů a prodejce vstupenek 61, 84
 Thielgo (Thiele), Gustav; akrobat 64, 65
 Thielgo, Emil; akrobat 64, 65
 Thielgo; akrobatka 64

Tignani (Tegnani); baletní mistr 28, 37
Tockstein, Dr.; městský radní 79, 80
Toulouse (Touloza), Angela; francouzská chansoniérka 41, 42
Tramanini; florentská společnost 68
Troníček; městský radní 15, 79, 80
Tscherner; tenorista 43
Tůma, A.; obchodník, prodejce vstupenek 84

U

Unthan; bezruký umělec 86
Upgren; švédský kapelník 43

V

Valjean, bratři 47
Vaněček; tesařský mistr 18, 50
Vegé; atlet 67
Veheeler; provozovatel "čarovného vodometu" 47
Veselý; tenorista 28
Vicenti, M.; anglická chansonierka 43
Vicinelli; člen vlašské společnosti koncertující na okariny 55
Víllion; akrobat 45
Vilmárová; komička a houslistka 41
Vlach, Jan; hostinský 79
Vlček, V.; vinohradský starosta 65, 77, 78, 79
Voda; obchodník, prodejce vstupenek 84
Volta, Darien; akrobat 55
Vydra, Josef; baletní mistr 60

W

Wagnerová, Karolina; dramatická učitelka 53
Walton, Lotty (Lottie) a Lilly; anglické zpěvačky 54
Wantochova; zákyně Pivodovy školy 63
Ward; akrobat 72
Watterich, Edmund; herec 61, 62
Weichselbergova, A.; vídeňská lokální zpěvačka 62
Weinert, Dr.; spolumajitel pozemku 17, 18, 20, 69, 70

Weinertová (Kreislová), Matylda; majitelka pozemku 17
Weltersova; německá zpěvačka 54
West; anglická rodina 47
Wetzler, Emil; majitel hudebních závodů, prodejce vstupenek 84
Wiesner; komik 42
Willis; jezdec 70

Z

Zanfrattová (Zanfrettova, Zanfretta); tanečnice 37, 38, 48
Zanfretta; akrobat 44
Zangel; vídeňský komik 50
Zavies; anglická zpěvačka 43
Zerlina; akrobatka Antoniovy společnosti 56

Ž

Ženíšek; malíř 79
Žlučkova; zákyně Pivodovy školy 63